

**Mlada
Sodobnost**

Uvodnik

Jana Bauer: Kako navdušiti Nemce,
očarati Italijane in osvojiti svet? 1459

Mnenja, izkušnje, vizije

dr. Sabina Fras Popović: Jaz sem
knjižničarka. Kaj pa je tvoja supermoč? 1467

Pogovori s sodobniki

Alenka Urh z Dragico Haramija 1475

Sodobna slovenska poezija

Cvetka Bevc: Taodštekane 1486

Sodobna slovenska proza

Manka Kremenšek Križman:
Nič več kot prej 1494

Tuja obzorja

Susan Kreller: Električne ribe 1510

Razmišljanja o(b) knjigi

Klemen Lah: Najdenka
iz Puhljevega gozda 1526

Sprehodi po knjižnem trgu

- 1537 Aksinja Kermauner: O miški, ki je
oklofutala medveda (*Ivana Zajc*)
Barbara Gregorič Gorenc: Kolibri in tigri
1540 (*Gaja Kos*)
Slavko Pregl: Štirinajst o treh
1543 (*Nada Breznik*)
Tina Arnuš Pupis: Nad gozdom se nekaj
1546 svetlika (*Sabina Burkeljca*)
1550 Katarina Šeme: Sumatra (*Žiga Valetič*)

Gledališki dnevnik

- 1554 *Maja Murnik*: Festival *Lutke 2022*:
sodobno gledališče animiranih form

Sodobna slovenska dramatika

- 1563 *Peter Svetina*: Tri reči za zgodbo

Jana Bauer

Kako navdušiti Nemce, očarati Italijane in osvojiti svet?

Foto: Tiliomir Pinter

Letošnjo častno gostjo Frankfurtskega sejma, Španijo, je soj sejmskih žarometov zopet obsijal po enaintridesetih letih. Španski ustvarjalnosti sta z obiskom sejma dodatno pozornost zagotovila kralj Filip VI. in kraljica Letizia. Slovenija se bo v vlogi častne gostje naslednje leto prvič predstavila nemškemu in svetovnemu knjižnemu občestvu. Kdo ve, kdaj bo naslednja priložnost. Čez trideset, štirideset, morda petdeset let? Takrat bo svet že zelo drugačen, s prevodi in knjigami se bodo ukvarjale druge in drugačne generacije. Naše gostovanje v Frankfurtu pa je aktualno zdaj in čas za priprave na veliki finale prihodnje leto se izteka hitreje, kot bi si želeli. Slabih šest mesecev po Frankfurtskem sejmu bomo častni gostje še na Mednarodnem sejmu otroških knjig v Bologni. Direktorico italijanskega sejma Eleno Pasoli je navdušilo prav sosledje našega gostovanja na obeh sejmih. Tudi nas.

Toda potem so se stvari začele zapletati. Vrstili so se odhodi direktoric in direktorjev Javne agencije za knjigo, kuratorjev, sodelavcev ... Pojavile so se nočne more okoli kohezijskih sredstev in zgodil se je popoln zastoj financiranja za Bologno. Ko na spletni strani Javne agencije za knjigo prebiram strategijo naše predstavitve v Bologni, ki jo je leta 2019 pripravila Renata Zamida s sodelavci, se mi zdi neverjetno, kako ta naša literarna

pravljica vse bolj spominja na *Pekarno Mišmaš* Svetlane Makarovič. Tudi mi smo izgnali Mišmaša, zdaj pa tarnamo nad tem, da naš kruh smrdi po kurjekih. Če bi v svetu JAK sedela kakšna *jedrt* manj, bi bili zdaj morda v veselem pričakovanju obeh sejmov, ne pa sredi negotovosti in turbulenc zaradi najrazličnejših zastojev in odhodov.

Vse oči so uprte v Frankfurt, kaj pa Bologna? Le slabih šest mesecev bomo imeli na voljo od dogodka v Frankfurtu do gostovanja v Bologni. Kuratorja še nimamo. Nekaj optimizma vliva poteza nove ministrice za kulturo, ki je za v. d. direktorja Javne agencije za knjigo imenovala Katjo Stergar, v upanju, da bo premaknila stvari naprej. Katja Stergar namreč že dolga leta bdi nad mednarodno dejavnostjo in diha z mladinsko književnostjo vse od začetkov svoje profesionalne poti. Poleg tega je bila v okviru svojih rednih delovnih obveznosti ves ta čas zadolžena za Bologna, sodelovala je tudi pri pripravi strategije v letu 2019.

To je vsekakor čas, ko moramo stopiti skupaj, pozabiti na malenkosti in zavist in sodelovati po svojih najboljših močeh. Brezplodne debate po družabnih medijih ne vodijo nikamor, še manj obtoževanja in pljuvanje po vsem, kar nisi ti in kar ni tvoje. Tiskovna konferenca v Frankfurtu je bila dobro obiskana, tudi logo in *satovje besed* smo posvojili. Saj smo vendar vsi zavezani istemu cilju, to pa je, kot beremo na spletni strani Javne agencije za knjigo, trajno uveljavljanje slovenske literarne ustvarjalnosti v tujini, promocija in krepitev izvoznega potenciala slovenske knjižne ustvarjalnosti na področju slovenske literature in slovenske ilustracije. Zavedati se moramo, da nam Frankfurt in Bologna odpirata vrata v svet, ne le v Nemčijo oziroma Italijo. Večina založnikov bere tekste v angleščini, skoraj nihče v nemščini. Če hočemo doseči svet, moramo najprej imeti prevode v angleščini. Zakaj torej taka tekma za prevode v nemščino? Seveda k temu nekaj pripomorejo zahteve sejma, nekaj pa naša želja, da bi prišli na velik trg in kot narod postali opaznejši. Ob večji prodaji bi avtorji morda lahko živeli od pisanja, a le tisti, katerih dela bi izšla pri velikih založbah in katerih knjige bi se po nekem čudežu prebile med uspešnice.

Kot avtorici so mi na nemškem/avstrijskem trgu izšle tri knjige, ena pri ugledni založbi Fischer, druga pri manjši, a prepoznavni založbi Tulipan, tretja pa pri zamejski založbi Hermagoras. Nobena od založb se ni odločila za naslednje moje delo, kar je, sklepam, posledica prešibke prodaje. Seveda so vedno domači avtorji tisti, ki osvajajo teren. Večja promocija je namenjena knjigam, ki se prodajajo bolje. Tuj, preveden avtor, ki se pojavi na knjižnem trgu, je domačemu bralstvu po navadi popoln neznanec, naj so njegove knjige še tako dobre, naj bo pod domačim nebom še

tako priljubljen. Avtorja lahko uveljavi le založnik (če izvzamemo hipne uspešnice, ki zagorijo močno, a tudi hitro ugasnejo), ki se načrtno odloči za izdajanje njegovih del na svojem trgu. In tako se lovimo v krogu, v katerem prodajne številke ne dopuščajo novih izdaj, avtor pa si z eno samo knjigo težko zagotovi prostor pod soncem. Seveda razumem tudi stališče založnikov. Tveganja so včasih prevelika. Velike nemške založbe se za naše subvencije ne zmenijo preveč, bolj jih zanima potencial, ki ga ima knjiga za njihov trg.

Toda čar raznolikosti sveta se skriva v številnih, tudi majhnih kulturah. In v tem pogledu so subvencije še kako pomembne, predvsem za tiste založnike, ki se odločijo uveljavljati slovenskega avtorja, mu zagotoviti večjo podporo, pa najsi bo to nemški založnik ali nekdo iz popolnoma drugačnega kulturnega okolja, recimo iz Mongolije. Moje knjige so takšnega pristopa deležne na Hrvaškem, pri Ibis grafiki, ki ni izdala le večine mojih knjig, ampak je tudi poskrbela, da sem bila gostja festivalov, izpostavljena na sejmi in organiziranih nastopih. Podobne zgodbe doživljajo drame in romani Evalda Flisarja na indijskem trgu, pa tudi na nekaterih drugih, nemilijonskih trgih. Modro bi bilo razmisliti o tem in povečati sredstva za razpise, ki pokrivajo založnike z vsega sveta. Ne nazadnje se na velike trge največkrat pride prek malih. Knjiga, ki je že prevedena v nekaj tujih jezikov, je za velike založbe zanimivejša kot tista, ki nima še nobenega prevoda.

Žal stvari niso tako preproste, kot se zdijo na prvi pogled. Očitno črpanje denarja močno omejuje kohezija oziroma, če citiram bivšega direktorja Dimitrija Rupla v pismu ministrici, “težavnost presaditve kohezijske ‘filozofije’ na področje knjig, avtorjev, založb, sejmov itn.”. Zdi se, da je vsak naš korak v zvezi s sejmom podvržen prav tej “kohezijski filozofiji”. Kaj to pomeni za Frankfurt in kaj za Bologno? Ker gre za sejma nacionalnega pomena za Slovenijo, bi pri “kohezijski filozofiji” morale pomagati Ministrstvo za kulturo in poskrbeti, da bo Javna agencija za knjigo lahko nemoteno črpala sredstva za oba sejemska programa. Že sama predstavitev tako majhne države, kot je Slovenija, ki v resnici nima niti ene samostojne literarne agencije, je velik zalogaj. Če moramo vse svoje ideje prilagajati še kohezijskim zahtevam, lahko hitro obtičimo v praznem teku, medtem ko se čas za priprave nezadržno izteka. Razpisi bi morali biti pripravljeni pred koncem leta 2022, saj vemo, da se v založništvu stvari ne zgodijo čez noč. Od prodaje pravic do izida knjige mine najmanj leto, še večkrat dve ali tri. Pogodbe, ki so bile podpisane letos, bodo v najboljšem primeru realizirane prihodnje leto, zato je že zdaj jasno, da je španska številka (152 prevodov v nemščino v letu 2022) za nas nedosegljiva.

Kaj bo torej gostovanje na sejmih v Frankfurtu in Bologni prineslo slovenskim avtoricam in avtorjem, slovenskemu založništvu in knjigi na dolgi rok? Slovenski kurator Miha Kovač kot primer dobre prakse navaja Finsko, ki je v času sejma in priprav podvojila število prevodov ter danes letno s prodajo avtorskih pravic zasluži okoli štiri milijone evrov. "Če bomo mi nekaj primerljivega dosegli v naslednjih sedmih, osmih letih, bo naš cilj dosežen," pravi v intervjuju za Slovensko tiskovno agencijo.

S finskimi založbami se srečujem že vrsto let, saj naš knjižni program vključuje kar nekaj odlične finske literature. Za to ima največje zasluge prevajalka Julija Potrč Šavli, pa tudi dejstvo, da so skoraj vse finske založbe zelo aktivne pri prodaji pravic na tuje trge. Veliko bolj aktivne kot slovenske. Da bi se besede Mihe Kovača lahko uresničile, bi vstopna točka naših priprav na častna gostovanja morala biti dodatna podpora založnikom, ki jih zanima delovanje na tujih trgih, in spodbuda tistim, ki jih še ne. Če se ne motim, je tak načrt imela Renata Zamida: usmeriti mlade ljudi v založništvo, podpreti dodatne zaposlitve, kar bi založnikom omogočilo, da začnejo vlagati v razvoj poklica literarnega agenta, mladim, ki končujejo študij založništva, pa bi se s tem ponudila priložnost za redno zaposlitev in pridobivanje izkušenj.

Ker se pri Sodobnosti s tem ukvarjamo že več kot desetletje, vem, kako dolge so proge, po katerih tečemo. Literarni agent je namreč človek, katerega zaposlitev si založbe težko privoščijo še takrat, ko so poti že nekoliko uhojene. Prodaja pravic za eno knjigo namreč v povprečju znaša okoli 1000 €, agentska provizija znaša od 20 do 50 %. Založbe, ki so na letošnjem sejmu v Frankfurtu prodajale pravice za svoje avtorje, so bile tam lahko zato, ker Javna agencija za knjigo v okviru programa mednarodnega sodelovanja že vrsto let finančno podpira razvoj mreženja slovenskih založb v tujini. Ko sem pred kratkim pregledovala spisek slovenskih prevodov v tuje jezike za zadnja tri leta, sem prijetno presenečena ugotovila, da je KUD Sodobnost International po številu prevodov na tretjem mestu, takoj za Beletrino in Mladinsko knjigo, čeprav je naša letna produkcija slovenskih del kar nekajkrat skromnejša kot tista od obeh bistveno večjih založb. Katja Kac, ki se pri Sodobnosti ukvarja s prodajo pravic, agentskemu delu namenja približno tretjino svojega delovnega časa. S kar nekaj prodajami nam sledita založbi Morfemplus in Pivec. Na sejmih srečujemo še založbe Sanje, Miš, Goga in majhno, a prodorno založbo Malinc. Toda pri večini teh založb, razen morda pri Beletrini in Mladinski knjigi, ne najdemo redno zaposlenega človeka, ki bi se lahko ukvarjal samo s prodajo pravic. Ko je sejma konec, je treba gasiti požare na drugih področjih založniške

dejavnosti, ki je v Sloveniji kadrovsko precej podhranjena. Tuji uredniki, ki so se na sejmih uspeli seznaniti s slovensko literaturo, so se seveda seznanili tudi z vrhunskimi zgodbami z drugih koncev sveta. Če zmanjka časa za agentsko delo ali pa je slovenski avtor svoje delo izdal pri založbi, ki se z mednarodno dejavnostjo sploh ne ukvarja, če torej ni nikogar, ki bi se posvetil tako imenovanim *follow-upom* in bi opominjal urednike na knjige, ki jih imajo v branju, nas prehitijo močne tuje agencije s svojimi avtorji. In nič drugače ne bo v Frankfurtu in v Bologni, tudi če se bodo avtorji v okviru častnih gostovanj odlično predstavili publiki. Zato upam, da se v razpisih za gostovanja ne bo pozabilo na založnike. Da se denar, ki je bil namenjen tovrstnim dejavnostim, ne bo pretočil v še več enkratnih dogodkov. V to smer so se nagibali predlogi bivšega direktorja Dimitrija Rupla, kot je razvidno iz pisma, ki ga je poslal ministrici za kulturo Asti Vrečko. Razumem njegovo obupanost zaradi kohezijskih omejitev, žal pa ni pojasnil (ker morda ni poizvedel), zakaj je denar na razpisih, ki jih omenja, ostal nepočrpan. Citiram oba primera, kot ju navaja dr. Dimitrij Rupel.

(Primer I.) “Standardne lestvice stroškov na enoti (Javni razpis za izdajo prevodov del slovenskih avtorjev v tujih jezikih)”, *kjer ostaja neporabljenih 394.089,04 evra. Predvidevam, da bo od teh sredstev letos in prihodnje leto v najboljšem primeru mogoče porabiti med 200.000 in 250.000 evrov, torej nam v vsakem primeru ostaja najmanj 150.000 evrov.*

(Primer II.) “Standardne lestvice stroškov na enoto (Javni razpis za sofinanciranje individualnih nastopov podjetij na mednarodnih knjižnih sejmih v tujini)”: *tu ostaja 460.881,00 evrov.*

Poglejmo najprej drugi primer. Zakaj je ostalo 460.881,00 evrov? Razpis se je zaključil avgusta 2022, rezultate razpisa smo dobili sredi oktobra 2022. Denar je bilo po zahtevah razpisa treba porabiti do konca leta 2022, čeprav se je glavnina sejmov, kamor bi slovenski založniki lahko umestili svoje stojnice, že odvila v prvi polovici leta, nekaj mesecev pred objavo razpisa. Kljub temu se nam je pri Sodobnosti razpis zdel odlična priložnost, da svoje knjige ponudimo kakemu večjemu trgu in navežemo nove stike z uredniki. Zato smo preučili, kateri sejmi, ki nam še ostanejo, bi bili potencialno zanimivi za nas. Ugotovili smo, da knjižni sejem v Guadalajari praktično sovпада z našim sejmom, ki bo letos na Gospodarskem razstavišču, enako velja tudi za sejem na Dunaju. Ni ostalo veliko izbire, samostojno stojnico v Frankfurtu smo že imeli pokrito iz mednarodnega sodelovanja Javne agencije za knjigo. Na koncu smo se odločili za mednarodni sejem v Sharjah v Združenih arabskih emiratih. Prijavili smo se in dobili bi sredstva, če ne bi rezultati razpisa prišli prepozno, sredi oktobra,

ko so nam organizatorji sejma sporočili, da je sejmski načrt dva tedna pred sejmom že zaključen in da smo rezervacijo potrdili prepozno. Enako bi se zgodilo tistim, ki bi želeli najeti stojnico v Frankfurtu. Da so sredstva ostala neporabljena, se ne čudim. Slovensko založništvo mora biti zaradi majhnega trga iznajdljivo, žal pa časa ne znamo vrteti nazaj. Tak razpis bi moral biti objavljen vsaj 5. decembra 2021, rezultati pa bi morali biti znani 5. januarja 2022. Upajmo, da se sredstva ne bodo prenesla, kot je predlagal Dimitrij Rupel:

Sredstva iz obeh primerov (npr. cca 600.000 evrov) bi lahko porabili za (sicer sorodne, vendar realne) stroške v rubrikah:

5.4. (svetovanje in komuniciranje), npr. dodatnih 100.000 evrov,

5.6. (nastopi na sejmi in razstavah), npr. dodatnih 100.000 evrov,

5.9. (informiranje in komuniciranje), dodatnih 100.000 evrov,

7.1. (delo po pogodbi o opravljanju storitev), dodatnih 200.000 evrov,

7.2. (delo po podjemni pogodbi) dodatnih 100.000 evrov.

Predvidevam, da od teh svetovanj, komuniciranj in dodatnih nastopov na sejmu iz naslova prodaje pravic ne bo trajnejše koristi ne za avtorje in avtorice ne za prevode v tuje jezike. Če pa iz prve rubrike ostaja 150.000 evrov, kot navaja Rupel, zakaj del denarja raje ne namenimo tujim založnikom zunaj Evropske unije? V letošnjem razpisu za prevajalske štipendije za prevode slovenskih avtorjev v tuje jezike je bilo denarja premalo. Ta razpis že leta uspešno spodbuja prevode slovenskih del v tuje jezike. Če omenim samo eno svojo knjigo, *Groznovilco v Hudi hosti*, ki je doslej izšla v sedemnajstih državah, je vsaj polovico teh prevodov, če ne še več, zagotovil ravno omenjeni razpis. To je nato pritegnilo pozornost urednice nemške založbe Fischer Verlag, ki pa se je za prevod in izdajo odločila brez slovenskih subvencij, čeprav se je že leta 2019 nemškim založbam ponujala subvencija v znesku 10.000 €.

Če bo razpis za stojnice slovenskih založnikov pravočasno objavljen, tudi na tej postavki ne bo ostalo toliko sredstev. Kar pa bo ostalo, bi bilo veliko bolj smiselno porabiti za zaposlitev mladih ljudi pri založbah, za vzpostavitev poklica literarnega agenta. To bi pripomoglo k zmanjšanju prekarnih zaposlitev v kulturi in omogočilo pritek mladih ljudi v slovensko založništvo, založbam pa bi to omogočilo, da bi se trajno in vztrajno posvečale promociji slovenske literature na tujih trgih tudi v času, ko bosta oba dogodka že zdavnaj za nami. Veliko slovenskih založb, tudi takih, ki od Javne agencije za knjigo vsako leto prejmejo veliko sredstev za svoje programe, v katerih so pretežno slovenski avtorji in avtorice, nikoli ne vidimo na tujih sejmi. Prav tako bi dodatno pomoč lahko zagotovili manjšim

založbam, ki s svojimi knjigami niso del programske sheme Javne agencije za knjigo, čeprav skoraj vse svoje knjige več kot uspešno plasirajo na tuje trge, med njimi je na primer že omenjena založba Malinc.

Predstavitvena strategija, ki jo bo v letu gostovanja ubral Miha Kovač (ob pomoči Amalije Maček in nemškega kuratorja Matthiasa Göritza) me navdaja z optimizmom. Slovenski avtorji bodo v tandemu nastopili z znanimi nemškimi avtorji in si tako zagotovili občinstvo. Verjamem, da je ministrica, ki je bila letos kar nekaj dni aktivna udeleženka Frankfurtskega sejma, prepoznala možnosti kulturnega kapitala, in nemara bomo po Bologni stopili na častni prostor še kakega sejma in potem naslednjega. Tako kot to počnejo države, ki svojo kulturo in literaturo cenijo. V tem primeru bodo literarni agenti še toliko bolj potrebni. Brez njih bo prodanih pravic za naše knjige bistveno manj.

In če se Frankfurt premika vsaj na dogodkovni strani, kako je z Bologno? Koliko denarja je na voljo? Doslej nisem nikjer zasledila podatkov. Bo tudi Bologna črpala sredstva iz kohezije? To so vprašanja, na katera bi Ministrstvo za kulturo moralo čim prej odgovoriti in s tem omogočiti Javni agenciji za knjigo, da do konca leta imenuje kuratorja, ki bo začel z intenzivnimi pripravami. Tudi ekipo je namreč treba sestaviti in okrečiti. Katja Stergar je pred časom v svojem pismu skupini zaskrbljenih v zvezi z Bologno zapisala, da že od samega začetka opozarja na neustrezno/ničelno financiranje. Medtem so se menjali direktorji, direktorice in ministri. Do sejma v marcu 2023 bi bilo treba poskrbeti za kar nekaj dogodkov, ki bi jih potem še intenzivirali do častnega gostovanja v letu 2024. Eden takih dogodkov, ki bi ga pričakovali v letu 2023, je povabilo in sprejem tujih založnikov na slovenski stojnici. Mreženje je zagotovo eden najboljših načinov za vzpostavljanje vezi in promocijo slovenske literature. Pogrešamo tudi B2B dogodke, ki so se odvijali med slovenskimi in tujimi založniki predvsem v času, ko je Javno agencijo za knjigo vodila Renata Zamida. Nekaj jih je bilo tudi v okviru evropskega projekta *Vsaka zgodba šteje*, ki se žal izteka.

Letos je bil organiziran le en izlet v Frankfurt, ki je bil pravzaprav za založnike precejšen strošek, srečali pa so se samo s tremi "zaresnimi" založniki, z našim nemškim kuratorjem in z agentko Barbaro Heine-Schumann, ki jo je najela Javna agencija za knjigo. Za slednjo pravzaprav ne vemo, katere avtorje zastopa in ali je dejansko uspela katerega od njih plasirati na nemški trg. Odbor Društva založnikov je bivšemu direktorju Javne agencije za knjigo predlagal, naj se agentka udeleži kongresa založnikov in pove več o svojem delu na tem področju. Odziva žal ni bilo. Če želimo kot častna gostja v Bologni povečati prepoznavnost slovenske

mladinske ustvarjalnosti v svetu, mora Ministrstvo za kulturo Javni agenciji za knjigo zagotoviti dovolj sredstev, da bo lahko v Slovenijo pripeljala urednike in založnike uglednih založb literature za mlade. In da bo v tem času v okviru javnega razpisa za sofinanciranje izdaje izvirnih slikanic in stripov slovenskih avtorjev za otroke in mladino izšlo še več kvalitetnih del. Da bo že v Bologni 2023 lahko poskrbela za B2B srečanja z založniki in bo lahko v letu 2024 to ponovila v še večjem obsegu ter v polnosti sledila načrtu predstavitve na samem sejmu.

Če bi za knjižni sejem v Bologni že imeli kuratorja ali kuratorko, bi na slovenskem kongresu založnikov septembra na Bledu lahko kako idejo prevzel/-a tudi iz predavanja literarne agentke norveške agencije Cappelen Damm Anette Garpestad, ki je med drugim predstavila uspešne aktivnosti Norveške leta 2019, ko je bila ta država častna gostja Frankfurtskega sejma. V Oslu niso gostili le tujih urednikov in založnikov, pač pa tudi nemške knjigarnarje, seveda pa niso pozabili niti na medije, knjižnice in bralce, kajti ko so pravice za knjigo prodane, naloga še ni opravljena. Ko je Margaret Atwood pokukala izza platnic norveške knjige, je slika v hipu postala viralna. Bi kaj podobnega lahko uspelo tudi nam? Tudi Norvežani imajo kraljevo družino, ki javno podpira branje. Princesa Mette-Marit je strastna bralka, ki ni prevzela le vloge ambasadorke norveške književnosti v mednarodnem prostoru, pač pa se nenehno udeležuje različnih literarnih dogodkov. Bi lahko slovenska literatura iskala svojega ambasadorja ali ambasadorko v deželi svetovno znanih oseb? Bi Sunita Williams morda lahko pomagala izstreliti slovensko literaturo v mednarodno orbito? Pred leti je Javna agencija za knjigo branje že promovirala s pomočjo naših uspešnih športnikov.

Ko sem na letošnjem sejmu v Frankfurtu literarno agentko iz Španije vprašala, kako je zdaj, ko so v središču pozornosti, se je nasmehnila in rekla: "Zame ni nič drugače, jaz imam urnik svojih sestankov nabit tako kot vsako leto. Se je pa v tem letu doma veliko govorilo o literaturi in pisateljih, domači mediji so jih pozorneje spremljali in to je bilo dobro." Upajmo, da smemo na kaj takega računati tudi pri nas. Da se ne bomo vrteli le okoli porabe denarja, pa odstopov in odhodov, pač pa bo pozornost namenjena knjigam, avtoricam in avtorjem, ilustratorkam in ilustratorjem ter prevajalkam in prevajalcem. Tudi v domačih medijih.

**Mnenja,
izkušnje, vizije**

dr. Sabina Fras Popović

Jaz sem knjižničarka.
Kaj pa je tvoja
supermoč?

Bralne pismenosti ni brez branja. Ko naj bi se branje, zgodbe, knjige in bralna pismenost zgodile v vsakdanjem življenju posameznika in posameznice, je izjemno veliko možnosti, da se sploh ne dogodijo. Zakaj? Ker je odločitev v tej kombinatoriki zgodb, knjig in branja lahko izredno težavna. Zahtevnih odločitev pa ne sprejemamo zlahka, zato se raje za nič ne odločimo. In pri tem imamo knjižničarji kot literarni posredniki posebno supermoč. Kje se skriva ta supermoč knjižničarjev in knjižničark v vlogi literarnih posrednikov in posrednic? Kako lahko pomoč, usmerjanje, reševanje in svetovanje knjižničarja ali knjižničarke utrpejo posamezniku in posameznici notranjo in zunanjo motivacijo za branje ter posežejo v neizoblikovano ali negativno oblikovano vedenje o bralni kulturi ter s tem vplivajo na bralno pismenost in kulturo?

Uvod ali literarni posredniki kot superjunaki

Knjižnice imajo pomembno vlogo v družbenem razvoju. To trditev podpira množica dejstev, ki skozi zgodovinski pregled razvoja procesa branja predstavi tudi namen in vlogo organiziranega dostopa do knjig in izmenjave mnenj o prebranih knjigah. Vloga knjižnic v družbenem prostoru se

je skozi zgodovinska obdobja spreminjala, prav tako prostor izmenjave mnenj o prebranih knjigah, še bolj se je spreminjal proces branja. Tudi to trditev podpirajo rezultati številnih raziskav, ki so se v zadnjem desetletju preoblikovali v splošno znano dejstvo. Knjižnična krajina ni osamljen otoček, temveč je objem planeta Zemlje. Knjižnice so povsod, razlikujejo se po notranji organiziranosti in sistemski vpetosti v družbo ter po finančni podpori, ki jo za svoje delovanje prejemajo, a slednjega v tem prispevku ne bomo neposredno obravnavali. V našem prostoru sta za delovanje splošnih knjižnic pomembna dva dokumenta, in sicer *Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice (za obdobje 2018–2028)* (2018) in *Slovenske splošne knjižnice za prihodnost: Strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2013–2020*¹ (2013). Ob teh dveh dokumentih je pomembna tudi *Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti za obdobje 2019–2030* (2019).

Slogan, uporabljen kot naslov prispevka, torej *Jaz sem knjižničarka*.² *Kaj je tvoja supermoč?*, je geslo ameriškega združenja knjižnic.³ Slednje z njim že desetletje opozarjajo na bistveno, kar knjižnica ima: strokovni kader. V družbenem prostoru je, ne glede na zgodovinsko obdobje, objektivizacija knjižničarstva prevladovala nad subjektivizacijo – vse, kar knjižničarji in knjižničarke počnemo v različnih delovnih procesih, torej predstavljamo kot rezultat dela knjižnice. Knjižnica je sicer v različnih sistemih ureditve neki pravni subjekt, a je v dojemanju ljudi najpogosteje stavba oziroma prostor, v katerem si lahko izposodijo knjige.⁴ Ta objektivizacija subjektivnega dela strokovnega kadra je prisotna tudi danes v slovenskem prostoru. Po drugi strani pa sta naslov in razmišljanje v prispevku povzeta tudi iz sveta videoigrice. Videoigrice so del mladostnikovega življenja. Njihove negativne vplive poznamo iz različnih raziskav, vendar ima tudi igranje videoigrice dve plati. V javnosti so problematizirane in močno poudarjene negativne plati, saj te res uničujoče vplivajo na razvoj posameznika, družbe in na zelo različne oblike sobivanja. Obstajajo pa tudi dobre plati igranja videoigrice in tukaj naletimo na “hakeljc”. Odrasli smo lahko del tega mladostnikovega sveta,

¹ Prav zdaj je v pripravi strategija za novo časovno obdobje.

² V originalu gre za izraz knjižničar, za potrebe tega prispevka sem ga preoblikovala v ženski spol.

³ <https://www.ala.org/>

⁴ To potrjujejo tudi rezultati raziskave o dojemanju poslanstva splošnih knjižnic v Sloveniji. Največ ljudi splošne knjižnice enači z izposojajo gradiva: https://www.knjiznice.si/wp-content/uploads/2020/06/ZSK_javnomnjenjska_raziskava_Ninamedija_2020.pdf.

zanima nas, katere igrice igra, v pogovoru mu sporočimo, katere so za nas nesprejemljive in predvsem zakaj, dovolimo si prisluhnuti mladostnikovemu pojasnilu, zakaj so nekatere videoigrice zanj zanimive. "Hakeljc" je v zanimanju in prisotnosti odraslih v mladostnikovem svetu. V tem primeru se videoigrice in knjiga kot medij sporočila nekih vrednot, prepričanj, občutij ne razlikujeta. Ne glede na različna zapisana stališča zagovarjamo stališče, da ni nevarnih ali neprimernih knjig – nevarna in neprimerna je odsotnost odgovornih in spoštljivih odraslih v mladostnikovem življenju.

Ena od videoigric, ki so jo igrali mladostniki v mojem svetu, je vključevala naloge v povezavi s knjižnico in knjižničarko. Igralec videoigrice je dobil dodatne točke in dodatna življenja. Mladostniki so se zelo zanimali za izgradnjo knjižnice in tudi za obvarovanje knjižničarke pred nepridipravi, saj jim je to prineslo dodatne točke in kar precej več dodatnih življenj kot ostale uspešno opravljene naloge. Med opazovanjem tega zanimanja mladostnikov lahko opazimo pozitivno sporočilo, ki so ga snovalci te videoigrice poskušali predati mladim: "Če imaš v svojem okolju knjižnico, to prinaša dodatne točke. Potrudi se, da jo zgradiš. Če obvaruješ knjižničarko, to prinaša dodatna življenja." Supermoč je prav v posameznikovem osebem pristopu, pa naj gre za učiteljico, vzgojiteljico, kuharico, frizerko, varnostnico ali vse moške oblike teh poklicev. Supermoč knjižničark in knjižničarjev se v zadnjih dveh desetletjih poudarja iz dveh razlogov. Prvi je prepričanje, da lahko vse najdemo na svetovnem spletu in zato knjižničarjev in knjižničark kot posrednikov in posrednic ne potrebujejo več. Drugi razlog je vezan na kompetentnost biti posrednik, torej je treba imeti določeno strokovno znanje, treba pa je tudi negovati, razvijati ter skrbeti za strokovne kompetence. Vsak superjunak ima svojega pomočnika; poseben pomočnik superknjižničarke ali superknjižničarja naj bi bila prav ta strokovna kompetentnost, ki se uresničuje v osebem odnosu med *ti in jaz* oziroma na nivoju skupnosti med *mi in vi*. Osebni odnos se kaže v trenutku, ki je nekoč redno potekal pred izposojevalnim pultom, ko si je posameznik prišel izposoditi knjigo. V trenutnih družbenih okoliščinah bivanja se izposoja knjige vse pogosteje opravi tudi brez osebnega odnosa. Na to je v veliki meri vplivala tudi pandemija. Ob tem se pojavlja vprašanje, kje in kdaj se potem lahko zrcali ta osebni odnos, v katerem knjižničar ali knjižničarka s pomočjo strokovno razvite kompetentnosti odigra pozitivno vlogo posrednika in navduševalca za branje in raziskovanje.

Slovenska knjižnična krajina

Knjižnice so v različnih delih sveta prisotne v različnih oblikah in prisotni so tudi knjižničarji in knjižničarke.⁵ Na tej točki se ne bomo ukvarjali z organizacijo knjižničnih sistemov in pregledovanjem kvantitativnih kazalnikov na mednarodnem nivoju. Pogledali bomo vlogo knjižnic in knjižničarjev v slovenskem prostoru, in sicer se bomo omejili na vlogo knjižničarjev in knjižničark kot literarnih posrednikov in posrednic, saj je v jedru našega zanimanja bralna kultura, torej odnos do branja in knjige, ki po splošnem prepričanju v bistvo najpogosteje postavlja literarne zgodbe. Ob tem zagovarjamo tezo, da so knjižničarke in knjižničarji ključni posredniki in posrednice tudi pri raziskovanju ter s tem pri oblikovanju odnosa do stvarne literature in poučnih knjig, ki pa jih splošna javnost, ko govori o branju, pogosto ne uvršča v kategorijo bralnih navad. Knjižničarji in knjižničarke imajo zato redno priložnost biti posrednik pri ozaveščanju tega, kaj pomeni brati in odmikati zastor z odra razumevanja pomena prebranega. Za večjo skupnost brati najpogosteje pomeni le branje leposlovja, branja strokovnih ali poučnih knjig številni ne dojemajo kot branje – če berejo tovrstno literaturo, so nemalokrat prepričani, da ne berejo veliko in da nimajo razvitih bralnih navad.⁶ V nadaljevanju bomo s kvantitativno javno dostopnimi⁷ podatki izrisali vlogo knjižničarjev in knjižničark kot posrednikov s poudarkom na okolju splošnih knjižnic. Slovenski knjižnični sistem je eden bolje povezanih, saj so šolske, splošne,

⁵ Na tej točki bi lahko razpravo peljali tudi v smeri razmišljanja o knjižničarjih in knjižničarkah kot navduševalcih, ki se v prepričanju, da je npr. bralno kulturo treba gojiti z zgledom in spodbujevalnim načinom, srečajo se z učitelji, vzgojitelji, pisatelji, uredniki in prevajalci. Tej skupnosti navduševalcev in/ali posrednikov ni skupna formalna izobrazba in tudi ne strokovna kompetentnost v okviru enega od omenjenih strokovnih profilov, temveč vera v branje, kakovostno literaturo, moč zgodb ter osebna odgovornost in pogum priporočati tisto, kar jih osebno nagovarja.

⁶ Tak primer so vrhunski športniki in športnice. V sestavnem delu programa #športajmo-inberimo smo z vrhunskimi športniki in športnicami opravili več kot 30 nestrukturiranih intervjujev o bralnih navadah in odnosu do branja. Potrdila se je teza, da so prepričani, da berejo in imajo razvite bralne navede, ko se pogovarjamo o branju leposlovja in branja na dopustu. Branja strokovnih in poučnih knjig v sestavnem delu njihovega delovnega procesa ne dojemajo kot branje in razvijanje bralnih navad. Več v članku v reviji *Otrok in knjiga* (v pripravi).

⁷ Statistične podatke o delu slovenskih knjižnic zbira na nacionalnem nivoju Narodna in univerzitetna knjižnica. Podatki so dostopni na spletnem naslovu: <https://bibsist.nuk.uni-lj.si>. V času nastanka članka podatki za leto 2021 še niso bili objavljeni.

visokošolske, specialne in nacionalna knjižnica povezane na različnih nivojih in tako omogočajo prebivalcem Republike Slovenije dostop do knjižničnih storitev v različnih okoljih in v različnih življenjskih obdobjih. Na območju 212 slovenskih občin deluje 58 splošnih knjižnic, ki so samostojne pravne osebe. Knjižnično dejavnost opravljajo na 273 lokacijah knjižnic in s trinajstimi bibliobusi. Skupaj s premičnimi zbirkami opravljajo knjižnično dejavnost na 1.085 mestih v Sloveniji (Knjižnice.si). Uspešnost splošnih knjižnic v zadnjih treh desetletjih prikazujemo na nacionalnem nivoju z naborom kazalnikov, ki se skozi leta spreminjajo, kar onemogoča prikaz trenda delovanja splošnih knjižnic. Nekateri kazalniki so prisotni vsa leta, opazna pa je razlika pri njihovi interpretaciji. Za izris vloge knjižničarjev in knjižničark kot literarnih posrednikov smo iz nabora kazalnikov izbrali pet kazalnikov (Preglednica 1), ki so bili zastopani v letih 2012, 2019 in 2020, in dodali štiri kazalnike (Preglednica 2), ki so se kot kazalnik merjenja uspešnosti knjižnice prvič pojavili leta 2020 oziroma gre pri prikazu teh vrednosti za statistične meritve o delu slovenskih splošnih knjižnic.

Preglednica 1: Nabor kazalnikov o delovanju splošnih knjižnic v treh izbranih letih

Ime kazalnika	2012	2019	2020
zbirka knjižnega gradiva	10.070.934	10.956.068	10.966.101
člani splošnih knjižnic	498.862	468.744	426.608
obisk splošnih knjižnic	10.201.708	9.724.657	6.540.297
izposoja knjig na dom	22.408.455	20.593.375	15.394.385
obisk spletnega mesta knjižnice	1.887.062	1.299.645	4.646.376

Na podlagi rezultatov iz Preglednice 1 lahko zarišemo črto delovanja splošnih knjižnic v nekem obdobju s poudarkom na vlogi knjižnic pred in med pandemijo ter po njej. Knjižničarji in knjižničarke splošnih knjižnic so bili leta 2019, torej v letu pred pandemijo, posredniki do 10.956.068 enot knjižnega gradiva, leta 2012 je bila ta številka nekoliko manjša, in sicer 10.070.934 enot, leta 2020, ob razglasitvi epidemije, pa so splošne knjižnice v Sloveniji razpolagale z 10.966.101 enoto knjižnega gradiva. Ob sprejetju sklepa pristojnih državnih institucij o zaprtju knjižnic zaradi obvladovanja pandemije je bil prebivalcem Slovenije onemogočen dostop do skoraj *enaajstih milijonov knjig*. Beseda ima moč, zato smo številko knjižnega gradiva izpisali tudi z besedo. V obdobju dvotedenske in nato večtedenske zaprtosti družbenega življenja v Sloveniji sta se moč branja in dostopnost

do branja omejili na domače knjižnice in spletne vsebine. Število članov slovenskih knjižnic se je v letu 2020 v primerjavi z letom 2012 zmanjšalo za 70.000, v primerjavi z letom poprej, torej 2019, pa za več kot 40.000. Knjižničarji znajo povedati, da v praksi na enega vpisanega člana knjižnico obiskuje še vsaj pet članov širše družine. Pred zaprtostjo v času pandemije je bilo to nenapisano pravilo ravnanja družbe, z uvedbo določenih omejitev pri prevzemu gradiva in obiskovanja knjižnic v času pandemije pa je postalo to dejansko pravilo. V dveh ali treh desetletjih so se knjižničarke in knjižničarji kot posredniki zavzemali za samostojno uporabo knjižnice predvsem pri otrocih in mladostnikih. Pravila obiskovanja knjižnice v času pandemije, ko je gradivo iz takšnih ali drugačnih razlogov ali omejitev prevzemal praviloma le en družinski član, so preoblikovala navade obiskovalcev in članov knjižnic. Podoben padec številke lahko razberemo tudi pri obisku knjižnice. Na drugi strani je razviden porast obiska spletnega mesta knjižnice.

V letu 2020 v statističnih meritvah o delu splošnih knjižnic prvič navajamo podatke o objavah knjižnice na družabnih omrežjih (Preglednica 2), čeprav je splošno znano dejstvo, da so družabna omrežja del skupnosti že približno petnajst do dvajset let.

Preglednica 2: Objave knjižnic na družabnih omrežjih

Ime družabnega omrežja	2020
Facebook	20.884
Instagram	4.118
Twitter	3.970
Drugo	1.059
Skupaj	30.031

Statistične meritve objav na družabnih omrežjih na nacionalni ravni spremljajo v kategoriji podatkov o uporabnikih in storitvah, in sicer za tri družabna omrežja, Facebook, Instagram in Twitter. Pri kategoriji drugo nimamo podatka, kaj spada v to kategorijo. Iz Preglednice 2 je razvidno razmerje med uporabo treh omenjenih družabnih omrežij: največ objav je bilo na Facebooku, sledita Instagram in Twitter. Podatek nam razkrije število objav, a nam ne razkrije števila knjižnic, ki uporabljajo družabna omrežja. Preselitev knjižnic, knjižničarjev in knjižničark na družabna omrežja je bolj ali manj posledica pandemije. Temu sledi tudi preoblikovana vloga knjižnic in knjižničarjev kot literarnih posrednikov. Če si dovolimo postaviti trdi-

tev, da je glavni trenutek posredništva pred pandemijo potekal v osebnem odnosu pri izposojevalnem pultu, se nam lahko postavlja vprašanje, ali se je ta vidik posredništva preselil na družabna omrežja. Velja poudariti, da knjižnice na družabnih omrežjih niso bile prve navduševalke za branje in v vlogi literarnih posrednic. Povedna bi bila analiza objav knjižnic na družabnih omrežjih pred pandemijo in po njej ter opredeljevanje vsebinskih premikov: na tem mestu si dovolimo postaviti tezo, da so bile objave na družabnih omrežjih pred pandemijo bolj splošnoinformativne narave (npr. odpiralni čas, zaprtost knjižnic, izredne razmere, vabila na prireditve in dogodke), po pandemiji pa smo opazili tudi bralna priporočila, vendar še vedno v obliki informativnih objav (npr. knjižnične novosti), ne pa tudi vsebinskih iztočnic, zakaj bi nekomu neko knjigo priporočali v branje – ali pa tudi ne. Take objave so bile na družabnih omrežjih že pred pandemijo pogoste pri določenih posameznikih, ki pa niso nujno formalno povezani z določeno knjižnico.

Zunanja in notranja motivacija ali ko je sklep v bistvu šele začetek

Posredništvo vključuje motivacijo. Številke, ki so nam pomagale izrisati vlogo knjižnic kot literarnih posrednikov, spadajo med zunanjo motivacijo. Ustvarjajo možnosti in ponujajo izbiro. Notranja motivacija je prisotna v času, ki ga ima knjižničar ali knjižničarka na razpolago za osebni odnos z uporabnikom pri izposojevalnem pultu. Ali še bolje, je čas, ki ga nameni neuporabniku, saj tega ne sreča pri izposojevalnem pultu. Če je mladostnik v videoigrici dobil dodatne točke za izgradnjo knjižnice, potem je zunanja motivacija tista, ki vodi do dodatnih točk. Življenje pa rešuje notranja motivacija, ki jo mladostnik dobi, ko v videoigrici reši življenje knjižničarki. Notranja motivacija za branje se prebudi v odnosu in se gradi skozi zgled, pogovor in spet odnos. Pri statističnih meritvah, ki jih Mariborska knjižnica letno pripravlja kot sestavni del preverjanja uresničevanja kazalnikov uspešnosti, je tudi podatek o času, ki ga ima knjižničar ali knjižničarka na razpolago za posameznega obiskovalca knjižnice.⁸ Štiri minute in sedem sekund je podatek iz leta 2017. V tem času se skrivajo inovativnost, sposobnost in strokovna kompetentnost, kako od bralca pridobiti povratno informacijo o prebrani knjigi in kako dati bralno spodbudo za novo knjigo.

⁸ Podatka o tem, koliko časa knjižničarji in knjižničarke namenijo obiskovalcem knjižnic v času izposoje gradiva, na nacionalnem nivoju ne spremljamo.

Podatka o tem, koliko časa knjižnice namenijo neuporabnikom, nečlanom in t. i. nebralcem, nimamo. Povratna informacija o knjigi je tisto dodatno življenje, kajti posredovanje knjižnega gradiva v knjižnici je kot spirala. Z vsakim dodatnim osebnim bralnim vtisom se večja paleta razpoložljivih bralnih namigov. Branje knjige je najprej osebna izkušnja, ki jo knjižničar ali knjižničarka v vlogi literarnega posrednika prelevi v osebno priporočilo: "Mene je ta knjiga nagovorila ... Meni je bila všeč, ker ... Ne vem pa, če bo vam." Vsak krog v spirali knjižničarskega posredništva bogati z osebno bralno izkušnjo še nekoga in s tem se večja supermoč knjižničarke v vlogi literarne posrednice. Do te moči pa ni moč priti brez odnosa in pogovora. Torej brez besed. Če se je v zadnjih dveh letih ta odnos v določeni meri preselil v svet družabnih omrežij, je to drugačen odnos, vendar pa ta še vedno gradi na stališču do prebranega.

Viri in literatura

Center za spodbujanje bralne pismenosti, 2021. Dostopno na: <https://www.mb.sik.si/centerza-spodbujanje-bralne-pismenosti.html> [23. 8. 2021].

Javnomnenjska telefonska raziskava med člani, uporabniki in neuporabniki slovenskih splošnih knjižnic, 2011. Ribnica: Združenje splošnih knjižnic. Dostopno na: <https://www.knjiznice.si/wp-content/uploads/2019/07/Interstat-ZDRU%C5%BDENJESPLO%C5%A0NIH-KNJI%C5%BDNIC-poro%C4%8Dilo-29092011.pdf> [20. 5. 2022].

Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti za obdobje 2019–2030, 2019. Dostopno na: <https://www.gov.si/novice/2020-01-15-nacionalna-strategija-za-razvoj-bralnepismenosti-za-obdobje-2019-2030/> [20. 5. 2022].

Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice (za obdobje 2018–2028), 2019. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Vilar, P., 2017. Proaktivna splošna knjižnica za bralno pismenost in bralno kulturo. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Alenka Urh z

Dragico
Haramija

Urh: Vaša poklicna pot je od nekdaj zapisana mladinski književnosti; pustili ste nezgrešljiv pečat na področju njene literarno-teoretske obravnave, ukvarjate pa se tudi z bolj praktičnimi vidiki književnosti, vezanimi na bralno pismenost in bralno kulturo. Če začneva od začetka – od kod oziroma, nemara celo bolje, od kdaj vaše zanimanje za mladinsko književnost?

Haramija: Moja prva služba je bilo delo knjižničarke na bibliobusu Mari-borske knjižnice, ki vozi v kraje, v katerih ni oddelkov splošne knjižnice. Tam sem se srečevala večinoma z mladimi bralci, saj je imel bibliobus zlasti v dopoldanskem času postajališča v bližini osnovnih šol, učenci pa so si izposojali gradivo za seminarske naloge ter za domače in pristočasno branje. Po enem tednu sem ugotovila, da moram otroške in mladinske knjige prebrati, če jih želim promovirati med mladimi. Pozneje sem se odločila za doktorat iz otroške in mladinske književnosti, pri čemer sem svoje znanje poglobila v literarnozgodovinskem in literarnoteoretičnem smislu, za kar se moram vsakič znova zahvaliti žal že pokojnima mentorici in somentorju, prof. dr. Helgi Glušič in akademiku prof. dr. Jožetu Pogačniku. Ukvarjala sem se z avanturistično realistično prozo, ki je še vedno najbolj brani žanr mladinskega slovstva. Od leta 1994 sem zaposlena na Univerzi v Mariboru, najprej kot asistentka, leta 2011 sem pridobila naziv

Dragica Haramija

Foto: Aleš Cipot

redne profesorice, in sicer za področje otroške in mladinske književnosti; promocija in pozneje raziskovanje otroške in mladinske književnosti sta moja služba že triintrideset let.

Urh: Vaše bogato znanje in izkušnje posredujete študentom na Pedagoški in Filozofski fakulteti v Mariboru. Kako mlajše generacije berejo mladinsko književnost?

Haramija: Imam srečo, da mladinsko književnost predavam študentom vseh stopenj izobraževanja, bodočim vzgojiteljem in vzgojiteljicam na Oddelku za predšolsko vzgojo, bodočim učiteljicam in učiteljem nižjih razredov

osnovne šole na Oddelku za razredni pouk ter bodočim slovenistkam in slovenistom na Oddelku za slovanske jezike in književnosti. Gre za tri zelo različne študijske programe, ki so namenjeni zelo različnim stopnjam izobraževanja po celotni vertikali od vrtca do konca srednje šole. Prav to je razlog, da je treba pri vsebinah vedno znova premišljevati o tem, komu je neko besedilo namenjeno, torej kdo je končni uporabnik nekega otroškega ali mladinskega besedila. Kakor se med seboj razlikujejo poklici, za katere se bodoči pedagoški delavci in delavke izobražujejo, tako se večinoma razlikuje tudi njihovo zanimanje za ta del književnosti. Večina študentk in študentov se zaveda, da je polje otroškega in mladinskega slovstva sestavni del njihove bodoče zaposlitve, torej da se bodo z branjem srečevali vsakodnevno, zato večina bere vsaj tista besedila, ki so na obveznem seznamu. Kogar književnost bolj poglobljeno zanima, se običajno v višjih letnikih študija odloči za izbirni predmet, ki je povezan z otroško ali mladinsko književnostjo.

Urh: Kako naj osnovnošolski in srednješolski učitelji dandanašnji sploh poučujejo književnost? Kako lahko ob poplavi vseh informacij, ki so otrokom dostopne, in ob vseh možnih (tudi virtualnih) načinih preživljanja prostega časa otrokom pokažejo, da je čas, ko se družijo s knjigo, dragocen?

Haramija: Sama se ne ukvarjam z didaktiko književnosti, torej s tem, kako usmerjati književni pouk v osnovnih in srednjih šolah. Pri predmetu Mladinska književnost spoznavajo študentke in študentje literarnozgodovinski razvoj otroške in mladinske književnosti, kar povežemo s kantskimi besedili; natančneje spoznajo književne zvrsti, vrste in žanre, analiziramo konkretna besedila zlasti iz sodobne književnosti. Kako to prenesti v pouk, je predmet drugih študijskih dejavnosti. Seveda pa je snov usmerjena v tiste poudarke, ki jih bodo bodoči pedagoški delavci pri svojem delu pogosteje potrebovali. Zavedam pa se, da bi morali biti pedagoški delavci promotorji branja pri vseh predmetih (ne le pri slovenščini), radovednost in iskanje novega znanja in njegova dostopnost so priložnosti za razvoj vseh ljudi.

Urh: Pri motivaciji otrok za branje imamo zagotovo veliko vlogo tudi starši oziroma skrbniki. A spričo velikega števila knjig, ki izidejo vsako leto, je marsikom težko izbrati primerno knjigo. Kako torej izbrati knjigo, ki bo hkrati kakovostna in bo nagovorila sodobne generacije mladih bralcev?

Haramija: Starši pogosto posegajo po knjigah, ki so jih sami brali /spoznali v otroštvu. A nove generacije nagovarjajo nove (drugačne) teme. Tako že od rojstva lahko govorimo o družinski pismenosti, ki jo razumemo kot različne dejavnosti znotraj družine, povezane s pismenostjo v najširšem pomenu besede, ko hkrati sodelujejo različne generacije in se skupaj učijo, o čemer je pisala Livija Knaflič že pred več kot dvajsetimi leti. V izobraževalnem pomenu vključuje napredek pismenosti vseh družinskih članov oziroma jo interpretiramo kot vsako dejavnost, pri kateri družinski člani uporabljajo bralne, pisne ali računske spretnosti v družinski skupnosti v vsakdanjem življenju. Vključuje pa tudi bralno kulturo in navade, povezane s pismenostjo. Otroci, ki imajo srečo, da se rodijo v družino, kjer odrasli radi berejo, imajo to prednost, da so že od najzgodnejšega otroštva deležni branja, pogovora o knjigah, igranja z njimi. Poznajo literarne junake, ki jih spremljajo vse življenje in z njimi rastejo. V obdobju opismenjevanja, to je zgodnje pismenosti, ko začnejo črke sestavljati v zloge, te v besede, besede v stavke in stavke v povedi, je zelo pomembno, da jim odrasli ne nehamo brati. Njihova bralna spretnost vsaj v večini primerov še ni tako razvita, da bi zmogli besedilo hkrati brati in razumeti. Naslednja stopnja je branje z razumevanjem, torej ko to, kar preberemo, tudi razumemo, znamo na primer izluščiti bistvo iz nekega daljšega besedila, sami napisati nadaljevanje in podobno.

Živimo v času, ko nas obdaja zelo veliko vizualnih informacij, zato je pomembno razvijanje multimodalne pismenosti, kar pomeni, da zna bralec sestaviti pomene iz različnih kodov sporočanja: iz besedila, ilustracij ali grafov, tabel in podobnega. Najprej na branje vplivajo starši, pa tudi knjižničarke in knjižničarji, pozneje učiteljice in učitelji, v najstniškem obdobju prevzamejo to vlogo vrstniki.

Izbira bralnega gradiva za otroke in učence ima, ne glede na otrokov materni jezik, nekaj skupnih izhodišč. Za vse mlade bralce velja, da jim priporočamo kakovostna gradiva; upoštevati je treba starost bralca (in najprimernejšo obliko knjige zanj), njegove izkušnje in (pred)znanje, da bi zmoget mladi bralec besedilo brati (v predšolskem obdobju poslušati) z razumevanjem; upoštevati je treba razmerje med kanonskimi besedili in sodobno produkcijo mladinske književnosti ter razmerje med prevedenimi deli in izvirnim leposlovjem. Pri obveznem šolskem branju, zlasti pri domačem branju, bralec nima izbire bralnega gradiva. Kadar pa nam uspe, da mladega človeka tako motiviramo, da posega po knjigah tudi v prostem času, običajno ostane tak človek, tudi ko odraste, bralec. Bralec za vse življenje, ki razvije okus za kakovostna literarna in informativna dela.

Urh: Dolga leta ste bili predsednica Društva Bralna značka Slovenije. To je eden od projektov, ki poskuša otroke spodbuditi k branju, in glede na številke je pri tem kar uspešen. Pri Bralni znački namreč sodeluje veliko število osnovnošolcev, vendar pa se zdi, da število bralcev potem v srednji šoli, predvsem pa pozneje, drastično upada. Kaj je po vašem mnenju razlog za tak upad?

Haramija: Rekla bi, da Bralna značka ni le projekt (ti imajo običajno rok trajanja), temveč je od leta 1961 stalnica za spodbujanje branja osnovnošolcev, v zadnjih treh desetletjih tudi v vrtčevskih skupinah, pa tudi v nekaterih srednjih šolah (kjer so organizirani bralni klubi). Na splošno branje s starostjo upada, ob koncu osnovnošolskega obdobja imajo učenci že izoblikovane prioritete za dejavnosti, s katerimi se ukvarjajo izven pouka. Prej sem že omenila, da vpliv staršev in pedagoških delavcev pri najstnikih upade, najpomembnejši postanejo vrstniki in njihov vpliv. Gre za razvoj posameznice ali posameznika na vseh področjih razvoja, torej na kognitivnem, socialnem, čustvenem, estetskem, moralno-etičnem in motivacijskem. Če pa pustimo ob strani človekov razvoj in njegov interes, je gotovo najpomembnejši dejavnik upada ta, da branje ni pomembna družbena in posameznikova vrednota.

Urh: Med 8. septembrom in 9. oktobrom je potekal Nacionalni mesec skupnega branja. Letos je bil slogan te vseslovenske bralne akcije misel Richarda Steela: *Branje je za duha to, kar je telovadba za telo*. Se vam zdi, da Slovenci na splošno dovolj beremo? Kakšen je nivo bralne kulture pri nas?

Haramija: Rezultati različnih raziskav kažejo, da se bere več leposlovja v času šolanja kakor pozneje. Se pa na splošno veliko bere na elektronskih medijih, vendar gre pri tem večinoma za informativna in zabavna gradiva. Šolske knjižnice so edine, v katere hodijo vsi šolajoči se; pri splošnih knjižnicah je slika drugačna. Tudi kupovanje knjig, kakor kažejo raziskave *Knjiga in bralci*, ni ravno na zadovoljivi ravni. V bralno kulturo pa sodi vse to: branje, pogovor ob knjigah ali druge produktivne dejavnosti, obisk knjižnic in prireditvev, povezanih s knjigami, nakup knjig. Manjka torej ozaveščenost, da je branje spretnost, ki jo vsak človek razvija vse življenje, in da smo odrasli odgovorni za pismenost otrok.

Urh: Kako torej vzgojiti vseživljenjske bralce? Seveda obstajajo tudi razne dobre bralno spodbujevalne akcije za odrasle bralce, mislite, da dosegajo svoj namen?

Haramija: Vse domišljene bralno spodbujevalne akcije so dobrodošle; za odrasle jih večinoma izvajajo knjižnice ali medgeneracijski centri, tudi domovi starostnikov ... Če želimo, da bo nekdo bralec za vse življenje, mora biti notranje motiviran. Zunanja motivacija je spodbuda, ki zaleže do neke meje, če pa pri otroku ne razvijemo potrebe po branju (torej notranje motivacije), se rado zgodi, da mu, ko odraste, za branje “zmanjka časa”. Za tem izgovorom se skriva marsikaj ...

Urh: V strokovni monografiji *Poetika slikanice* (2013), ki ste jo napisali z Janjo Batič, ugotavljate, da je slikanica multimodalna knjiga, ki zgodbo pripoveduje skozi dva sporazumevalna koda, likovnega in verbalnega. Slikanico lahko torej v celoti razumemo in interpretiramo samo skozi celostno branje, saj njen pomen leži v interakciji med besedo in sliko?

Haramija: Raziskovanje multimodalnosti je izrazito interdisciplinarno, zato se rado zgodi, da sva s kolegico dr. Batič preveč “likovni” za literarne revije in preveč “literarni” za revije, ki se prvenstveno ukvarjajo z likovno umetnostjo, premalo “didaktični” za pedagoške revije in preveč za bolj splošne. Je pa celostno branje besedila in ilustracij ter sestavljanje pomenov iz obeh kodov sporočanja nujno, saj je večina vsakdanjih sporočil multimodalnih, zato je slikanica za najmlajše otroke zelo pomembna oblika knjige za razvoj bralnih spretnosti besed oziroma besedila in ilustracij. Seveda slikanice niso namenjene le najmlajšim (predšolskim) otrokom in učencem v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju osnovne šole, vedno več je naslovniško odprtih, ki s svojimi vsebinami nagovarjajo tudi (ali zlasti) odrasle.

Multimodalnost se da morebiti najlažje razložiti s pomočjo strukturalizma. Že v začetku 20. stoletja so jezikoslovci poudarjali, da so znaki jezika sestavljeni iz označevalcev in označencev; jezik je torej eden od kodov sporočanja, ki ima svojo strukturo in sistem. Semiotični trikotnik, ki je bil sicer razvit v okviru jezikoslovja, nazorno predstavlja konstrukcijo konceptov oziroma pojmov. Semiotika je nujno povezana s semantiko, ki se ukvarja s pomeni besed/besedil. Pri analizi slikanic se po Sipesu vzpostavita dva trikotnika: (1) objekt – besedilo – interpretacija besedila in (2) objekt – ilustracija – interpretacija ilustracij, kar pomeni, da je interpretacija bralca odvisna od sestavljanja obeh kodov sporočanja. Ali povedano drugače: vsaka slikanica zahteva lastno interpretacijo, ki je le delno odvisna od poznavanja literarnozgodovinskega in umetnostnozgodovinskega umeščanja pisateljic in pisatelj, ilustratorok in ilustratorjev v širši kontekst umetnosti. Vsaka

slikanica po svoje – in niti ne vsem bralcem iste slikanice enako – razkriva samosvojo multimodalno zgodbo. Prav to je razlog, da je večini lažje brati klasične slikanice, v katerih je besedilo zaokrožena celota, ilustracija pa osvetljuje/poudarja najpomembnejše dogodke, literarne like, prostore ... V sodobni slikaniški produkciji gre velikokrat za izrazito prepletenost: del sporočila nosi besedilo, del ilustracija, kar pomeni, da celote ni mogoče sestaviti, če ne preberemo vseh kodov sporočanja.

Urh: Kakšna je po vašem mnenju motivacijska in, če lahko tako rečemo, “kultivacijska” vloga slikanice kot prve otrokove knjige za njegov nadaljnji bralni razvoj?

Haramija: Slikanica je prvo otrokovo bralno gradivo in prva galerija, zato mora odrasli, ki večinoma izbira knjige za otroka, razmisliti o kakovosti besedila in ilustracij, primerni dolžini besedila, o temi, ki otroka zanima, ipd. Kakovostna slikanica je prava umetnina ali, kakor sva s kolegico dr. Batič kot uvodno misel v *Poetiko slikanice* citirali Rebecca J. Lukens (2007): slikanica ni tako preprosta, kot je videti na prvi pogled.

Urh: V svojem bogatem raziskovalnem delu ste se ukvarjali tudi s slovensko realistično avanturistično mladinsko prozo. Kakšna je pri nas v zadnjih letih produkcija pustolovske proze, bodisi realistične bodisi fantastične, in kako ocenjujete njeno kakovost?

Haramija: Pustolovska proza je še vedno najbolj brana, je pa res, da je v zadnjih letih izrazil trend žanrskega sinkretizma (kakor ga je v slovenskem prostoru utemeljila dr. Zupan Sosič), pri čemer je pustolovski žanr najpogosteje prepleten z zgodovinskim, ljubezenskim, fantastičnim. V zadnjem času je opaziti porast fantastičnih in fantazijskih pripovedi, še vedno pa prevladuje daljša realistična proza; za mlajše otroke kratka realistična in fantastična proza in pravljice. Opazen je trend povečanega števila ilustracij, ne le v slikaniški produkciji, temveč tudi v ilustriranih knjigah. Pri pustolovski literaturi bralec najpogosteje iz ilustracij razbere književni prostor (npr. tipična pokrajina, tipične zgradbe, tipično rastje), književni čas (npr. oblačilna kultura, hrana, prevozna sredstva) in podobo literarnih likov.

Urh: Leta 2003 ste zapisali, da v slovenskem prostoru še nimamo celostne teorije o književnih zvrsteh, vrstah in žanrih v mladinski književnosti. Se je v zadnjih dveh desetletjih na tem področju kaj spremenilo?

Haramija: Menim, da se vsi teoretiki trudimo, da bi zapolnili to vrzel. Sama se največ ukvarjam s prozo in upam, da sem v monografijah in člankih vsaj nekatera odprta vprašanja pojasnila (na primer v poglavju *Tipologija proznih književnih vrst* v monografiji *Nagrajene pisave*, 2012). Otroška in mladinska književnost imata seveda enake zvrsti in večino vrst in žanrov, kakor jih utemeljuje književnost za odrasle. Pojavljajo pa se specifike, npr. obseg literarnega dela; število različnih uporabljenih besed v besedilu; teme, ki jih zmorejo mladi bralci razumeti oziroma so v določeni starosti zanje zanimive.

Urh: V monografiji *Holokavst skozi otroške oči* (2010) ste raziskovali, kako je holokavst prikazan v literarnih delih za odrasle in otroke. Na kakšen način je ta temni in neizbrisljivi madež zgodovine predstavljen v mladinski literaturi? In kako je obravnavana tema smrti na splošno?

Haramija: Skozi literaturo lahko spremljamo cikel človeškega življenja, ki se je v preteklosti osredinjal na najpomembnejše prelomnice, ki pa so hkrati povezane z obredjem in iniciacijo, to so rojstvo, poroka in smrt, neločljivi del slednje je tudi žalovanje. V izvorni slovenski ter prevedeni otroški in mladinski literaturi na temo smrti in žalovanja se kaže tabuiziranost smrti v sodobni človeški družbi, ker družba danes ne živi več tako ciklično in povezano kakor nekoč. S smrtjo, ki lahko nastopi zaradi starosti, odvisnosti, nesreče, delovne nezgode ali igre, samomora, zaradi zločina ali vojne, je povezanih precej tabujev, ki so odvisni od starosti bralca in njegove zmožnosti razumevanja smrti (na primer dejstva, da smrt ni reverzibilna). Smrt pa razkriva tudi odnose med živimi, odnose tistih, ki ostanejo za umrlim, ubitim. Razkriva medvrstniške odnose, družinske odnose, odnose na novo sestavljenih družin, odnose po samomoru bližnjega, odnose preživelih po vojni. Naj navedem primer: v prvem delu serije romanov Morrisa Gleitzmana z naslovom *Nekoč* (2011) je opisana knjigarna Feliksovih staršev; sinu sta uspela vzbuditi ljubezen do knjig in branja. Prvi Feliksov odziv na nacistično nasilje je povezan s knjigami: nacisti jih zažigajo, zato deček misli, da sovražijo knjige, šele pozneje dojamemo, da pravzaprav sovražijo ljudi. Nestrpnost do kakršne koli drugačnosti se tudi v sodobnosti izraža na podoben način: najprej nastanejo spiski prepovedanih knjig, nato spiski nezaželenih (prepovedanih) ljudi, sledijo nasilna dejanja nad posamezniki ali neželjeno skupino ljudi. Auschwitz je strahotno blizu nas.

Ko sem se lotila pisanja o holokavstu, je bilo bistveno manj besedil, zlasti tistih, ki sodijo v otroško ali mladinsko književnost, kakor jih je zdaj. Kakor da je bil holokavst nekako po naravni poti z menjavo generacij prepuščen pozabi, v zadnjem desetletju pa se je prebudila neka nova občutljivost za to temo. Vsa v monografiji predstavljena dela pripovedujejo o delu človeške zgodovine, ki je s seboj prinesla zelo razčlovečeno življenje za milijone ljudi, predvsem v Evropi, s koncentracijskimi taborišči, med njimi je najzloglasnejši Auschwitz s svojimi podružnicami, imenovan tudi tovarna smrti. Knjige o holokavstu so opozorilo, da se ta ne bi ponovil nikoli več, a če parafraziram Prima Levija: ker se je že zgodilo, se lahko ponovi. Njegovo zloslutno izjavo potrjuje dogajanje po vsem svetu.

Urh: Kakšno je vaše mnenje o posodobitvi načrta za slovenščino iz leta 2018, ki ne določa več besedil, med katerimi lahko učitelji izbirajo, zaradi česar je bil iz načrta izključen *Dnevnik Ane Frank*?

Haramija: Učni načrt vsebuje kanonska besedila in pomembne sodobne avtorice in avtorje, ki naj jih učenci v določenem razredu berejo. Izključena so bila vsa priporočena besedila, ne le *Dnevnik Ane Frank*. Ob tako veliki knjižni produkciji je nemogoče zabeležiti vsa bralna gradiva. Učni načrt se ne sprejema vsako leto, zato je učiteljem omogočeno, da v pouk vpeljujejo sodobna besedila. Sama ne sodim med didaktike jezika in književnosti, zato učnega načrta tudi ne bi presojala. Stališče, da bi morale biti vse knjige predpisane, po mojem mnenju ni dobro – to bi avtomatično pomenilo, da se pri pouku ne smejo brati najnovejša kakovostna dela; pa tudi druga skrajnost – da se sme brati kar koli (v to kategorijo sodijo tudi dela, ki ne dosegajo kakovostnih mer), ni dobra. Najbrž velja izbirati neko srednjo pot med obveznimi kanonskimi besedili, ki jih je zaradi kulture treba poznati, in tistimi, ki so tematsko-motivno bližje mlademu bralcu ali bralki, a so nesporno kakovostna. Če mladi bralec ne (s)pozna starejših besedil, nikoli ne bo zmož razumeti medbesedilnih navezav v poeziji, prozi in dramatiki (kakor jih utemeljuje Juvan) in medmedialnih navezav, zlasti kadar gre za multimodalna dela (prim. slikanice, ilustrirane knjige).

Urh: Katere problemske oziroma tabu teme so najbolj zastopane v sodobnih delih za mlade bralce?

Haramija: Ob že omenjeni temi smrti so to gotovo teme spolnosti in spolnih zlorab ter psihičnega in fizičnega nasilja, ki je skrito za stene doma

(kjer bi se moral vsak počutiti najbolj varnega), zato se zdi, da ne obstaja. V zadnjem času je tudi več knjig o medvrstniškem nasilju, beguncih, priseljencih, socialnih razlikah in ekonomskih stiskah družin.

Urh: Ali tudi v prostem času berete knjige, ki so primarno namenjene mladim bralcem, in če ja, ali pogosteje posegate po kakšnem specifičnem žanru?

Haramija: V prostem času berem knjige za odrasle; najraje posegam po zbirkah kratkih zgodb ter zgodovinskih in družbenih romanih. Je pa res, da berem zelo veliko otroškega in mladinskega leposlovja in se to moje službeno branje velikokrat potegne v prosti čas. Pri otroški in mladinski književnosti ne posegam po eni zvrsti ali specifičnemu žanru, berem vse, seveda tudi z mislijo na ciljno populacijo, ki bi ji študentke in študenti lahko določeno delo brali, ga predstavili oziroma priporočili.

Urh: Ste v žiriji za pomembne mladinske literarne nagrade, več let že denimo sestavljate predizbor knjig za nagrado desetnica, trenutno zasedate predsedniško mesto v žiriji za nagrado večernica. Imate torej celostni pregled nad deli, ki izhajajo, hkrati pa jih prebirate tudi s kritičnim, presojevalnim očesom. Kako poteka delo v žiriji?

Haramija: Pri desetnici sodelujem že od samega začetka (od leta 2004), in sicer kot strokovna sodelavka; zbiram (ne izbiram, saj nimam pravice glasovanja) gradivo za žirijo: ko Mariborska knjižnica pripravi sezname knjig, ki so izšle v treh letih pred podelitvijo, ta seznam pregledam in pripravim ožji seznam po kriterijih, ki ustrezajo pravilniku o nagradi (avtor/-ica mora biti član/-ica Društva slovenskih pisateljev, izvirno besedilo, nominacija je z istim delom mogoča le enkrat); žirija odloča o nominiranih delih in nagrajeni knjigi. Pri večernici, edini vseslovenski nagradi za otroško in mladinsko leposlovje, imam mandat še naslednje leto in seveda imam svoj glas. Delo je precej drugačno od zgoraj opisanega – v konkurenci je veliko več knjig, knjižna bera se presoja za eno leto in ni odvisna od kakršnega koli članstva ali založbe, nominiranih del je le pet. Lepo je biti član žirije, ampak je tudi lepo, ko nisi – nihče se ne jezi na nečlane žirij.

Urh: Kaj pravzaprav pomenijo razne nagrade; verjetno poleg spodbude ustvarjalcem pripomorejo k promociji tako doma kot v tujini?

Haramija: Gotovo je nominacija ali/in nagrada spodbuda avtorju, avtorici, priznanje njegovega ali njenega dela. Gotovo tudi pripomore k prepoznavnosti literarnih del. O teh delih se več piše, v knjižnicah so izpostavljena, malce več se jih tudi kupi. Kar pa se mi zdi posebej pomembno podariti – nominacije in nagrade so sito, ki potrjuje kakovostno literaturo. Ni nujno, da se vsi strinjamo z vsemi žirijami, prepričana pa sem, da večina žirij deluje v skladu z utemeljitvami kakovostne literature in z mislijo na kognitivne zmožnosti mladih bralcev.

Urh: Ukvarjate se tudi s konceptom lahkega branja. Kaj je pravzaprav to in koliko smo pri nas glede tega ozaveščeni?

Haramija: Lahko branje je termin, ki združuje raznolike prilagoditve informacij; pravica vseh ljudi do informiranja v ustrezni obliki je temeljno načelo lahkega branja. Pismenost je vedno bolj pomembna, saj se človek, ki ni več branja in pisanja, v vsakdanjem življenju težko znajde. Dostopne informacije so pripravljene v taki obliki, da jih posameznik razume in so mu na voljo po dostopnih kanalih oziroma na različnih nosilcih: tiskano gradivo (knjige, časopisi, revije, napisi na ustanovah, izdelkih ipd., letaki), digitalno gradivo (televizija, računalnik) in slušne informacije (radio, zvočni posnetki). Kadar posameznik standardnih informacij ne more brati ali jih ne razume, so potrebne prilagoditve gradiv. Pri tem lahko priredimo zgolj kanal komuniciranja ali pa informacije prilagodimo tudi vsebinsko in jezikovno. Prilagoditve so odvisne od potreb posameznika ali skupine uporabnikov.

Urh: Ste članica društva Argo, ki med drugim organizira literarni festival Oko besede, ki se je tudi letos konec septembra odvijal v Murski Soboti. Festival vsako leto prinaša pester program. Kaj je obiskovalcem ponudil letos in katerim temam je bil posvečen?

Haramija: Srečanje Oko besede je literarni festival, ki že sedemindvajset let povezuje ustvarjalce slovenske mladinske književnosti, literarne strokovnjake, založnike in posrednike otroške in mladinske književnosti. Letos je bila rdeča nit poezija, ki je bila predstavljena na dveh literarnih večerih in na literarni matineji za učence, na literarno-kritičkih delavnicah za dijake in študente, na strokovnem simpoziju in na podelitvi večernice. Naslednje leto bo festival posvečen biografskim in avtobiografskim elementom v otroški in mladinski književnosti.

Cvetka Bevc

Taodštekane

Moje kraljestvo

V mojo sobo nihče nima vstopa!!!

Za vsak primer neviden top pred vrati
in glava mrtvaška, svarili za brata,
zlasti za njega, ki menda ne zna brati.

Če stara dva (o, groza) spregledata znake,
podanika zvestega pokličem na pomoč:
*Dvigni se prah nepobrisan izpod omare,
izženi sovražnika za vedno v noč.*

V mojem kraljestvu jaz sem kraljica,
ukaze izrekam na glas, no, prav, vreščim.
Superge pod stolom so moja pravica,
pa nered na mizi in počekčan papir.

Za centimeter odškrnem vrata kraljestva,
ko (končno) vsi v hiši odidejo spat,
naj pride in me objame škrat iz otroštva,
ki mu figo je mar, če sem polna napak.

Ni res

Ni res, da sem čudna jaz,
kot mama vztrajno trdi,
ko si na debelo namažem veke
in v nos zapičim uhan
(kaj potem, če boli).

Ni res, da pojma nimam, kaj bi s sabo,
le včasih niti malo ne vem,
kako naj sploh bom za kako rabo,
ko srce in glava trapasto rineta
vsak na svojo stran.

Ni res, da sem le jaz v središču vsega,
taki očitki so čisto brez veze,
tu so še Mojca, Alenka, Tim in Andraž,
mogoče še kdo, ki prav tako misli,
da je pod nujno treba odkriti norosti sveta.

Ni res, da v kopalnici ure preždim,
kaj koga briga, kaj tam počnem,
navzgor viham mozoljasti nos,
dolgo obračam zrcalo okrog in okrog,
morda vendar nisem brezupen primer.

Res je, da včasih, le tu in tam,
tečnim odraslim dam prav,
ko priznajo, da jih zame skrbi,
saj tudi mene, ko mi glava gori
od vseh odštekanih zmešnjav.

Nisva luzerja

V nulo krivično! Že ure in ure poslušam,
kako zmedena sem in prava lenoba,
ki samo bedno postopa kar tja v en dan.
Kot da sem luzerka brez vsakega cilja!

Še kaj! Kaj pa vedo ti težaki!
Herojsko dejanje je zjutraj vstati,
izbrati obleko, dve nogavici enaki
in z malo zamude se v šolo prikrasti.

Tam cilj je le en: preživeti to moro
iz letnic in formul in gore podatkov
in smisel najti v nesmiselnem ždenju
brez mobija, sporočil in klepeta.

Zgodi se, da kdaj do mene nekje iz daljave
vsevedni glas prfokse priplava,
čakaj, o mlinih in tipu iz Manče razlaga,
se strinjam, težke reči nam življenje nalaga.

Knjigo bo treba vsekakor prebrati,
mogoče o sebi kaj novega zvem ...
Pa saj ta junak z dušo mojo se brati
in ni noben luzer. Samo povem.

Nagovor

Hodimo skupaj, odštekanci dragi,
odpičene punce, psi na biciklih,
za spremstvo še mačke v košari.
Čas je nastopil, zdaj bomo mi govorili.

Počitka ne bo, dokler vlak ne odpelje,
konca sveta naš korak ne prikliče,
piše na steni: *Generacija Z bo preživela,*
vsaka roža ožgana bo znova vzcvetela!

Drugačne in nove so naše zamisli,
gradimo, vsaj upam, trdne mostove,
kot tistim pred nami se kdaj kaj uniči,
zaplete, zameša, zgori in spet zraste.

Težko odraslim je reči: Rabimo vas.
Tudi vam so oni pred vami roke podali
sami od sebe, da zdaj jim je v čast.
Ne, tudi vi nas ne boste izdali.

Pretočite v nas nekaj svoje modrosti,
prosim, brez žuganj in kake pokore,
nihče nam ne more poguma ukrasti,
vaš je in naš je, vse do konca nove zore.

Razumevanje

Zakaj ničesar mama ne razume
in ob sobotah izreka strašne stvari.
Ob desetih zvečer moram biti doma,
pa dobro naj pazim, da se mi kaj ne zgodi.

In terja obljube, prisege, podpise.
Halo?! Žur se takrat šele začne.
Naj bo. Nasmeh za dobre namere.
Potem pa v dir. Punce smo zakon, kajne!

Že si izmenjamo sveže novice,
oh, o fantih preresnih in onih otročjih,
po svetu blodijo kot ugasle kresnice,
ni vrag, na žur že pridejo pravi.

Z njimi zapplešemo, kot da smo v rajju,
pa roka v roki, nasmeh in igrivi pomenki,
s črtalom napisana številka na dlani
in že na obzorju vstajajo jutrišnji zmenki ...

Kdo zavrtel prehitro je urne kazalce?
To je že danes! Kako?! To ni mogoče!
Mama pred vrati strelja divje poglede.
Našla domov sem, kaj neki še hoče!

V urah preteklih izvedela sem,
zakaj vesolje kljub vsemu deluje,
kaj mojo usodo usmerja v njem in
kako se s fanti do zvezd daljnih potuje.

Besede

Besede so najbolj grozna stvar.
Valjam jih po ustih kot vroč krompir,
nagravžno zvenijo, ko jih izdavam,
polne pomenov, ki jih ne poznam.

Trenutek pred tem vse v zlatu bleščeče,
iz njih bi moral ljubezen razbrati
(ne še) moj fant iz sosednje klopi,
ne pa te bednosti za sedem let nesreče.

In povrhu vsega vsak moj jecljaj
rdečica obarva. Ali res mora izdati,
da v sebi komaj krotim vzdihljaj,
ker tip je ful hud, to moram priznati.

Totalno zamrznem, saj vem,
kaj njega briga klepet o vremenu,
pa spet bajle in slove ne znam,
še en cvek bo, če ne dva ... Kaj se sploh grem?

In potem tisto najhujše – besed od nikoder,
odprtih ust v njega strmim,
naj on že kaj zine, naj bo vsaj fer ...
Nič ni iz tega, naj raje zbežim?

Njegov blink iznenada. Čisto sem preč.
Še eden. Spet pomežikne kot semafor.
Aha, že razumem! Besede so včasih odveč.
Blinkem nazaj. In on spet. Kdo je tu nor!

Šest pomežikov! Za prvič dovolj bo,
kako odpičena je ta abeceda!
Kaj je za blinki, le nama je znano,
jutri v kino me vabi. Jasno, seveda!

Ljubezenka št. 1

Tega frajerja je treba z zakonom izgnati,
ne le iz države, naj gre v drugo vesolje,
izbrisati vse fotografije in FB-objave,
ali mora prav v naši ulici stanovati!

Njegove oči kot čokoladne praline,
rjave in sladke in čisto posebne,
dramijo v meni skrite skomine,
za moj obstoj so blazno potrebne.

Zakaj, zakaj ravno on punco ima?
In kako je lahko tako bombastična,
prave postave, menda celo pametna,
jaz vsa v mozoljih in ena brezveznica.

Najraje za kak dan bi umrla. Ali za dva.
Potem bi se spomnil mojega čopka,
da z mano gradove je zidal iz peska
in mi govoril: Ti si moja micena sončica.

Ljubezenka št. 2

Prvi poljub življenje obrne na glavo,
malo neroden je in najprej ves sramežljiv,
ovenčan s kihcem, ki je butnil na plano
sredi trka nosov, pa zato še bolj darežljiv.

Roke mi vodi med svoje lase,
objeme vedno močnejše zahteva,
preseže vse moje prejšnje predstave,
ustnice v ognjene cvetove razvnama.

In kar vem, kako je treba s tem ravnati,
brez napotil in podrobnejših opisov,
tako lahko se je tej ljubezni predati.
Moj dnevnik bo poln srčkov in kičastih napisov!

Naj se poljubu utrga, naj nikoli ne neha
ljubiti ustnic njegovih in mojih še naprej,
naj redno uporabo tudi ponoči zahteva,
vmes pa, oh, samo malo ...

en vdih in nov poljub čim prej.

Foto: Veronika Križman

Manka Kremenšek Križman

Nič več kot prej

O razliki med prej in zdaj

31. avgust 2015. Dragi Srečko! Meri je rekla, da mi bo pisanje pomagalo. Rekla je, naj pišem o vsem. O tem, kar počnem, zapisujem naj tudi svoje misli. Dolgo se nisem mogla odločiti. Ampak zdaj sem se. Mogoče mi bo res pomagalo, ker ..., ker se nikamor ne premaknem. Mislim, saj se premikam in to, saj grem sem in tja in že kaj počnem, samo ... Ne vem, kako naj to povem ... V bistvu sem ves čas na istem mestu. Kot bi bila zacementirana. Prikovana. Tisto me ne izpusti. En tak grozen občutek imam, da bo vedno tako.

Okej, moje misli ... Velikokrat razmišljam o tem, kako je bilo prej. O razliki med prej in zdaj. Razlika med prej in zdaj je tišina. Včasih se mi zdi, da v stanovanju odmeva, ker je tako prazno. No, saj ni prazno, polno je pohištva in naših stvari in ... Votlo je. Odmeva. Votla tišina. Izdolbena. Kot bi njeno vsebino pojedel kakšen glodavec. Kakšna podgana na primer. Bojim se. Moram se navaditi. Dovolj za zdaj. Ne ljubi se mi več.

Isti dan zvečer. Nisem ti še vsega napisala. Razlika med prej in zdaj je, da sem bila jezna. Še pred dvema mesecema sem bila jezna na ves svet. Besna. Najraje bi grizla, praskala, brcala. Za vsako malenkost sem vzkipela. In potem ... Potem je ta jeza kar nekam odtekla, kar nekam. Kot bi bila ponikalnica. Ali Cerkniško jezero. Nekaj časa je in potem ga naenkrat ni več.

Razlika med prej in zdaj je, da sem veliko sama. Saj imam Saro. In mamo in očka in dedka in babico in babi. Ampak sem še vedno sama. Počutim se zapuščeno. Očka in mama sta ves dan v službi in se vrneta šele proti večeru. In ko sta doma, je tu še vedno tišina. Ne pogovarjamo se več.

Včasih prižgem televizijo. Čeprav je bedno. To, da moraš prižgati televizijo samo zato, da nisi več sam. Včasih pokličem Saro in se dolgo pogovarjam z njo. Že o čem. Včasih poslušam glasbo in plešem do onemoglosti. Ko sem utrujena, zelo utrujena, ne morem misliti na nič. Ne vem, kaj naj še napišem. Aja, velikokrat kričim. Tudi to mi je svetovala Meri. Rekla je, da to počne, kadar ima kakšno krizo. Res pomaga. Za nekaj časa. Mah, kar nekaj, to pisanje. Jutri se začne pouk. Ne maram šole.

Kričim. Dokler se ne odklenem

4. september 2015. To z bolečino je tako čudno. Včasih boli. Danes boli. Je kot ena taka napetost v meni. Ki se spremeni v težo. V prsih me stiska. Začelo se je že zjutraj. Očka in mama sta se odpeljala v službo in jaz bi morala vstati in se obleči za v šolo. Ampak nisem mogla, nisem. To je tista zacementiranost, o kateri sem ti pisala. Včasih me pribije v tla. Potem vzamem blazino in si jo pritisnem na obraz. Da udušim zvok. Kričim tako dolgo, dokler nisem čisto izmozgana.

Potem je popustilo. Olajšanje. En tak občutek je bil, kot bi se odklenila.

Babica ve, da jaz vem, da ona ve

6. september 2015. Danes se mi ni ljubilo k babici in dedku. Mami in očku sem rekla, da moram pakirati. Z razredom gremo na ekskurzijo. Ampak gremo šele v četrtek. Do takrat je še pet dni. In ne rabim pet dni, da v kovček zložim pižamo in dve majici in troje spodnjic. In, okej, zobno ščetko. To s pakiranjem je bil samo izgovor. Pred tisto luknjo. Ker če gremo z mamo in očkom kam na obisk, se še bolj pozna. Luknja med nami. V nas.

Nista rinila vame z dodatnimi vprašanji in nasveti v stilu, saj lahko pakiraš zvečer. Ali pa jutri. In še dva dneva. Ali pa: "Saj ti bom jaz pomagala!" Še lani bi mami hotela sodelovati pri taki operaciji. Celu uro je znala govoriti o tem, kaj je treba *zares nujno* vzeti s seboj. Na primer dve obleki za na lepše. "Za vsak primer. Nikoli ne veš, kaj se lahko zgodi! In takrat se je treba obleči." Ja, ja, mogoče bomo povabljeni na sprejem k slovenskemu ambasadorju

ali k češkemu predsedniku ali h kakšnemu velepomembnemu dr. mr. fr. br. Pri svojem "Za vsak primer." se vkoplje in se ne premakne. Kot da bi mi tisti nevemkakšen primer lahko obrnil življenje na glavo. Vsekakor me tak primer ne bo videl v obleki. Ker jaz oblek ne nosim. Nikoli! Preveč špičasta kolena imam. Jaz nosim kavbojke. Vedno in povsod. Pika.

In najnajnajnujnejšemu "oblačilu za vsak primer" bi dodala aparat za zobe. "Brez tega ne moreš na ekskurzijo." Kar slišim jo. Aparat za zobe nosim samo ponoči. In je res vseeno, če bo tisti dve noči ostal doma v škatlici. Ker kakšne pa so noči na končnih izletih? A ni tako, da so neprespane? In da je noč enaka dnevu? V bistvu dan noči? Skratka, pakiranje je mamina posebnost. Je bila.

To danes se mi je zdelo zelo v redu. Nekaj rečeš in je to to. Nobenega pregovarjanja in pojasnjevanja in prepričevanja. "Ne grem, ker moram pakirati." To je bilo vse, kar sem rekla jaz. "V redu. V hladilniku je laza-nja od včeraj, malo si jo pogrej." To je bilo vse, kar je rekla ona. Očka pa tako ali tako sledi maminim frekvencam. Vsaj kar se vzgoje in vsakdanjih navodil tiče. Je, kot bi bil malo nad tem. Mami temu pravi pomanjkanje praktičnosti. Meni pa se zdi, da mu je tako bolj udobno. Če se v nekatere stvari pač ne spušča.

Popoldne me je poklicala babica. Zaželela mi je, da bi se imela na ekskurziji lepo. In rekla, da razume. Mislim to, da nisem prišla na obisk. In potem v zvezi s tem ni rekla ničesar več. Vem, da ve. Vem, da ve za to luknjo. Mogoče tudi ona razmišlja o tem, kako to rešiti. S čim jo zatrpiti. Zapolniti. Izbrisati. Se to sploh da?

Praga

10. september 2015. Dragi Srečko! Zaključna ekskurzija je zdivjala mimo. V Pragi je bilo okej. V bistvu je bilo zelo okej. Podnevi smo si ogledovali že kaj. V starih mestih nikoli ne zmanjka gradov in cerkva in spomenikov. Na vsakem koraku se spotakneš ob kakšen kos zgodovine ali ob zgodbe o pomembnih ljudeh in pomembnih dogodkih.

Marsejeza, naša prfoksa za zgodovino, je žarela. Čisto je bila v svojem elementu. Švejk, Kafka, gospod K., Havel, disident, Plečnik, še Plečnik, Vltava, Smetana ... "Kolja, ste gledali film Kolja?" Včasih se mi je zdelo, da sem sredi viteških iger. Ali tankovske divizije. Invazije? Koga že? Nemcev? Rusov?

Ves čas je bila neka akcija. Zajtrk. Ekskurzija. Vidu v nekem lokalu v obraz prileti kepica sladoleda. "Rusi!" zakliče nekdo. Rolamo se od

smeha. Tim je bil. Ne, Jaka. Ne, Jernej ... Kosilo. Odhod na ogleda. Naši fantje se postavijo k nekemu spomeniku sredi glavnega trga in pojejo *Zdravljico*. Ljudje se ustavljajo in sprašujejo, od kod smo. Iz Slovenije, odgovarjamo in v angleščini pojasnjujemo, kje je to. In da smo mi tisti, ki smo jim posodili Plečnika. Vmes kupovanje spominkov pa fotkanje, fotkanje povsod. Ves čas delamo selfije. Kot bi bili mi glavna znamenitost tega mesta. Potem večerja. Odhod v sobe. Loputanje z vrati. Sari je slabo. Nekaj čudnega je pojedla. Taja govori v spanju. Karmen začne sredi noči lajati, tako, za foro, in nas vse zbudi in potem se režimo kot nore. Zajtrk. In potem spet vse od začetka. To je bilo dobro. Dobro je bilo, da sem bila od vsega tako izmučena, da nisem mogla razmišljati. Če sem sama, razmišljam.

Nikogar ni doma

14. september 2015. Dragi Srečko! Spet pouk. Pri vseh predmetih ponavljamo lansko snov. Vse je še bolj na počasi. Razen pri Štrbenkli. Vsak dan nam teži z domačimi nalogami. Tudi čez vikend. Kot da na svetu ne obstaja nič drugega, razen matematike. Kot da se bo Zemlja nehala vrteti, če ne bomo dosegli teh njenih standardov. Ves čas govori o njih. Kaj pa vsi tisti na tem svetu, ki jim matematika ne gre? In ne dosegajo teh bednih standardov? A oni kar nehajo živeti? Dihati? Jesti? Spati?

Pojutrišnjem bo že začela spraševati. Spet me bo strah. Prvih dvajset minut bo peklenskih. Strmela bom v klop in se v sebi tresla, kot bi bilo minus trideset. In potem se bo zgodilo. Ker enkrat se mora. "No, Lucija, pridi bliže. Bova preverili, ali je danes končno tvoj dan," bo rekla s tistim svojim glasom. Njen glas je ... moder. Temno moder. Hladen. Okamnena bom. Vedno okamnim. Ker imam težave z odgovarjanjem pred razredom. Zelo, zelo, zelo se bom morala potruditi, da bom lahko premagala tisto tresenje v sebi in se zbrala. Štrbenkla gre drugo leto v penzijo. Devet let prepozno.

Nisem dokončala tistega od zadnjič. Razlika med prej in zdaj je, da se je vse spremenilo. Celo naše stanovanje je drugačno. Saj je še vedno isto in to. Ampak je vseeno drugače. Razpored pohištva je enak, to je pa vse, kar je v njem enakega. Isti so stoli, iste so mize, iste so postelje, iste omare. Vse mrtve stvari so enake. Še vedno so na svojih mestih, samo ... Ne vem, kako bi to opisala. Kot da ne pripadajo več nam, meni. Nehale so pripadati. Čisto lahko bi bile od nekoga drugega. Čisto lahko bi jih zamenjali z drugimi. Čisto lahko bi živela tudi kje drugje. Zdaj je itak vseeno.

Lačna sem. Grem si skuhat makarone. Jutri ti še kaj napišem.

Kričala dvakrat

15. september 2015. Danes sem kričala dvakrat. Morala sem, ker drugače ... Enkrat zjutraj. In zvečer, malo preden sem začela pisati tole. In zdaj je v meni ena taka čudna praznina. Fizična praznina. Ki je nadomestila fizično napetost. Kot da sem brez pljuč. In jeter in srca in želodca. Kot da sem samo še oklep. In znotraj nič. V bistvu se zdaj počutim lahko. In brezvezno.

Predstavljam si, da je vse kot prej

17. september 2015. Srečko! Danes sem si na poti iz šole domov predstavljala, da je vse kot prej. Prijela bom za kljuko vhodnih vrat. Jo potisnila navzdol. Odprla vrata ... To sem si predstavljala tako močno, res močno, najmočnejše. Enkrat mi je babi Marta rekla, da če si nekaj močno, močno, močno, najmočnejše želiš, se ti tisto uresniči.

Primem za kljuko vhodnih vrat, jo potisnem navzdol, odprem. Vedno je bila doma pred menoj, ker je imela manj ur pouka. Ko bom odprla vrata, bo pritekla k meni in me stisnila, da me bo vse zbolelo. Velikokrat sem morala na silo razkleniti njene roke, ker me ni hotela izpustiti. Spominjala me je na kužka, ki od veselja maha z repom, ko se vrne domov kakšen družinski član. Vedno je taka. Razigrana. Narediva si kosilo in klepetava o vsem mogočem. O božično-novoletnih praznikih. In presenečenju, ki ga pripravlja očka. Nekam naj bi odpotovali. Nekam daleč. In o nekem fantu iz šestega C, ki je zaljubljen vanjo in ona vanj.

Predstavljala sem si jo, kako sedi za mizo. Eno nogo ima pokrčeno na stolu, glavo nasloni na koleno in pripoveduje o njem. O tem, kako jo je pogledal. In kako se je njegova roka kot po slučaju dotaknila njene jakne, ko sta se zjutraj srečala v garderobi. Poročila se bosta in imela tri otroke.

Pridem domov. Odprem vrata. Dober dan, tišina. Nikogar nikjer. Ne bosta se poročila. In nikamor ne bomo odpotovali. Zdaj v tem stanovanju živimo samo jaz, očka in mama. Vse je drugače. Kričim. Da preženem tišino. Da neha boleti. Da se utrudim. Je kot ena taka droga, to kričanje. Pomirja me.

Rojstni dan in ljubezen v več jezikih

19. september 2015. Dragi Srečko! Danes imam rojstni dan. Še dve uri. Še je čas, da nazdraviva. Res, lahko bi odprla tisto vodko, ki so mi jo podarile

punce. Taja, Karmen in Sara so mi v šoli čestitale. In mi za darilo poklonile črne čipkaste spodnje hlačke in steklenico vodke. In paket kondomov. Medtem ko sem odpirala darilno škatlo, so se hihitale kot zmešane. In potem je uspelo Jerneju izmakniti hlačke in je nastal cel šov. Fantje so si jih podajali kot žogo, tudi med poukom. Dokler ni Vejica zavpila, naj ji izročijo tisto črno reč. V tistem jih je Jan vrgel skozi okno. Pristale so na grmu ob zidu. Jan je moral k ravnatelju. Dobil je pisni opomin. Šele po koncu pouka sem jih končno dobila nazaj. Sara mi je kupila siv ovitek za telefon. Potiskan je z rdečimi besedami. Ljubezen v različnih jezikih in različnih pisavah. Veliko ljubezni ti želim, mi je zašepetala, ko me je objela.

Popoldne sem šla z mamo in očkom na kosilo v neko novo restavracijo v Stari Ljubljani. Pogovarjali smo se o vsem mogočem. O moji šoli. Pa o mamini službi in njenem usposabljanju za prostovoljko. Pa spet o šoli in očkovem novem šefu. Kadar smo drugje, se pogovarjamo. Meni se zdi to bedno. Ker se nekaj gremo. Ker se pretvarjamo. Nihče od nas ne pripoveduje o tem, kako se počuti. Zares počuti. Mislila sem, da se bo kdo od nas spomnil, kako je bilo lani. Moj rojstni dan smo vsi štirje praznovali doma. Ko sem prišla domov, je bila moja soba do stropa napolnjena z rdečimi baloni. Baloni so zakrivali posteljo in mizo in omaro. In potem so iz teh balonov pogledale tri glave in zavpile: "Vse najboljše, Luci!"

Ne, nismo več takšni, kot smo bili. Nismo več mi. Ne vem, kaj smo. Ne vem, kdo smo. V kratkem času smo se čisto spremenili. Drug pred drugim se skrivamo. Kot bi se šli skrivalnice. Smo kot trije polži. Vsak se je zavlekel v svojo hišico. V svoj ovoj tišine. Kot bi tekmovali med seboj, kdo je sposoben molčati dlje. Ta tišina ... Je to žalost? Mogoče je pa samo izgovor, da se nam ni treba ukvarjati drug z drugim.

Aja, dobila sem novo torbo za v šolo, ki sem si jo želela.

Moji dnevi so kot kvadrati

1. oktober 2015. Dragi Srečko! Vse je brez zveze: šola, domov, šola, domov, šola ... Moji dnevi so sestavljeni iz kvadratov. Vse stranice so enako dolge. Nič ne štrli ven. Moji dnevi spominjajo na fino porezано in lepo oblikovano trato. Znotraj velikega kvadrata so manjši kvadrati. Na vsakem piše ura in kaj moram v tisti uri početi. Prvi kvadrat. Vstajanje ob sedmi uri. In v oklepaju umivanje, oblačenje, zajtrk. Prvega kvadrata ne maram. Prezgodaj je. Vstanem, si umijem zobe, oblečem kavbojke, majico, jakno. V drugem piše odhod v šolo. In v oklepaju hoja do šole dvajset minut, preobuvanje

v copate in spravljanje plašča v garderobno omarico. Sama sebi se zdim kot dobro zdresiran pes. V tretjem, četrtem in tako do osmega so vpisani predmeti, ki so tisti dan na urniku; slovenščina, matematika, fizika, športna ... Ob dveh odhod domov. Spet hoja dvajset minut. Odprem vrata. Se sezujem. Odložim torbo.

Včasih se počutim kot robot. Velikokrat se počutim kot robot. Ob pol treh kosilo, ki običajno traja pol ure. Kratek počitek. Učenje. Ob torkih in četrtkih sta še kvadrata za atletiko. Atletiko imam rada. Zelo rada. Ker med vajami za ogrevanje in tekom nimam časa misliti. In ker sem po treningu kot prazna vreča in hitro zaspim. Ob sedmih večerja. Ob sredah ob osmi uri zvečer na kvadratu piše *Pogovori*. Dan je enak dnevu. Jutri bo sobota.

Sobota v Litiji

3. oktober 2015. Dragi Srečko! Danes je sobota. Konci tedna so znosni, ker nimajo toliko kvadratov. Le nekaj osnovnih. *Zajtrk. Kosilo. Večerja*. Med njimi je prazen prostor, ki ga lahko oblikujem po svoje. Ta prazen prostor je za ležanje in gledanje v strop. In risanje. In pošiljanje esemesov Sari. In tek. Pred testi je tudi nekaj učenja.

Preskočila sem zajtrk. Ni se mi ljubilo vstati. Ležala sem v postelji in gledala v strop. Do enajstih. Potem sem se oblekla, ker smo šli v Litijo k babici in dedku. Prej smo običajno hodili v Litijo z vlakom, saj je imela Katja zelo rada vožnje z vlaki. Velikokrat smo tam tudi prespali. Zdaj ne prespimo več. In tja se vozimo z avtomobilom. V Litiji pojemo kosilo in se potem odpravimo nazaj v Ljubljano. Bežimo. Vem.

“Zakaj vedno bežite?” nas ob slovesu vsakič vpraša babica, čeprav ve. Tudi jaz vem, zakaj. Če bi ostali, bi beseda prej ali slej nanesla na to, kako se počutimo. Mislim, v resnici počutimo. Mi pa se o tem nočemo pogovarjati. Zakaj vedno vse primerjam s tem, kar je bilo prej?

Babica je pripravila juho in piščanca s krompirjem. In spekla krhke flancate. Babica ve, da jih obožujem. Bili so tako rahli, da so se topili v ustih. Prste sem imela čisto lepljive od sladkornega praha. Mama me je morala opozoriti, da lahko kaj malega pustim še drugim.

Pogovarjali smo se. Ko smo pri dedku in babici, se pogovarjamo. Ker to ni doma. Podobno kot za moj rojstni dan v tisti restavraciji. Tudi takrat smo se pogovarjali. Ker je bilo tisto drugje in ne doma. Kot bi bil naš dom zaklet. Dedek in očka sta se pogovarjala o politiki, mama in babica pa o teti Meli, ki živi na Švedskem, in o stricu Larsu in njunih treh otrocih. Prišli

bodo poleti. Ostali bodo deset dni, je rekla babica, ki se je z Meli slišala po telefonu nekaj dni prej.

Babica me je ob odhodu močno objela in me dolgo ni izpustila. Dišala je po sivki. Vedno diši po sivki, ker ima po omarah in predalih veliko vrečk, napolnjenih s sivko, in se njena oblačila navzamejo vonja. In potem je rekla, da je vse uredila glede rezervacije za "saj veš, kaj". Uradno greva na Dunaj, na razstavo Klimta. To je en avstrijski slikar, o katerem mi babica večkrat pripoveduje. Naslikal je *Poljub*, ob katerem "dol padeš". Neuradno pa greva na en "adrenalinski koktajl". Čisto tako je rekla. Sploh ne vem, kje pobira te izraze. Mislim, saj v bistvu so čisto vsakdanji, samo ona ... Ona *nikoli* ni tako govorila, res ne. Po Gardalandu bova šli še v Verono, ker je to dvodnevni izlet in je Verona čisto blizu. Tam sta si Romeo in Julija dajala poljube *à la* Klimt.

Zvečer sem šla teč do Save. Reka je bila črna. Kot črn trak. Nekaj časa sem sedela na kamnu ob vodi in jo opazovala. Ko sem se vračala, sem se ustavila v podvozu, nad katerim je speljana avtocesta. Tam po navadi vedno pospešim. Temačno in samotno je. Prazen siv zid je tako ... Ne vem, neprijetno je. Danes sem pomislila, da bi to lahko spremenila. Prazno ploskev bi lahko zapolnila z risbo. Ji vdahnila malo življenja. Odločila sem se, da bom naslednjič s seboj vzela spreje in narisala grafit.

Včasih dam dnevom oceno od ena do pet. Če bi ocenjevala flancate, bi dobili čisto petico. In babičin objem tudi. In tek ob reki. Dnevu v celoti bi dala trojko. Vem, prezahtevna sem. Sara pravi, da me nič ne razveseli. Večino časa se res počutim tako. Odsotno. Kot da se stvari ne dogajajo meni, ampak neki drugi puncici. Nič se me ne dotakne. Včasih se moram močno uščipniti, da se prebudim. Šele takrat nekaj začutim. Vsaj bolečino.

Ponedeljek je enak torku, torek sredi in tako naprej

19. oktober 2015. Srečko! Oprosti, ker ti ne pišem več vsak dan, ampak mi res zmanjkuje časa. In v bistvu ti nimam povedati nič novega. Te zanima, kaj počnem? Danes je ponedeljek. Dopoldan sem bila v šoli. Imeli smo sedem ur. Zdaj sem doma. Takole zgleda moj popoldan: ura je štiri in na kvadratu piše *Čas za učenje*. Na mizo položim zvezke in učbenike in utišam mobilni telefon. Še prej pošljem Sari esemes. BBL. *Be back later*. Sara vztraja, da moram znati uporabljati kratice. Priskrbela mi je majhen slovarček kakšnih petdesetih kratic. Zabičala mi je, da se jih moram naučiti na pamet.

“Ker brez tega danes ne moreš v svet,” je rekla. Pretirava, kot vedno. Sploh pa je ta njen svet omejen na Ameriko. Čez minuto odpiše CYA. Ja, ja, se slišiva, odgovorim nazaj. Brez kratic. V slovenščini. Nalašč.

Na hitro izračunam, koliko časa se moram učiti. Najprej domača naloga za matematiko. Štirideset minut. Potem učenje kemije. Ena ura. In potem še ena ura za fiziko. V četrtek pišemo fiziko in v petek kemijo. Do pol sedmih, torej. Bo to dovolj? Mora biti, ker sem se učila že v soboto in nedeljo pri Sari. Dovolj za dvojko, mogoče celo za trojko. Začnem. Skušam misliti le na učno snov. Vseeno me nekajkrat odnese. Nič od tega me ne zanima. Ne zanima me kinetična energija. Ne zanimajo me eksotermne reakcije in kaj so to reaktanti. In definicijo enakomernega gibanja bom pozabila takoj po testu. Še isti dan, si obljubim.

Urni kazalci so zacementirani

20. oktober 2015. Srečko! Današnji popoldan je popolnoma enak včerajšnjemu. Rešujem vaje iz enakomerne hitrosti: Las zraste v enem dnevu povprečno za 1,5 milimetra. Izračunaj, kolikšna je hitrost rasti las v enem dnevu in koliko v enem letu. Pretvori milimetre v metre. Mah, koga to zanima! Računam. Rezultat preverim v rešitvah na koncu delovnega zvezka. Napačno. Verjetno nisem prav pretvorila milimetrov v metre. Izračunam še enkrat, to pot z žepnim računalom. Številke se ujemajo. Grem naprej. V tisočinki sekunde prepotuje impulz po našem živčevju razdaljo okoli enega centimetra. Kolikšna je njegova hitrost? Izračunam. Rezultat je napačen. Radiram. Spet računam. Spet narobe. Radiram in se jezim. Poigram se z mislijo, kako dolgo je živčevje, ki vodi od oči do centra za računanje, ki je v možganih. Deset centimetrov? Recimo, da to drži. Kako bi bilo, če bi lahko v desetih tisočinkah sekunde ne le videli, temveč tudi izračunali vsak račun? To bi bila nebesa na Zemlji. Ampak to je znanstvena fantastika. Meni tudi po desetih minutah ne uspe dobiti pravega rezultata.

Pogledujem na uro. Kot da bi to kaj pomagalo. Kot da bi se potem kazalci hitreje vrteli. Ampak ne, oni so zacementirani. Čas, ko se učim, je zacementiran. Učim se samo za četrtek in petek. Učim se samo zato, da naredim zaključne teste in pridem na umetniško gimnazijo. Vseeno mi je, s kolikšno hitrostjo potujejo impulzi po živčevju. Vseeno mi je, s kolikšno hitrostjo rastejo lasje. Rada bi jih le risala. Ravne, kodraste, dolge, kratke, zelene, rdeče. In oči. In usta. Obraze ljudi. Samo to me zares zanima.

Točke, točke, povsod točke

27. oktober 2015. Srečko! Nič ni novega. Vse se vrti okoli teh bednih točk. V šoli se pogovarjamo samo še o tem, koliko točk nam manjka za vpis na neko srednjo šolo. Vsi se grebemo in preračunavamo in ... Vsi, razen Taje. Za Tajo je bilo že v prvem razredu jasno, da bo imela na koncu devetletke vse možne točke. Ampak ona zaradi tega sploh ni vesela. Ona se ob tem niti ne nasmehne. Kot da je to samo po sebi umevno. Če bi bila jaz na njenem mestu ... Postavila bi državni rekord v skoku v višino!

Točke tudi v sanjah

28. oktober 2015. Srečko! Ponoči sem sanjala, da so bile točke povsod okoli mene. Imele so obliko smrečic. Majhnih, srebrnih smrečic. Takšnih, kot so narisane na Sparovih nalepkah. Bile so na mizi, na postelji, po tleh, v zraku. Na tisoče jih je bilo. Zaradi njih je bil zrak gost in srebrn. Ko sem vdihnila, so se mi smrečice nagnetle v grlu. Grlo sem imela čisto zabasano. Požirala sem jih, dokler sem lahko, in potem naenkrat nisem mogla več. Začela sem kašljati, se daviti, hlastati za zrakom, se dušiti ... Če se ne bi zbudila ...

Te točke ... Če pomislim, je naše življenje sestavljeno iz točk. Mama jih zbira v Sparu, jaz v šoli, očka v službi. Včasih reče: "Danes sem imel res dober dan. Pri novem šefu sem dobil deset točk."

Ali to pomeni, da bo trajalo do smrti? Zbiranje točk? Točke v osnovni. In potem v gimnaziji. In ko bom končala fakulteto in hodila v službo, bom zbiral točke pri šefih. Pa v trgovinah in na bencinskih črpalkah ... Če boš zbral dovolj točk, boš prišel na boljše šole in v boljšo službo. Imel boš več ugodnosti. Udobnejše življenje. Razne popuste. In potem boš vesel, srečen, presrečen ... Imel boš nobel brisače. In kozarce. Vrhunske nože. In možnost cenejšega nakupa gledaliških vstopnic. In smučarskih kart. In popust pri potovanju v Turčijo. Tako govorijo v šoli, doma, v televizijskih reklamah, to piše na velikih plakatih, s katerimi je polepljeno mesto ... Se to sploh kdaj konča? Ta boj za točke?

Večeri

29. oktober 2015. Končno večer, moj najljubši del dneva. Takrat rišem. Po večerji vzamem risalni blok in se usedem na tla poleg postelje. Rišem veke,

trepalnice, zenico ... Vanjo skušam ujeti delček svetlobe. Zato pustim središčno točko belo. Kaj je že svetloba? Vem, da je bela svetloba kot mavrica. Sestavljena je iz različnih barv. Vem tudi, da je vidna svetloba del valovanja. Toda kakšnega? Skušam se spomniti pravilnega odgovora, pa se ne morem. Iz puščice vzamem plonkič. Elektromagnetnega!

Ura je pol deset. V kvadratu piše: *Spanje*. Umijem si zobe in se oblečem v pižamo. Z odejo se pokrijem do brade. Opazujem sence na stropu. Svetloba se vedno odbija s površine tako, da je odbojni kot enak vpadnemu. Skušam povezati tisto, kar vidim, s tistim, kar sem se naučila. In si predstavljati odbojni in vpadni kot. Spomnim se, da bi morala narediti še domačo nalogo za angleščino. Namišljenemu prijatelju v Londonu bi morala napisati pismo in predstaviti sebe, svoje hobije, družino ... Rečem si, da bo jutri med glavnim odmorom dovolj časa. Zdaj se mi res ne ljubi.

Razmišljam o današnjem dnevu. O tem, kaj vse sem počela. Razen tiste ure, ko sem risala, nisem počela nič omembe vrednega. Nič od tistega, kar rada počnem. Jutri, prosim, drži pesti, da bo test iz fizike pozitiven.

Iskanje podob

3. november 2015. Dragi Srečko! Včeraj se je zgodilo nekaj čudnega. Zvečer sem risala. Ni mi šlo. Veliko sem radirala. In risala. In spet radirala. Bilo je mučno. V nekem trenutku sem zaslišala, kako so se vrata za mojim hrbtom odprla. Ozrla sem se, toda tam ni bilo nikogar. Vrata so bila zaprta.

Pustila sem vse skupaj in se ulegla na posteljo. Mislila sem na Katjo. Na to, kako sva skupaj risali. Po večerji je prihajala v mojo sobo. S seboj je vedno prinesla svoj mali rdeči CD-predvajalnik. Dobila ga je od mame in očka za osmi rojstni dan. Položila ga je na tla in pritisnila tipko *play*. Elvis Presley. Brez tega ni šlo. Brez Elvisa. Tudi tisti večer, ko sva bili zadnjič skupaj. Vse se mi je tako jasno prikazalo pred očmi, kot bi se dogajalo zdaj, ta trenutek.

“Elvis! Pa ne že spet,” sem ji rekla.

“Če mi je pa všeč,” je skomignila.

Dala sem ji risalni list.

“Kaj boš danes risala?” je vprašala.

“Oči.”

“Oči?! Pa ne že spet!” se je zarežala.

“Okej, ena nič zate,” sem rekla in se je še bolj režala.

Njen obraz je bil en sam velik nasmeh in vse telo se ji je treslo od smeha. Potem sva risali. Jaz s svinčnikom, ona z barvicami. Vedno je risala na tleh,

včasih sede, velikokrat leže. Kadar jo je bolelo. Opazovala sem jo, kako grize konico barvnega svinčnika in nekaj premišljuje. V kotičku ust se ji je nabirala slina. Kapnila ji je na papir. Papir je na tistem mestu potemnel. Obrisala ga je z rokavom pižame. Ker ni izginil, ga je obrobila z rdečo barvico. Potem je nekaj časa zrla v tisto.

“O čem razmišljaš?” sem jo vprašala.

“Ne znam risati oči.”

“Pa riši kaj drugega.”

“Ko končam te oči, bom risala kamenje. To znam.”

Sklonila sem se k njej in jo pobožala po laseh. Bili so vlažni od potu.

“Meni so tvoje risbe všeč. Enkrat bova pripravili razstavo. Dali ji bova naslov *Oči med kamenjem*,” sem rekla.

“Res?” je vprašala. Obraz ji je zažarel.

“Res.”

“Poglej, kaj sem narisala,” mi je čez čas pokazala svoj risalni list.

Poln je bil krogov. Velikih in majhnih. Niso bili vsi okrogli, veliko je bilo malo zverženih. Lahko bi bila sonca, ker so bili nekateri rumeni. Lahko bi bili krogi olimpijskega logotipa, ker so bili ponekod narisani drug čez drugega. Lahko bi bili tudi milni mehurčki. Ali pa kamni. Enkrat sem jo vprašala, zakaj tako rada riše kamenje. Rekla je, da zato, ker v kamenju vidi like. Mogoče ji je to ostalo še od takrat, ko sva bili majhni in sva se z babico v Litiji sprehajali ob železniški progi. Katja je v kamenju ob tračnicah vedno iskala like živali, psa, ptice, mačke, hiše, zvezde ... Radi sva se šli to igro. Rekli sva ji iskanje podob. Včasih sva tekmovali, katera bo prepoznala več figur.

“To je mesto. V mestu je veliko ljudi, zato je tudi veliko oči,” je povedala.

Naslednje jutro so jo odpeljali.

Prešlo je. Kot da tam ni bilo ničesar

4. november 2015. Srečko! Danes ponoči se je zgodilo nekaj čudnega. Skoraj sem že zaspala, ko me je prebudil občutek, da bom zdaj zdaj padla v luknjo praznine. Vhipu sem bila budna. Vzela sem blazino, da bi zakričala in tisto presekala, ko je ... Naenkrat je prešlo. Naenkrat! Kot da sploh ničesar ne bi bilo. Kot bi samo sanjala, čeprav nisem. Ni mi bilo treba kričati! Blazine sploh nisem potrebovala!

Nismo več kot prej

18. november 2015. Dragi Srečko! Zunaj dežuje. Že peti dan. Rada bi šla teč do Save, ampak je vse blatno. Tako čudno se počutim. Ne vem, kako naj ti to opišem. Včasih mislim, da nisem izgubila le Katje, ampak tudi očka in mamo. Ker nas ni več. Katje ni več in zdaj tudi nas ni več. Ne kot prej. Vse se je čez noč spremenilo. Nikoli več ne bomo počeli stvari, kot smo jih počeli prej. Ne bomo več hodili na izlete. Vsaj ne na take, kot smo hodili z njo zadnje leto.

Naši izleti ... Nismo šli v hribe ali smučat, ker pač ni šlo. Če si Katji omenil, kam bi rada šla, je vedno rekla isto. Na Ljubljanski grad. To je bil zanjo izlet. In smo šli. Običajno proti večeru, ko so se začele v mestu prižigati luči. Tak čas je imela najraje. Stala je ob ograji v tistem kostanjevem drevoredu in opazovala mesto. Kot bi jo migotanje svetlobe tam spodaj uročilo. In potem dolgo ni hotela domov. To so bili naši izleti.

In v Lutkovno gledališče smo hodili. Ker je imela rada lutke. Tudi potem, ko je bila stara že trinajst. *Žogico Marogico* smo šli gledat sedemkrat. Še tedne po tistem si je mrmrala melodijo, ki sta jo prepevala dedek in babica: *“Imela sva boben in lajno in žoga je z nama bila ... Imava še boben in lajno, a žogica nama je ušla ...”*

Včasih je tudi sama izdelovala lutke in prirejala predstave. Če si jo vprašal, kaj bo, ko bo velika, je vedno rekla isto: lutkarica. Nazadnje smo šli gledat Andersenov *Vžigalnik*. Čisto je padla noter. Sploh se ni premaknila. Ko sem jo vprašala, kaj ji je bilo najbolj všeč, je rekla: “Vse.” Strmela je v zaveso. In sploh ni odmaknila oči. Kot bi pričakovala, da se bo zavesa spet dvignila in se bo zgodba nadaljevala.

V zadnjem letu smo bili drugačni. Zaradi Katje smo bili drugačni. Saj smo bili kot druge družine, le da nekaterih stvari pač nismo počeli. In vem tudi to, da je bila ona tista, ki nas je držala skupaj. Da smo bili skupaj zaradi nje. In ne zaradi nas samih. Ker bi jaz ali mama ali očka tako hoteli. Katja je bila sonce. In mi trije planeti, ki smo krožili okoli tega sonca. Bili smo odvisni od nje. Od njene svetlobe. Zdaj, ko je ni, tudi našega osončja ni več. Vsak zase smo.

Pogovori

25. november 2015. Dragi Srečko! Danes je sredo. V sredo ob osmih zvečer piše na kvadratu *Pogovori z Meri*. Z Meri se dobivamo v šoli v mali

telovadnici. V desnem kotu male telovadnice. Vedno se zavlečemo v tisti kot. Tja si znosimo blazine, posedemo nanje in se pogovarjamo. In jemo piškote in čips, ki ga kupi Meri. Tak, domač občutek. Kot bi bili doma pred TV-jem.

Temu se reče, da greš na pogovore. Pogovore devetarjev o devetarjih. Včasih pride tudi kakšen osmar, ampak zelo redko. Ker oni so še mladiči. Tako jim rečemo, saj niso na prelomnici. Mi pa smo. Samo še do junija bomo skupaj, potem se bomo raztepli po različnih srednjih šolah. To je po svoje žalostno. Če si z nekom skupaj devet let, si ga udomačil. In on tebe. Drug drugega smo udomačili. Drug na drugega smo se navadili. Zdaj pa moramo narazen. Bedno.

Na pogovore prihajamo eni in isti. Taja, Katja, Karmen, jaz, Jaka in Blaž. In včasih Matic iz našega razreda. Potem pride še nekaj ljudi iz 9. c in 9. b. Kakšnih petnajst nas je. Govorimo o vsem mogočem. No, največ o nas. In o starših, pa o profesorjih, o najstniških težavah, takih rečeh. Temo za pogovor predlagamo mi, včasih pa Meri. Meri velikokrat načne kaj o spolnosti, ker ve, da to večino zanima. Potem ko se ogrejemo, nekako gre. Ni nam več tako zelo nerodno. Ampak rabimo njo, da nas porine v kako stvar, v kakšen tak pogovor.

Danes sem v dvomih, ali naj sploh grem. Zaradi testa, ki ga pišemo jutri. Ura matematike ali ura pogovorov? Učitelji pravijo, da se ni dobro učiti tik pred testom. Da si morajo naši možgani malo odpočiti. To je en tak fin izgovor, ki drži. In v bistvu sploh ni izgovor. Ja, grem. Ej, jutri ti napišem, kako je bilo.

Meri

28. november 2015. Dragi Srečko! Meri ti sploh še nisem predstavila! Je šolska psihologinja. Rada jo imam. Vsi jo imamo. Mogoče zato, ker je vsa okrogla in mehka, samosvoja. Ne ozira se kaj dosti na mnenje drugih. In vseč mi je, kako preklinja. Všeč mi je, kako zagrmi: "Kakšna pizdarija je pa zdaj to?!" Ko to izreče ona, zveni drugače. Sliši se na mestu. Zveni kot pač zveni grda beseda, ampak ni grobo. Ni umazano. In ji nekako pristaja. Sploh je ne zanima, če jo kdo sliši preklinjati, to je del nje.

Ja, rada imam Meri. Čisto zares. Ne samo zato, ker je takšna, kot je. Meri mi je pred meseci veliko pomagala. Bila je edina, ki se je z menoj pogovarjala o Katji. Doma se o njej še vedno ne pogovarjamo. Včasih se mi zdi, kot da ne bi obstajala. Če ne bi bilo Meri ...

Teden ali dva po pogrebu me je ustavila na hodniku. Vprašala me je, kako mi gre. In potem mi je rekla, da lahko pridem k njej kadar koli hočem. In da je lajf včasih res za en kurc. Dobesedno tako. In potem je naredila nekaj, kar me je presenetilo. Tega sicer ne dela. Vsaj ne z nami, najstniki, ker ve, da nam je nerodno. Kar potegnila me je k sebi. Me objela. Tako, močno. Tako, kot me je včasih objela Katja. Da sem jo začutila vso. Bilo je, kot bi se naslonila na nilskega konja. Ne vem, kako dolgo me je tako držala, kar držala me je. In potem me je odrinila od sebe. "No, zdej pa pejt," je rekla in odšla naprej po hodniku.

Po tistem sem veliko premišljevala, ali naj grem k njej. Bilo mi je čudno. Ker še nikoli nisem bila sama z njo, vedno nas je bilo več. Vedno sem se lahko skrila za drugimi. Ko so drugi govorili o svojih težavah s starši, sem bila v glavnem tiho. Nič posebnega nisem imela povedati o nas. Kaj naj bi sploh rekla? Da nam je bilo lepo? Prej.

Kakšen teden po srečanju na hodniku sem se opogumila. Potem sva se dobili še večkrat. Veliko sva se pogovarjali. Rekla mi je, da se bodo robovi počasi zgladili. Da je to zakonitost minevanja. Da bolj, kot je nekaj časovno oddaljeno, manj boli. Bolečina je v obratnem sorazmerju z minevanjem. Nekaj takega. Zvenelo je kot kakšna formula.

Svetovala mi je, naj vpijem. Kolikor morem. Naj vpijem vsak dan. In mi bo odleglo. Najprej je nisem razumela. Zdelo se mi je preveč preprosto. Da bi lahko s kričanjem preglasila vse tisto v sebi? Vseeno sem jo ubogala.

Meri mi je tudi svetovala, naj si stvari zapisujem. Ker pisanje pomeni počasno premišljevanje. In naj bom iskrena do sebe. Naj si ne lažem. Naj si zapisujem tudi grde stvari, grde misli, vse, vse, vse ... Tako mi bo počasi uspelo, da bom zmanjšala napetost v sebi. Pomagalo mi bo, da bom nekatere stvari razčistila. Rekla je nekaj o tem, kako je pomembno, da si v stiku s samim seboj. Ker v tistem veš, kako ravnati. Da moraš iti vase in potem ti je marsikaj jasno. Ne razumem. Kaj pomeni iti vase? Kako lahko greš vase? Toliko stvari ne razumem. Jih sploh kdaj bom? Ti je potem, ko odrasteš, vse to bolj jasno? A je njima, mami in očku, to jasno?

Kakšen mesec po najinih pogovorih sem si kupila tebe. Poseben si. Za posebne stvari. Tvoje platnice so rdeče. Na sprednji platnici je narisano veliko rdeče srce, le da v temnejšem odtenku. Kupila sem si tudi poseben svinčnik.

Dolgo sem te imela v predalu. Ne pišem čisto vsak dan. Ker včasih nimam časa. Ali pa se mi ne ljubi. Na začetku sem se morala prisiliti. Čez čas sem počasi začutila, da mi pomaga. Včasih samo sedim. In se počutim tako zelo prazno. Kot da v meni ne bi bilo nobene vsebine. Nič. S kožo in

kostmi obdan nič. Zvezek imam pred seboj. V roki držim svinčnik. Ampak napisati ne morem ničesar. Nato mine nekaj dni in mi spet steče. Če bi obstajal čudežni gumb in bi lahko preklapljala iz razpoloženja v razpoloženje ... Ko bi bilo žalosti preveč, bi preklopila na veselje. Ampak to ne gre. Skušam živeti, kot je.

Foto: Ellen Ruma Kara

Susan Kreller (1977) je študirala germanistiko in anglistiko, doktorirala pa iz prevajanja angleške otroške poezije. Leta 2012 je širšo javnost opozorila nase s pretresljivim mladinskim romanom *Slonov ne vidimo*, v katerem govori o nasilju v družini. Je prejemnica številnih štipendij in nagrad, med drugim Kranichsteiner Jugendliteraturstipendium, Luchs des Monats, Hansjörg-Martin-Preis, Silberne Feder. Štirikrat je bila nominirana za Deutscher Jugendliteraturpreis; leta 2015 jo je prejela za mladinski roman *Schneeriese*. V mladinskem romanu *Električne ribe*, ki je izšel leta 2019 in za katerega je prejela nagradi Katholische Kinder- und Jugendbuchpreis in Friedrich-Gerstäcker-Preis, avtorica poleg tematiziranja domotožja nekoliko namiguje tudi na življenje v pozni Nemški demokratični republiki.

Susan Kreller

Električne ribe

1

Luna je videti kot uho, poševno visi nad temno regionalno cesto, z neba prisluškuje bolj bela kot *Avonmore milk*, in ko se mama brez predhodnega opozorila oglasi s sovoznikovega sedeža "Tam se začne Velgow!", je luna edina, ki jo zares posluša. Pravzaprav bi mama morala prekipovati od navdušenja, vendar njene besede zvenijo tako zdolgočaseno, kot sta nekoč zveneli stari sosedi *miss Blacks* nasproti nas, kadar sta stali na svojem dovozu in v duetu razglasili, da sta spet večerjali samo *lamb stew*.

Nekoč, še ne tako davno.

Nekoč je trajalo vse do današnjega jutra, približno do tistega trenutka, ko se je pred hišo ustavil moder taksi in smo morali v prtljažnik strpati vse svoje irsko življenje, da bi se iz Dublina preselili v Nemčijo. V Velgow, mamino rojstno vas, v katero ni stopila že dvajset let, kaj šele da bi tja peljala katerega od svojih otrok.

Airport, please.

Make it stop, please.

Ko smo se odpravili na pot, je bila še tema, da je dan, smo zaznali šele na letališču, ko smo pogledali iz letala. Zdaj je večer in spet je tema, tukaj ne najdem nič svetlega, samo luno in soj žarometov. Šele tri ure smo v Nemčiji, mama, brat, sestra in jaz, in že zdaj je vse lažno, pokrajina in tuje hiše, januar in smrdljiva dišeča smrečica z vonjem kokosa spredaj na vzvratnem ogledalu, še najbolj pa stran ceste, po kateri se vozimo. Vsakih nekaj milj imam na koncu jezika, da bi svojemu nemškemu dedku zaklicala "Keep left!", a se še pravočasno zavem, da nisem doma, zato raje držim jezik za zobmi.

Odpeljemo se preprosto naprej, mimo "Tam se začne Velgow!" in mimo drogov z nizko visečimi električnimi vodi, mimo rumene table s črno pisavo, zdravimo iz teme, da se potem znova lahko zapeljemo neposredno vanjo. Kljub temu da je tukaj tako temno, nimam občutka, da bi se lahko v tej okolici dogajalo kaj hudega, videti je naravnost nedolžna, niti malo življenjsko nevarna.

Ne morem še slutiti, kako zelo se motim.

Avto nemškega dedka se premika naprej skozi prazen, mračen večer, vse ostaja enako. In naenkrat zavidam irskim izseljencem, ki so se v predprejšnjem stoletju v Corku vkrcali na ladjo in odpluli v Ameriko, zavidam vsakomur, ki je imel takrat glavo polno uši in sanj in morske bolezni, saj je bil naposled nagrajen s pozdravom Kipa svobode. Ker pa Velgow ni New York, nas pozdravi zgolj star silos za žito, na katerega je nekdo napisal *Lügenpresse* in *I love Angelina Wuttke*. Beseda *Lügenpresse* je zbledela na soncu, medtem ko se *Angelina Wuttke* v soju žarometov rdeče zasveti, očitno je ljubezen do nje še sveža.

Z bratom in sestro sedim na zadnjih sedežih, stlačeni smo kot slaniki, razvrščeni po starosti. In po žalosti. Najbolj žalostna je sestra Aoife na moji levi. Odkar je lansko leto izvedela, da se bomo odselili iz Dublina in bomo morali stanovati v Velgowu, ne govori več nemško, niti besede več ne reče. Kadar si Aoife zabije nekaj v glavo, ji to tudi uspe, že več mesecev govori izmenično angleško in irsko, ker pa se irsko še ne uči tako dolgo, so vse, kar zna, le delčki povedi iz *The Children of Lir*. Skoraj vsak na Irskem pozna to staro legendo, samo moja nemška mama ne, predvsem pa ne v irščini, in tako se zgodi, da včasih še lastne hčerke ne razume več.

Odkar smo v Nemčiji, Aoife niti pisne ne več. Danes zjutraj med potjo na dublinsko letališče je vsaj še prepevala, čeprav s tresočim se glasom, vse od juga pa tja gor do severa, *Hurry back to me / my wild calling / it's been the worst day / since yesterday*, nato je jokala, sprva glasno hlipajoč, potem pa

vse tišje, tišje, tiho. Edino, kar sem od takrat slišala, je kruljenje njenega želodca, saj od zajtrka ni več jedla.

Sprašujem se, kako bodo ljudje v Velgowu izgovarjali sestričino ime, verjetno enako narobe kot nemški dedek. "Ti si gotovo Ojfe," je dejal na letališču, ona pa ga je mrko pogledala in počasi stresla z glavo ter rekla "Iiiiifa", spet in spet. Vsakič je prvi zlog raztegnila še nekoliko dlje, pri čemer je usta raztegnila tako široko, kot bi se smehljala.

Potem je tudi nemški dedek stresel z glavo, ošvrknil mamu in enostavno nadaljeval. "Ti si gotovo Dara," je bila njegova naslednja programska točka in Dara je bil pač Dara, pri tem ni bilo kaj spreminjati. Sedi zraven mene, star je šestnajst let in je od nas otrok najmanj žalosten. Niti enkrat se ni pritožil, za vse to mu je malo mar. Nihče ne ve, kaj se v resnici plete v njegovi glavi, nihče mu ne more pogledati vanjo, v šoli so bile vse punce zaljubljene vanj, ker jim je bil zunanji del glave dovolj, še posebej njegove privihane trepalnice, in vedno je bila ena od teh punc pri nas na obisku.

Ampak vsakič druga.

Jaz, Emma, sedim na sredini in sem pol žalostna in pol nič. Občutek je tak, kot če si pod vodo, zgodaj zjutraj na Seapointu z *granda* Eamonom, s katerim se lahko potapljam toliko časa, da zaskrbi še valove nad nama. Včasih je dobro, če si ti pod vodo, drugi pa ne, saj se ti sicer lahko zmeša. To je imel navado reči in tudi zdaj, v avtu, vse dojemam kot pod vodo: življenje in selitev in dejstvo, da nihče od nas otrok ni zares privolil v to, niti očka, še manj pa moji irski stari starši.

Za nami se je začel Velgow.

Vas, v kateri je odraščala moja mama v življenju pred našim časom.

V življenju pred našimi življenji.

Mama naredi zvok, ki je slišati kot olajšanje, pojma nimam, zakaj, saj za avtomobilskim steklom ležijo zgolj polja in posamezne hiše in brezupen večer. Sprašujem se, zakaj Aoife končno ne zakriči, da hoče takoj domov ali kamor koli drugam, nič, tiho sedi ob meni, celo Dara molči, brez vsakršne solze, saj je zatopljen v mobilca.

Peljemo se skozi vas in nemški dedek pokaže na nekaj, kar je nekoč morala biti trgovina. Nad vrati zbledelo piše *OBST GEMÜSE FEINFROST*. "Trgovinica s sadjem in zelenjavo: *dichtgemacht*," reče dedek.

"Saj ne bomo ostali za večno," odvrne mama in nemudoma doda še vprašanje, zakaj se ta ulica še vedno imenuje *Thälmannstraße*. Toda dedek samo vozi naprej in čez čas zagodrnja: "Vrtec, *dichtgemacht*."

Kasneje pokaže na veliko, umazano hišo iz rdeče opeke in reče: “Wolfgang Jensen: *dichtgemacht*.”

Mama se zdrzne in pogleda k očetu: “*Dichtgemacht*? Kaj, kako, kaj misliš s tem?”

“No ... naredil je ...”

Nato se spomni, da na zadnjih sedežih sedijo otroci. “Zadaj sedijo otroci,” reče. “Kasneje ti bom povedal.”

Če naju ima z Darom za otroka, potem ni skapiral nič, poleg tega pa točno vem, kaj misli.

Ko hip zatem pridemo mimo krčme, ki se imenuje *Meerkrug*, ne reče “*dichtgemacht*”, ampak zagodrnja “*neumodisch*”. Mogoče z *moderno* misli plakat na vratih, na katerem piše *Donnerstags Yoga Ü 50*, ob četrtnih joga za 50+. Ime *Morski vrč* nikakor ne ustreza, saj se moraš iz Velgowa baje peljati celo večnost, da najdeš košček morja. Ko se zapeljemo mimo pekarnice z imenom *Schwabes feinste Backwaren*, mama prvič dvigne kotiček ustnic, kar vidim od zadaj. Verjetno se v tem ustnem kotičku skriva vse veselje, ki ga danes premore, veselje nad prodajalno s trdim nemškim kruhom. Ne morem si predstavljati hujšega.

Vendar si kasneje lahko.

In ne vem, zakaj se zgodi ravno zdaj, mogoče je kot pri sliki, ki po dolgih letih nenadoma kar tako pade s stene, ali kot pri očku, ki se po številnih letih naenkrat odseli, tudi kar na lepem, prav zdaj se torej zgodi, prvič po številnih tednih se tukaj ne počutim več, kot da sem pod vodo, na varnem, prvič sem spet zgoraj, zunaj, naplavljen v svet.

Občutek nastopi kot prestrašenost.

Naenkrat razločno vidim.

Vidim, da je vse izginilo.

In ko nemški dedek zavije proti vrtu s polomljeno ograjo, ustavi pred hišo in izstopimo, se Aoife obrne želodec in začne bruhati. S slapom v barvi zajtrka pa ne pozdravi velgowske zemlje, ampak zgolj moje športne copate, jaz pa zavpijem “*Jaysus, Mary and Joseph*” in to tako glasno, da mama vsa ogorčena vzklikne “Emma!”, medtem ko dedek zagodrnja “No, to se je pa dobro začelo”. Ko želim hipec kasneje objeti Aoife, se me enostavno otrese.

Obstojim s sestričino lepljivo žalostjo na športnih copatih in se počutim tuje in osamljeno, nihče več se ne zmeni zame, čeprav bi mama prav zdaj morala priznati, da je bila menjava slaba, Dublin za Velgow. Vendar me pustijo, kjer sem, mama poskrbi za Aoife, potem pa odcepetata po prodnati

poti proti vhodnim vratom, še brez prtljage, celo Dara se enostavno od- vleče proč od mene.

Zadržim sapo, ker ne prenesem novega vonja športnih copat, skoraj si želim nazaj kokosov smrad iz avtomobila. Z enim zamahom prekrížam roke na prsih, kar pa nima nobenega smisla, saj me tako ali tako nihče ne vidi. Ampak tako k sreči tudi nihče ne opazi, kaj se skrivoma odločim, pred hišo na koncu sveta, v športnih copatih v barvi zajtrka. Prav tu, prav zdaj vem, da se bom, kolikor hitro bo mogoče, vrnila.

Domov.

2

Sploh še nismo zaključili.

Dara je s šolskim hokejskim klubom *St. Kilian's* že več mesecev zapo- redoma zmagoval na tekmah in osvajal dekliška srca, torej je bil zares neprimeren trenutek, da bi zapustil šolo in se selil iz mesta. Tudi midve z Aoife sva bili sredi dublinskega življenja in nikakor še nisva zaključili z njim, nihče si ni želel od doma, nihče ni želel pakirati in nikomur od nas ni bilo do praznovanja božiča, niti mami.

Kljub temu je kot vsako leto decembra skušala na vrtu razobesiti novo- letne lučke. Bila je pozna, gospodični *miss Blacks* nasproti nas sta to nare- dili že zdavnaj, in ker sta bili posledično brez dela, sta sestri začeli s svojimi krivimi koščenimi prsti kazati na naš vrt.

Toda mama ni prišla prav daleč, okrasila je zgolj levo polovico vrta, potem pa je verjetno tudi njej postalo jasno, kako nesmiselno je božično okraševanje, če si pravzaprav že skoraj nekje drugje, približno na drugem planetu. Tako je bila več tednov razsvetljena samo polovica vrta, kar se je na neki način dobro ujemalo.

Z vsem.

Zdaj smo v Velgowu. Prve dni vsak zase potrpežljivo prenašamo situa- cijo, vsak se skuša sprijazniti po svoje. Iz sob prihajamo samo k obrokom, občasno kdo od nas oddrsa do kopalnice in zelo poredko se kdo odpravi po steklenico vode v kuhinjo, razdelili smo se, vrata ostajajo zaprta.

Velgow mora ostati zunaj.

K sreči ima mama dve sestri, ki že dolgo stanujeta bog ve kje, vendar ne tako zelo bog ve kje, kot je zadnjih dvajset let živela mama, obe sta namreč ostali v Nemčiji in nobena se ni poročila na skrivaj, ampak tukaj na vasi, kjer so ju lahko vsi videli.

Kjer so lahko vsi praznovali z njima.

Zaradi teh dveh maminih sester so tukaj tri predpotopne otroške sobe, trikrat minimalistične, trikrat pohištvo enake rjave barve, ki je že zdavnaj iz mode. V srednji sobi sva midve z Aoife. Sestrica je dobila ozko posteljo, jaz spim na vzmetnici, ki je sicer mehka, vendar je na njej nekaj turobnega. V levi sobi stanuje Dara, v desni mama, tako smo nanizani in nimamo veliko prostora.

Ne vem, kaj te dni doživljajo mama, sestra in brat, nihče ne pove, kako se počuti. Kadar dežuje, sestra strmi skozi okno, ki joče z njo, solze polzijo po njenih licih in po zunanji strani šipe, kot bi tekmovali med seboj. Vendar ni zmagovalca, samo solze so, samo dež je, in kadar sem v pritličju pri tujih starih starših in slišim njihov pogovor, takrat je to zgolj jezik.

Spet in spet nastopijo trenutki, ko ničesar več ne razumem, predvsem tistega, kar pravita lastnika hiše. Aoife, Dara in jaz smo sestavljeni iz dveh jezikov, četudi se sestra gladko požvižga na to in trdi, da ni dvojezična, ampak preprosto samo "aoifezična". V nasprotju z njo znava Dara in jaz nemško enako dobro kot angleško, vsaj tako sem bila vsa leta prepričana, doma in v šoli. Odkar sem tukaj, pa je drugače. Pristala sem v nemščini, v kateri se ves čas izgubljam.

Toliko besed je, ki jih ne poznam.

Kadar se je mama v letih pred našo selitvijo pogovarjala z mano, v naši hiši in kjer koli drugod, sem vse razumela. Mama je bila moj slovar od A do V, V kot Velgow, V kot *Verjetno se bomo kmalu preselili*, preostanek so me naučili v šoli *St. Kilian's German School* v Clonskeaghu, takoj za univerzo.

Daleč proč od tu.

Šele tukaj mi postane jasno, da to ni bil ves preostanek, manjkali so *Thälmann*, *Achterport* in na primer tudi *Tranbüddel*. Ta izraz je dedek uporabljal za ljudi na uradu, ki so nas ves čas pošiljali naokrog po obrazce in nato potrebovali mnogo ur in številne skodelice kave, da so nam končno dali blede štampljko, štampljko proti tujstvu.

Vsaj za začetek.

Odkar smo tukaj, tudi v hiši starih staršev vlada dvojezičnost, obstajata mamin molk in molk starih staršev, uporabljajo ju kot pogovor, molk sem in molk tja. Človek bi si mislil, da si imajo po dvajsetih letih pravzaprav veliko povedati, in predvsem stari starši delujejo tako, kot bi bili do vrha polni vprašanj. Moj novi dedek Hinnerk, velik, s trebuhom, se včasih pomotoma nasmehne in moja nova babica Anita, s svojimi črno pobarvanimi lasmi in strogim obrazom pod njimi, me malce spominja na poteze lisic,

ki so se nekoč ponoči potikale po našem naselju. Zato bi ji bolje pristajali rdeči lasje, ampak teh tukaj nima nihče, ne stari starši ne mama, še najmanj pa Dara, Aoife ali jaz.

Najbolj zgovoren v hiši je Peppy, majhen debel kuža, bel z rjavimi lisami, s trebuhom do tal, hrupen do stropa. Spet in spet Peppy razlaja tukajšnjo tišino, včasih samo taca s svojimi majhnimi tačkami čez ploščice v kuhinji, vsak zvok je boljši kot nič. Tu in tam stopim do njega in se mu zahvalim. Ne vem, ali me razume, saj se mu lahko zahvalim samo po angleško, nemščina mi pri živalih ne gre, niti z majhnimi otroki niti če moram zakleti ali če se veselim.

Angleški jezik sem *jaz*.

Nemško samo govorim.

Nemščina je še vedno nekaj morij stran.

3

Nato pride Aoifin prvi šolski dan, in Aoifin prvi šolski dan se začne slabo. Aoife začne slabo.

Moj čedni brat Dara tega skoraj ne opazi, zajema koruzne kosmiče in se smeje v mobilca, kar lahko pomeni le eno, namreč to, da bo najkasneje jutri pred našimi vrati stala prva gostja ženskega spola, da bi ji razložil svet, izkazal svojo ljubezen ali ji pomagal pri domačih nalogah.

Jaz ne potrebujem nikogar, ki bi mi pomagal pri domačih nalogah, pouk se zame začne šele naslednji teden, saj je moj novi, tuji razred na ekskurziji v Londonu. Mojemu domu so bližje kot jaz, za kar mi je pri zajtrku za hip vseeno.

Namesto tega se jezim nad majhnimi rezinami opečenca in nad tem, da moram Aoife pospremiti do šole, Aoife, ki je najbolj slabovoljna pri zajtrku, saj se je takoj po tem, ko se je zbudila, zapletla v glasen večjezični prepir z mamo, ki je ves čas ponavljala en in isti odgovor: "Brez športne opreme in pika!"

Kljub temu Aoife zdaj sedi pri mizi v športni opremi naše stare šole, v rdečem zgornjem delu, črni trenirki, rdečem anoraku, vse z emblemom *St. Kilian's German School* in vse preveč tanko in povsem nepotrebno, saj Aoife danes sploh nima športne vzgoje. Če bi v *St. Kilian's* imeli šolske uniforme, bi zdaj verjetno nosila svojo uniformo. Aoife sedi kot kakšna resna športnica, na ves glas se pritožuje nad nesmiselno vrstico čajne vrečice

in toliko časa zahteva *Barry's Tea Bags*, ki nimajo vrvice, da naju mama v nekem trenutku vsa znervirana brez slovesa porine iz hiše.

Aoife in mene.

Zdaj stojiva takole sredi noči, ker se šola tukaj začne veliko prej kot doma. V temi se spuščava vzdolž ulice, ki se še vedno imenuje *Thälmannstraße*. Sprašujem se, kdo pravzaprav je bil ta Thälmann in če je kdaj tudi zares živel tukaj kot pesnik ali župan in če si je tudi on mogoče želel biti čisto drugje. Iz pekarnice *Schwabes feinste Backwaren* diši po trdem nemškem kruhu, iz vrta diši po *dichtgemacht* in na avtobusni postaji stojijo trije otroci, ki buljijo v naju, ampak samo toliko časa, dokler ne zagledava bližajočega se šolskega avtobusa, potem prasnejo v glasen smeh.

Aoife ga namreč skuša priklicati z mahanjem, tako kot je tega navajena od doma, in to kljub temu da nam je mama več dni zapored razlagala vse, kar je dobro vedeti. Avtobus se ustavi tudi brez mahanja, zapomnite si, prosim!, da se pri izstopanju nihče ne zahvali šoferju, res, niti eden, da vsi izstopajo zadaj in obstaja velika možnost, da je avtobus vsako jutro točen, čisto drugače kot doma, da se nihče ne pokriža, kadar avtobus pelje mimo pokopališča, da tudi ona ne ve, zakaj.

Otroci se tudi med vstopanjem ne nehajo smejati in Aoife molči vso pot, zato pa se na koncu z rokami in nogami prebija skozi gnečo, rine proti toku sitnih učencev na šolskem avtobusu, vse tja do šoferja, kjer trmasto zine svoj "*Thanks a million*", da zveni že skoraj žaljivo. Šofer se poslovi z godrnjavim odkimavanjem in brž zapre vrata za njo, kot bi se moral hitro umakniti na varno.

V takih trenutkih je najhujše, čeprav sem od naše selitve v Velgow ves čas žalostna. Kljub temu je v takšnih trenutkih z Aoife najbolj nevzdržno, tedaj mi domotožje tiči v grlu in prsih, takrat sodim sem še manj kot sicer. Zato brž rečem sestrici in sebi: "*See, we're not at home.*"

Aoife udari z nogo ob tla in zakriči: "*Take me back home, then, will ye?*"

Prikimam in rečem: "*No, I won't.*"

Kasneje trenutek v razredu.

Neskončno dolg.

Aoife se krčevito oklene moje jakne in vsi naju gledajo. Nihče se ne smeje, večina učencev je preprosto prestrašena. Aoife se joče in joče in me ne izpusti, zdaj k nama pristopi še učiteljica in vem, da nima nikakršnega smisla, Aoife je milje proč, že zdavnaj ni več mogoče prodreti do nje.

“Hold on a sec,” rečem, nakar sestričino roko malo preveč silovito umaknem s svoje jakne in ji rokav *St. Kilian’s German School* visoko zavijam. Moja telefonska številka je predolga za njeno osem let kratko podlaket, začela sem s prevelikimi številkami, zato jih napišem čez komolčni zgib proti nadlakti in hitro rečem, naj me učiteljica pokliče, če bo treba. Nato enostavno stečem iz Aoifinega joka in pustim sestrico v nesreči, čeprav nimam pomembnih opravkov.

Ali pač najpomembnejšega: preprosto pohajkovati, varna pred sestričino žalostjo.

4

Nekaj ur kasneje sedi na grdem cvetličnem koritu šolskega dvorišča in objokuje dopoldan. Ker pa je to Aoife, ne pretaka samo solza, ampak ihte meče v hladno jutro vse svoje jezike, angleščino, irščino in neke vrste kitajščino.

Ob njej sedi nova učiteljica in jo skuša potolažiti, kdo ve, kaj ji je teže: prodreti do moje sestrice ali obsedeti z zadnjico na ozkem robu cvetličnega korita. Nič od tega ji ne uspe in videti je olajšana, ko me zagleda: “Ti si ses-tra, prej sva se na kratko vi-deli,” mi zakliče nasproti, tako zelo počasi, kot bi po vsakem posameznem zlogu za hip pomislila, ali je doma zagotovo ugasnila štedilnik.

Verjetno misli, da ne razumem skoraj nič nemško, zato ji s hitrostjo svetovnega rekorda in razbijajočega srca odvrnem: “Inčesemžeravnotulahkotakojprevzamem.”

Zapletem se samo dvakrat.

Učiteljica me nejeverno in nekoliko očitajoče pogleda, potem vzdihljaje vstane in počasi odkoraka proč, vendar se na poti do šolske zgradbe še nekajkrat obrne k nama.

Aoife spet joče, po sekundnem premoru, ki ga je naredila, da bi poslušala pogovor med učiteljico in mano, zdaj joče brez jezikov in ob tem vsa drgeta. Primem jo za hladno roko, vendar se me silovito otrese, hip za tem zastoka “Emma” in se tako močno oklene moje roke, da boli.

Minil je teden dni, odkar smo v Nemčiji, teden dni v Velgowu, in nihče od nas ni spoznal Angeline Wuttke, razen Dara mogoče, ki je vsega zmožen. Dva fanta Aoifine starosti se hihitajoč sprehodita mimo naju in takoj dojamem, da ni dobronamerno. Tudi Aoife opazi, izpusti me in v najlepši dublinščini zakliče za fantoma “*fuck off with yerself*” in “*ye gobshite ye*”,

kar ni najboljša zamisel. Toda fanta niti ne trzneta in jaz sem edina, ki se ustraši. Zdaj mi končno postane jasno, kako težko bo Aoife v šoli, *fuck off* in *gobshite* sta najboljši dokaz za to. Celo pri osmih letih uporabiš takšne besede samo takrat, kadar ne želiš spoznati nikogar. Ali pa če nimaš več nikogar izgubiti.

Prečno pod mojo zadnjico poteka ozek pas hladnega cvetličnega korita in sprašujem se, ali bova zboleli, če bova še dolgo sedeli tukaj, in ali bi bilo komu mar, na primer najini mami.

Ali nama.

Korito je betonsko, napolnjeno s prodniki, in vedno več otrok se zdaj spreha po šolskem dvorišču. Aoife bulji v tla, trepalnice in temne lase ima po očetu, tako kot Dara. Sva ubogi naplavljenki z globoko zamrznjenima zadnjicama, in da bi naju rešila smrti zaradi mraza in da bi zadevo skrajšala, vprašam sestrico, kaj točno se je zgodilo.

Aoife se pretvarja, da je gluha, in šele ko jo čisto previdno dregnem in skoraj pade s korita, počasi začne govoriti. Spusti mojo roko in pripoveduje, kako je nova učiteljica ime nove učenke AOIFE napisala na tablo in učence v razredu vprašala: "Mogoče kdo ve, kako se izgovori to ime?" In kako se najprej ni nihče odzval, potem pa je nekdo iz zadnjih klopi na lepem zaklical *Affe*, dokler ni odzvanjalo z vseh strani *Affe, Affe*, in ko je ves razred v en glas spuščal živalske glasove, je Aoife spet bruhnila v jok in položila glavo na mizo, kjer je tudi ostala vse do prvega daljšega odmora.

Čeprav je od nas treh najmanj dvojezična, točno ve, kaj pomeni "*Affe*". In ko na koncu zastoka "*Iiifa, my name is Iiii-fa*", ne morem več gledati sestrice, že tako je vse dovolj hudo. Zato se zagledam drugam, vseeno kam, nekam predse, na tem šolskem dvorišču je tako ali drugače vse podobno grdo.

Tedaj pa se zgodi.

Tedaj ga zagledam.

Ne morem reči, kako dolgo že sedi tam, od včeraj ali pet minut. Ampak zdaj je tam in naju gleda. Ne strmi, samo gleda, temni lasje do ramen, očala, suh, povsem nedolžen. Kljub temu se počutim, kot da me je zalotil, in poskušam mu vrniti strog pogled, po enem tednu Velgowa bi to moralo biti izvedljivo.

Vendar ne obstaja nič težjega kot strog pogled, če se hkrati z vso močjo trudiš potolažiti nekoga, ki ga imaš ob sebi. Zmedem se s svojima pogledoma, s strogim in tolažečim, gotovo izpade nenavadno.

Obraz s preveč pogledi.

Fantu tam čez gre na smeh.

Brž se obrnem nazaj k žalostni sestrici in ji zaupam nekaj, kar sem pravzaprav hotela zadržati zase, ker je preveč pomembno; povem ji, da se bom, kolikor hitro bo mogoče, pobrala od tod in da potrebujem samo še dober načrt, načrt brez letala, in da bom prišla ponjo, *I promise*, uspelo mi bo, kmalu bova spet tam, kamor sodiva.

Vendar me ne pogleda in nima pripomb, zato pa naenkrat široko razpre oči in zgroženo zre v daljavo. Vidim, kako prihajajo otroci, stari osem, devet let, smešno nevarna gmota.

Ko se takole počasi približujejo in kažejo na naju in zaslišim tih Aoifin "no" in čutim, kako se spet zarije v mojo jakno, me vseeno obide strah pred podivjanimi šolarji.

Pred hordo otrok.

In Aoifinim strahom.

Otroci so medtem že prišli do najinega cvetličnega korita in z zloveščim smehom kličejo "Affe", spuščajo opičje zvoke, delajo opičje kretnje, norčujejo se. Nenadoma odnehajo.

Nekaj jih prekine.

Vse se odvija zelo hitro.

Pred njimi stoji fant, ki je pravkar še sedel tam čez, ni posebno velik, mogoče je star toliko kot jaz, z nogo udari ob tla in se zapodi za njimi ter jih lovi po celotnem šolskem dvorišču, kot da ne bi bili otroci, ampak plašni golobi z rdečimi očmi. Naenkrat mi postane jasno, da je po dolgem času prvi, ki naredi nekaj absolutno dobrega za mojo sestrico, in gledam za njim in vidim, kako se otroci razkropijo na vse možne konce.

Fant se ne obrne k nama.

Zato pa se zavrti ves svet, preprosto se vrtil naprej, na oknih šole so nalepljene velike papirnate snežinke in na stopnicah pred vhodom stoji moški, ki brska po žepih sive delovne halje.

Vse to vidim.

Čeprav je daleč.

Mogoče, ker se zgodi tako po tiho, sploh ni mišljeno, da bi kdo opazil. Medtem ko se osredotočim na fanta in otroke in papirnate snežinke in me spreleti neke vrste olajšanje, sploh ne opazim, kako se Aoife ob meni v strogi tajnosti odloči, da bo za vselej prenehala govoriti.

5

Mama bi nas lahko posvarila.

Vsako poletje bi morala z nami odpotovati k svojim staršem, potem bi se lahko naučili, kako deluje: biti v Velgowu.

Mogoče bi Aoife zdaj še govorila.

Z Darom sva nekoč že bila na ekskurziji v Nemčiji, jaz na kratko v Berlinu in Hamburgu. Dara je bil celo dva tedna v Hannoveru. Ampak nobeno od teh potovanj naju ni pripravilo na to, kako naj se znajdeva v Velgowu in razumeva tukajšnje življenje. Mama nas razen svojega jezika in nekoristnih zgodbic ni naučila veliko, kvečjemu to, da je bilo bolje, da smo se je izogibali, kadar jo je popadel eden njenih zloglasnih izbruhov domotožja.

Živelimo v domotožju svoje mame.

Predvsem v zadnjih letih.

Vselej je hotela, da se z njo pogovarjamo po nemško, sploh nas ni poslušala, če smo poskusili po angleško, najstrožja pa je bila vedno takrat, kadar se je oče iz *Mill House Puba* vračal domov pijan in svoje pesmi kriče delil s sosesko, *So pass the flowing bowl / while there's whisky in the jar / and we'll drink to all the lassies / at the Jolly Roving Tar*, in res nisi mogel reči, da so bile to najljubše pesmi sosedovih gospodičen *miss Blacks* ali Anthonyja Murrayja na številki 24.

Predvsem ne tik pred polnočjo.

Mama se je po vsakem večeru v *Mill House* malo bolj pripravljala na našo selitev v Velgow, skrivoma, v mislih, četudi še ni imela pravega načrta in četudi je še malo trajalo, preden sta šla starša narazen in se je oče odselil h *granda* Eamonu in *nani* Catherine v Dún Laoghaire, kjer imajo tudi dobre krčme.

Vendar mama ni rekla ničesar in nihče od nas ni dojel, kaj je pomenilo, da je bila raje naša stroga učiteljica nemščine kot mama. Mogoče pa je Aoife razumela, saj se je od začetka branila, da bi se z njo pogovarjala po nemško, na koncu ji je odgovarjala samo še v angleščini in irščini.

Če sploh.

Zdaj sploh ne govori več.

Vztraja že tretji dan in ne odneha niti takrat, ko odrežem vse vrvice z nemških čajev *English Breakfast*, da bi bili vsaj malo podobni našim irskim čajnim vrečicam, in niti malo ne pokaže, da je sploh opazila, medtem ko vsi drugi v hiši odkimavajo ali zavijajo z očmi ali rečejo: "Pa saj je vrvice na čajih *Twinnings* tudi nikoli niso motile."

Vendar je vzdušje v hiši že tako ali drugače slabo, predvsem odkar Aoife noče več v šolo.

Ne sodimo v to hišo, kjer še vedno ne diši po nas, ampak zgolj po nemških starih starših: po tujih omakah in čistilih in umetnih vonjavah prosto-ra, po sladkem parfumu in po znoju in po praktični začimbni mešanici, ki jo ves čas uporabljata. Še vedno v hišo nismo prinesli vonjave Keeganovih.

Zjutraj pri zajtrku poslušamo Radio MV, postajo z glasbo, za katero mi je mama nekoč prišepnila, da bi imela ta, če bi bila užitna, okus po zaspanih nogah. Pojma nimam, kakšen okus naj bi to bil, vsekakor pa je bila glasba slišati tako, kot da so vsi pevci na snemanju zaspali, a kljub temu pojejo naprej.

Nimamo več doma. Ampak vedno, kadar se nad čim pritožujem, na primer nad radijsko glasbo ali grdim pohištvom ali nad tem, da imam majhno sobo, mama tiho zašepeta: "Takoj ko bom našla službo, se bomo pobrali od tod." Tedaj vsakokrat hitro pogledam skozi okno, ker bi morala nujno nekaj povedati, in s hrbtom obrnjena proti njej se ugriznem v ustnice in ne rečem: Takoj ko bom imela načrt, se *bom* pobrala.

6

Vstopim v razred in takoj ga prepoznam. Edina sem, ki ga zazna, nihče drug ne dvigne glave in mu ne reče besede, kljub temu nimam občutka, da ga ne bi marali. Oblečeno ima sprano, prastaro in ogromno majico, ki je nekoč morala biti črne barve. Na majici piše *Black Sabbath, Reunion Tour 1999*, v pisavi, ki je morala nekoč biti bela, in v tej nekdam črni in nekdam beli se fant zdrzne, ko me zagleda.

Sprašujem se, zakaj ni bil z ostalim razredom v Londonu.

In tega sem vesela.

Drugače ne bi mogel pomagati Aoife.

Tedaj mu iz rumene mape, ki se je oklepa kot utaplajoči, pade list papirja, neko dekle se skloni, ga pobere in hihitaje, ne preveč tekoče, prebere *Elefantenrüsselfisch*. Ampak večina je sploh ne posluša, le nekaj učencev se tiho hahlja. Fant dekletu brž izpuli list iz rok in se odpravi proti zadnjim klopem. Z obraza si umakne temen pramen las, poravna očala, se usede na konec diagonale.

Jaz sedim na drugem koncu.

Na začetku diagonale.

Pristala sem ravno v najhujši klopi, spredaj levo pri oknu, točno nasproti učiteljičine mize, in to čisto sama. Vseeno sem vesela, da vsaj lahko gledam ven, četudi so tam samo polja in meglice in električni drogovci pa nekaj golih dreves, sivo nebo. “Nikakor ne računajte na to, da bo tukaj kaj barv, še najmanj zelena,” je pred nekaj dnevi rekla mama o tej deželi, ko smo se z nemškim dedkom odpravili v trgovino in se peljali mimo starih, sivih betonskih klad, ki jih je on imenoval *Neubauten*, do supermarketa, ki se je po njegovem imenoval *Kaufhalle*, in potem je zabrundal “Le počakajte” in razlagal nekaj o koruzno zeleni in pšenično rumeni in repično rumeni in spraševala sem se, zakaj se mama pretvarja, da se spozna na zeleno, saj tudi v Dublinu nismo živeli ravno med ovcami. Edino bližnji park je bil zelen, in celo zazidani vrtovi v našem naselju, in če si imel srečo, je bilo v daljavi mogoče uzreti pogorje Wicklow Mountains v zeleni in rjavi.

Mamo pa vseeno malo razumem.

Nad nečim pač moraš znašati svoje domotožje.

Učiteljica je prišla v razred tako tiho, kot bi hodila v nogavicah, še opazila nisem, kdaj. V pastelnih barvah mi zdaj sedi nasproti, diši po parfumu starih žensk in se mi nedolžno smehlja kot nekoč *nana* Catherine, ko mi je ob mojem nedeljskem obisku morala povedati, da mora očka v zgornjem nadstropju odspati svojo pijanost, *so sorry, luv, he's busy*. Zdaj opazim, kako glasno je v razredu, učiteljica očitno nikogar ne navduši preveč, in šele ko vstane, se postavi pred tablo in nekajkrat močno zaploska, se razred nekoliko umiri.

“Prijatelji!” zakliče.

Nato še zadnji dvojni plosk.

Sledi *pšt, pšt*, prav tako dvojni, prav tako hiter.

Nič, kar bi počel pred prijatelji.

“Imamo novo učenko,” reče in poskuša z nevarnim zvijanjem roke pokazati name, vendar ji ne uspe najbolje.

“To je Emma Keegan iz Dab-liiiiina.”

Nihče se ne smeje, vendar se nekdo iz razreda oglasi in zakliče “Iz Kröslina?” in spet drug “Iz Mestlina?”, mogoče sta oba šele pri drugem zlogu našpičila ušesa in učiteljica spet naredi *pšt!*. In s še daljšim i-jem ponovi besedo “Dab-liiiiiin”, tako da se že meni skoraj zazdi kot majhno mesto na severu Nemčije.

“Pred kratkim se je preselila v Velgow, mama prihaja od tod.”

Potem se obrne k meni, deluje, kot da je na napačnem mestu, kot da prihaja iz malce drugačnega sveta, s tem imam izkušnje.

“Emma,” reče in nekoliko nerodno upre roko v bok. “Če imaš kakšno vprašanje, kar vprašaj, gotovo te zanima, katero učno snov obravnavamo in ali moraš obiskovati pouk angleščine in kdaj je opoldanski odmor in podobne reči, in ja, *moraš* k pouku angleščine, ampak to ti je gotovo jasno.”

Imela bi ogromno vprašanj in rada bi na primer izvedela, zakaj tukaj nimajo spodobnega *soda bread* in zakaj še vedno ni zvončkov niti kamina, na katerega bi lahko postavil božične voščilnice iz prejšnjega leta, rada bi vedela, kdaj lahko spet odidem od tod, enkrat za vselej, ampak edino, kar na koncu vprašam, je: “Kdo je pravzaprav ta Thälmann?”

Zdaj se vendarle nekaj učencev zasmije, ampak nemudoma obmolknejo, ko učiteljica vpraša: “No? Ji znate razložiti?”

Vendar mi ne znajo razložiti, in ko učiteljica vpraša “In ti, Emma, kaj misliš?”, si tudi sama ne znam razložiti. Ulice, ki jih poznam iz Dublina, so poimenovane po češnjevih vrtovih in po izjemno bogatih družinah in grofih, po revolucionarnih voditeljih in plemiških hčerah in legendarno starih cerkvah.

Poskušam si predstavljati cerkev svetega Thälmanna, vendar zveni čudno, torej rečem: “Mogoče grof?”

Učiteljica, ki se je ves čas smehljala, kot da sem jo čisto slučajno povprašala o njeni najljubši temi, ostaja še naprej prijazna in odvrne: “*Falsch!*”

Falsch!, narobe, s to besedo bi nas moral seznaniti kateri od irskih učiteljev na šoli *St. Kilian's*. Toda pri nas so v takšnih situacijah prijazno razložili, da se strinjajo, no, mogoče bi si, v takšni posebni zadevi morda res, zgoraj na severu, skoraj zagotovo, tako razlagali, približno v smeri Derryja, predvsem če bi upoštevali sestrično iz osemnajstega kolena, in seveda je treba upoštevati tudi to, da je konec koncev vse stvar nazora, in na koncu, dobro, no ja, naj bo, saj smo vsi nekako grofje.

V irskem jeziku ni besed za *ja* in *ne*.

Poskusim z drugim odgovorom, rečem “župan” in zraven nemudoma še predlagam “raziskovalec” in “pomorščak” in “zelo pomemben glasbenik”, za vsak primer, saj se mi ta igra ne zdi prav nič zabavna in jo želim čim prej končati.

“Ne, Emma, tudi to žal ni pravilno!” reče učiteljica, katere imena ne poznam, čeprav sem ga danes zjutraj pri zajtrku že slišala iz ust svoje utrujene mame. Nato učiteljica pripoveduje o Ernstu Thälmannu, najvišjem komunističnem šefu, in da je imel govore pred tisočimi poslušalcev, iztočnica dvajseta in trideseta leta, omeni gore Thälmann na Antarktiki in ne pozabi omeniti niti kantate *Ernst Thälmann* za mešani zbor in orkester

in na koncu še doda, da so ga v NDR resnično vsi poznali, prav zares, in da je berlinski zid sicer padel, ampak Thälmann nikoli.

Ne morem ugotoviti, ali misli resno ali se ves čas samo norčuje, oboje bi bilo mogoče. In seveda bi zdaj lahko rekla, da smo imeli na Irskem dovolj ljudi, ki so prav tako imeli govore pred tisočimi in tudi niso bili grofje, iztočnica leto tisoč devetsto šestnajst, vendar ne pridem več do tega, saj točno v tistem trenutku, ko ta Thälmann ni nikoli padel, nekje za menoj nekdo pade s stola, predavanje se konča z glasnim pokom in vsi v razredu se smejejo, tudi fant čisto zadaj, in vsi se zdijo olajšani.

Učiteljica se ne smeje.

Tudi olajšana ni videti.

Vendar se vsaj pretvarja, da je preslišala pok in padec s stola, zaploska svoj dvojni plosk in zelo glasno zakliče: "Priatelji, pogledjmo še nekaj splošnih zadev! Mir, prosim."

Medtem ko preostanek ure govori o raznoraznih stvareh, ki se me ne tičejo, gledam skozi okno, vidim, kako se na njive priplazi megla. Tu nimam kaj iskati, ne tukaj.

Samo drugje.

Vse.

In ko je šolske ure konec in stopim na hodnik, ven iz njivske megle, ven iz učilnice, vidim fanta s konca diagonale.

Stopi nekaj korakov proti meni, se spet oklene rumene mape, na kateri piše *Etika*, debelo prečrtano in pod tem v kracavi fantovski pisavi: *Električne ribe*.

Nekoliko cepetavo stoji pred mano, natanko tako velik je kot jaz, štiri oči na isti višini, dvoje za stekelci očal. Ampak fant niti v sanjah ne pomisli, da bi svoje oči tudi uporabil.

Ne da bi me pogledal, zašepeta: "Em, torej ..."

Potem me pomotoma vseeno pogleda in naenkrat vem, da je zadnjič na šolskem dvorišču vse slišal, ves pogovor z Aoife, saj zamomlja: "Sporoči mi, če boš rabila dober načrt."

Klemen Lah

Najdenka iz Puhljevega gozda

Vse srečne družine so si podobne, vsaka nesrečna družina pa je nesrečna na svoj način; Vse to se je bolj ali manj zgodilo; Zelo važno je priti na grič; Danes je umrla mama. Ko se je Gregor Samsa neko jutro prebudil iz nemirnih sanj, je spoznal, da se je v svoji postelji spremenil v pošastno žuželko ...

Ljubitelji klasične književnosti so verjetno mahoma prepoznali prve povedi najbolj znanih zgodb iz svetovne in slovenske zakladnice literarnih del. Tolstojeva *Ana Karenina*, Vonnegutova *Klavnica pet*, Zupanov *Menuet za kitaro*, Kafkova *Preobrazba*. Tovrstnih del je še nekaj, vsem pa je skupno, da svoje mojstrstvo gradijo od prve do zadnje povedi. A ključna je prva: ta celotno zgodbo ne samo intonira, temveč ponuja tudi ključ do razumevanja najgloblje zakopanih sporočil. Ko so Gabriela García Márqueza, južnoameriškega pisatelja in nobelovca, nekoč vprašali, kaj je pomembno za dobro pisanje, je poudaril, da mora pripoved teči od prve povedi; prva poved je tista, ki bralca popelje v zgodbo, nato pa mora njen ritem tekoče valovati in nositi bralca do zadnje pike.

Povest *Najdenka iz Puhljevega gozda* je premlado delo, da bi vedeli, ali se bo, tako kot zgoraj omenjena književna dela, nekoč povzpelo na vrh Parnasa, toda zagotovo lahko rečemo eno: prva poved premore vse, kar premorejo najboljše prve povedi. Zgoščeno intonira celotno zgodbo in ponuja ključ do razumevanja sporočil.

“Nekega dne je naplavilo deklico” je prva poved prvega poglavja *Deklica v spodnji majčki in hlačkah*. Poved, ki je tako zelo preprosta, kot je večplastna: bralcu po eni strani dopušča prepričanje, da gre le za klasičen uvod z ustaljeno frazo (*Nekega dne ...*), hkrati pa mu odpira številne možnosti za večplastno razumevanje in dostop do najbolj prvinskih arhetipskih sporočil. A ponuja samo na videz – tudi če bralec teh sporočil ne zazna oziroma jih ne ozavesti, delujejo; v globlje plasti človekovega (ne)zavednega verjetno zdrsnejo še močnejše in hitreje, kot če bi jih analiziral razumsko. Vstop v tisto, kar spi v našem kolektivnem nezavednem, jim omogočata dva močna simbolna elementa v povedi: prvi je *voda*, drugi je *otrok*.

Ko iz prve povedi izvemo, da je voda nekaj ali nekoga naplavila na breg, je – poznavajoč arhetipske vzorce v literaturi – moč s precejšnjo gotovostjo napovedati, da bo to v kratkem postalo pomemben del celotnega dogajanja. Voda je namreč (simbolna) prvina, ki se pojavi le ob najbolj prelomnih dogodkih (ali pa je prelomnica že sama po sebi). Voda jih bodisi prinese ali pa odnese (v slovenščini poznamo frazem, da je nekaj *splavalo po vodi*), pri tem pa je nič ne more ustaviti, prav tako se ji nič ne more upreti, saj se je upreti mogoče samo nečemu, kar se upira – voda le teče. In to tja, kamor mora, ne da bi jo kar koli lahko za dolgo ustavilo. Njena potrpežljivost je neskončna, kot je neskončen čas, ki ga ima na voljo: njena zmožnost, da prodre, kamor želi, in podre, kar želi, je brezdanja. Ko nekaj prinese voda, vemo, da se temu ni mogoče izogniti, temu ni mogoče ubežati. In še nekaj je pomembno: voda nikoli ne prinese ali odnese ničesar, kar bi bilo nepomembno. To, kar naplavi, je lahko naključno, nepredvidljivo, nerazložljivo, a nikakor ne nepomembno: voda poseže v naša življenja, ko vse teče v enotnem in predvidljivem toku, ko verjamemo, da imamo življenje na vajejih.

Drugi močan arhetipski element v prvi povedi *Najdenke iz Puhljevega gozda* je *otrok*, ki ga je prinesla reka, prav tako izjemno močan motiv iz prvotnih besedil življenja. Na Slovenskem sta bolj poznani dve variaciji te osnovne zgodbe, vsaka iz enega vira evropske kulture: iz antične veje prihaja zgodba o nastanku Rima, iz biblijske pa zgodba o Mojzesu. Mit o nastanku Rima pripoveduje o dvojčkih Romulu in Remu, ki ju usmiljeni služabniki rešijo pred smrtno obsodbo kralja Amulija tako, da ju položijo v košaro in spustijo po reki Tiberi. Po legendi ju reši volkulja, ki skrbi zanju, dokler ju ne najde pastir. Še globlje se je v slovenski kolektivni spomin zarezala starozavezna zgodba o Mojzesu: ko egipčanski kralj ukaže pomoriti vse novorojene judovske dečke, malega Mojzesa mati pred smrtjo reši tako, da ga položi v košaro in spusti po reki Nil. Obe zgodbi družijo začetek: ogrožene otroke njihovi najbližji rešujejo tako, da jih prepustijo vodi. Ne

po naključju – voda je pogosto simbol zadnjega zatočišča: kadar ne preostane nič drugega, ljudje zaupajo in prepuščajo njeni tihi modrosti tisto, kar jim je najdragocenejše. Četudi so to košare z otroki.

Tudi deklico iz Boonenove povesti varuje in prinese voda, toda med zgodba iz starega sveta in to sodobno zgodbo je pomenljiva razlika: če so bili Mojzes, Romul in Rem položeni v vodo zaradi ljubeče skrbi, je Najdenko voda odnesla iz nasprotnega razloga – ker je odraščala v okolju brez skrbi in ljubezni. O njenih starših je znanega malo, retrospektivno izvemo le, da ji je mati pred leti umrla in da Najdenka o njej ne ve skorajda ničesar.

“O njej je pravzaprav vedela samo to, da je zbolela. In da je imela skodrane lase in jamico v bradi. Taka je bila na fotografiji, ki jo je našla v kleti tete Idalik. Na hrbtni strani so bile napisane tri besede. MOJA SESTRA – UMRILA.”

Oče? O njem ve še manj. Pred leti je izginil neznano kam. Najdenka o njem ne ve ničesar, tolaži se, da gotovo ni mogel biti tako slab človek, če teta Idalik, njena skrbnica, o njem govori tako slabo.

A izraz skrbnica je za teto Idalik, novodobno inkarnacijo egipčanskega faraona oziroma novodobno inačico hudobne mačehe, popolni evfemizem; nečakinjo je zavestno zanemarjala in na koncu celo prisilila, da je zapustila hišo ter spala v šotoru na vrtu. Njeno sobo je namenila Dorijanu in Korneliju, svojima debelima mačkoma. Le ugibamo lahko, kakšna kruta usoda bi na koncu doletela Najdenko, če je ne bi odrešile sile vode; najprej kot močno nevihtno deževje, nato kot narasla reka, ki jo ponese na rdečem kovčku, skupaj s šotorom, do Puhljevega gozda. V modernem svetu Najdenke je celo divjanje narave bolj ljubeče kot ravnanje ljudi. Razlika med arhetipom in moderno povestjo tako ni samo pomenljiva, temveč tudi boleča: če so nekoč otroke v košare v vodo spuščali zaradi ljubezni, jih voda zdaj odnaša sama – iz sveta, v katerem ni ljubezni, iz sveta, v katerem ne manjka le ljudi, ki bi za otroke skrbeli, temveč tudi ljudi, ki bi jih reševali pred (neposrednimi) grožnjami. Voda zdaj nadomešča tako prve kot druge.

A v nečem arhetip drži. Otrok, ki ga prinese voda, morda nima imena, ima pa usodo – usojeno mu je, da vpliva na družbo, v katero prihaja, in jo spremeni. Ko najdejo Mojzesa, ga poimenujejo po njegovem izvoru: Mošeh pomeni ‘izvlečen iz vode’ oziroma ‘ta, ki je bil izvlečen’. Mogoče pa je razumeti tudi drugače, in sicer v bolj aktivni vlogi, tj. ‘tisti, ki izvleče iz’. Po takem razumevanju mu pripada usoda rešenika oziroma odrešenika. Tudi deklica kmalu dobi ime in z njim usodo – kot Najdenka postane rešiteljica Puhljevega gozda. Edina je zmožna najti rešitev, ko se znajdejo v hudi zagati.

A za rešitelje v tovrstnih zgodbah je značilno, da se morajo – preden prevzamejo svojo vlogo – spopasti z mnogimi ovirami in jih premagati. Tudi z najtežjo: premagati samega sebe. Najdenka ni izjema. Prve strani zgodbe ne dajejo slutiti, da bi bila lahko ona tista, ki bi prevzela vlogo rešiteljice. Ki bo Mojzes Puhljevega gozda. Nasprotno – zdi se, da je ona tista, ki nujno potrebuje pomoč. Celó več: zdi se, da ji nobena pomoč ne more več pomagati – ko jo naplavi, je videti mrtva. Pretresljiv začetek? Presunljiv za otroške bralce? Da, če ne bi zgodbe pripovedoval prav poseben pripovedovalec: dogodki, ki jih opisuje, naj bodo še tako presunljivi (na primer o zanemarjanju tete Idalik), so podani s prismojnjeno toplino in posebno nežnim humorjem, ki mestoma zaide na zelo tanek led absurdne komičnosti – kot se za moderno pripoved spodobi. Ko na primer na obalo pridrvita gospa Karbinc in policist Vili, tretjeosebni pripovedovalec v svojem značilnem, na videz objektivnem slogu pripovedovanja pripomni: “Ko sta prišla na Pahljavo obalo, deklica ni bila več mrtva. Kovček je že odvedla do stare vrbe in na vejo obesila svojo obleko.”

Kmalu spoznamo še druge like tega malega, samozadostnega in vase zaprtega sveta, v katerega je kot strela z jasnega vdrla deklica. Like, zaradi katerih ta kraj po eni strani deluje groteskno, karikirano, spačeno, cirkušsko, a prav zaradi tega tudi kot realna podoba sveta, v katerem živimo. Te osebe sicer niso meso in kosti zgodbe, so pa gotovo njena najboljša začimba, brez katere ta literarna jed ne bi bila niti približno tako okusna: naj si bo to župan Santoris s kozjo bradico, ki je malo večji od palčka, pek z enajstimi sinovi, brodarka Karbinc, na moč preprosti policist Vili z močno narečno govorico, mehanik Veliki Juš, močan in velik kot medved, učitelj Razgrajšek, doktor Hendrik ...

Kot rečeno: pomembne stvari, pravijo, pridejo nepričakovano in kot nepomembne. Tudi rešitelji ne pridejo kot rešitelji. Najdenka je tako sprva samo deklič; nenavaden, neobičajen, a še vedno samo deklič. Ne sledi ne svojemu narodu ne kakšni drugi zgodovinsko vzvišeni ideji, le svojim malim veseljem in drugim pristnim notranjim vzgibom. Je brez višjih ciljev in grandioznih želja. Ko jo naplavi med presenečene prebivalce zaspane vasice Puhljevega gozda, izjavi: “Nobenih namenov nimam!” Tudi ko jo pozneje vprašajo, kaj bo postala, ko bo velika, odvrne, da o tem ni razmišljala – “težko je razmišljati tako daleč”.

Živi tukaj in zdaj. V goli sedanji trenutek je usmerjeno tudi njeno delovanje. V preživetje in življenje, ki se neposredno ponuja iz minute v minuto, iz ure v uro. Ustvarja v svetu, s katerim je neposredno obdana: tako si v nekaj dneh po prihodu zgradi hišo iz avtomobilskih gum, ki jih je podaril

Veliki Juš, mehanik v Puhljevem gozdu (stolp imenuje gumagunc). Mehanik Veliki Juš je kriv tudi za prvi večji zaplet, v katerem se razkrije njen svojstven in z okorelimi družbenimi konvencijami nekompatibilen značaj. Nauči se namreč voziti traktor in oddrvi do reke, pri tem pa skoraj povzroči karambol – policist Vili se ji s kolesom komaj izogne (“puskus uboja uradne usebe,” trdi malo pozneje). Na zaslišanju pred “miselnim svetom”, ki ga vodi župan, Najdenka razkrije svojo nesrečno zgodbo, miselni svet pa na predlog župana nato podpre sklep, da morajo za Najdenko najti skrbništvo.

Sklep je soglasno sprejet; a ko začne Najdenka obiskovati prebivalce Puhljevega gozda, šele dodobra spoznamo, kako zelo živi življenje najbolj znane otroške literarne junakinje – Pike Nogavičke. Pravila, ki jih uboga in upošteva, so njena lastna, svet odraslih zanjo ni vzor, ki bi mu želela samoumevno slediti, za odrasle pa so njene misli in vedenje zahtevna preizkušnja, saj ni vajena pokorno in brez vprašanj slediti njihovim navodilom; preden jih uboga, jih želi preveriti in premisliti, in če ukazi niso logični in smiselni, jih brez oklevanja zavrže. Odrasle tako prisili, da jo začnejo obravnavati kot sebi enakovredno, otrokom pa ponudi svojo pot kot možnost za drugačno, bolj zrelo in samosvoje odraščanje.

Značajsko jo krasita predvsem iskriava neposrednost in pogum uresničiti tisto, kar se ji zdi prav. Pri tem ne sklepa kompromisov. Naj živi pri peku in njegovih enajstih sinovih, pri gospe Karbinc ali pri zdravniku Hendriku, s katerim lovita duhove: povsod je neugnana, a hkrati tako prisrčna, da si jo vsakdo želi obdržati (zlasti zdravnik Hendrik in njegova žena Perešček, ki sta tragično izgubila hčerko Emelino). Je pa tudi načelna: ko pri gospe Karbinc opazi paket s puško za gozdno nadzornico, orožje brez zadržkov vzame iz škatel in skriva za omaro.

Še bolj se njena samosvojost kaže pri dogodivščinah. Že pri prvi, ko se odpravi v predel gozda, imenovan Tema, krepko zamaje ustaljeni red. Da tja ni varno zahajati, ji pove že tabla pred gozdom, ki svari pred medvedi, a to Najdenke ne ustavi – nasprotno. Nevarne stvari so, kot je to običajno, toliko bolj vabljive. Ko ji nato zares pride naproti medved, je sprva prestrašena, nato pa se spomni, katera metoda je najbolje delovala pri teti Idaliki: “Kadar je ta postala tečna, kar se je zgodilo približno vsake pol ure, je bila prijaznost najboljša obramba.”

Prijaznost učinkuje odlično: medved poje piškot in pomirjen odhlača. A po njegovem odhodu Najdenka spozna, kdo je dejansko njen sovražnik – sovražnik njenega sovražnika. V gozdu sreča gospo Basto, gozdno nadzornico, ki želi uspavati medveda in ga prodati živalskemu vrtu. A tudi gospa Basta je samo navidezna sovražnica: ni nevarna kot oseba ali gozdna

nadzornica, temveč kot utelešenje ideje, ki se kmalu izkaže za pravega sovražnika, idejni motor vseh negativnih likov – verjame, da je treba tržiti vse, kar se tržiti da. Naj bodo to medvedi ali pa celoten gozd – nič ji(m) ni sveto, pred ničimer se ne ustavi(jo). Gozdna nadzornica prihod te nevarne ideje napove, ko upleni medveda in ga zapre v pasjo kletko: mogočno in lepo žival zaradi cenenega zaslужka spremeni v cirkuško atrakcijo. Nikomur se to ne zdi sporno, nasprotno: vsem se zdi privlačno. Le Najdenka se ne ukloni tej kolektivni zaslepljenosti. Prvič odločno pokaže, zakaj jo je prinesla voda: medtem ko Puhljev gozd priredi pravo malo veselico in se ne zaveda, da praznuje začetek svoje pogube, Najdenka spregleda zlo in nanj opozori druge otroke. Njim ni treba razlagati, bistvo jim je še vedno vidno: medved je zanje čudovita žival, ne pa zabavna točka, ki bi jo smeli stlačiti v kletko. Ko po zabavi vsi trdno zaspijo, se Najdenka z drugimi otroki skrivaj odpravi do kletke in prereže debele vrvi, ko zapirajo vratca. Osvobojeni medved steče na prostost.

Ko se gospa Basta – ponoči je postala prava zvezdnica kraja – naslednje jutro prebudi, ima kaj videti: kletka je prazna (dokler ni postala hripava, se je drla “Kje je moj medved?!”), hudomušno pripomni pripovedovalec). Mož postave, policist Vili, po podrobnejšem pregledu “prizorišča zločina” naglo opazi, da medved ni bil ukraden, temveč osvobojen. Sum hitro pade na Najdenko – meščani so si enotni, da je to lahko storila le ona. Ko jo Vili obiše, Najdenka dejanje zataji, toda resnica se kmalu razkrije. Otroci ne zmorejo biti neiskreni, niso ustvarjeni za laganje: pekovi vse priznajo očetu in materi, ko pritisneta nanje, in tudi Najdenka ne more dolgo tajiti. Močno jo stisne, njena samopodoba se zruši, zazdi se ji, da je teta Idalik morda imela prav, morda je z njo res nekaj hudo narobe. Morda res drži, da se z njo, takšno, kakršna je, nihče ne želi ne igrati ne družiti (Najdenka doživlja enega od najglobljih strahov vsakega otroka). Kadar sta s teto prišli do otroškega igrišča ali zelenice, jo je vselej hitro potisnila naprej. “Ti res misliš, da bi se otroci igrali s teboj,” jo je spraševala. Ko je Najdenka pokimala, je pljunila na tla. “Še bolj zabita si, kot sem mislila.” Njena samopodoba je vsakič, ko bi lahko prejela pozitivno informacijo, poteptana v prah. Vsi strahovi privrejo na plan; Najdenka verjame kritičnemu glasu tete Idalik v svoji notranjosti. S tem glasom ne more zdržati. Zbeži v neznanost. Vsaka sled za njo se izgubi.

Hiter odziv v Puhljevem gozdu po njenem izginotju pokaže, da je dekletce, kljub nenavadnemu in mestoma asocialnemu vedenju, mnogim močno prirasla k srcu. Zavlada panika, zgrabi jih velik strah: “Vsi so mislili na

deklico, ki je zdaj kod ve kje in kako daleč – morda trpi od lakote in žeje, nihče pa ni vedel, kako ...”

Množično odhitijo v gozd in jo neutrudno iščejo, dokler je končno ne najdejo – veselje je pristno in neizmerno, Najdenka, prepričana, da jo bodo zavrgli, pa presrečna. Za mlajše bralce bo gotovo poučno, kako malo se Najdenka zaveda svoje dejanske vloge in priljubljenosti, kako slepa je za vse dobro, ki ga ustvarja med ljudmi zgolj s tem, da je. Opazili bodo lahko, da samo sebe v težkih trenutkih lahko vrednoti in presoja le z vidika tete Idalik; v celoti je ponotranjila njen pogled nase. To se kaže tudi med bivanjem v Puhljevem gozdu, ko se, na primer, ne zaveda, da se krivi oziroma jo krivijo nečesa, kar bi sicer moralo biti obravnavano kot etično pozitivno dejanje: osvobodila je divjo žival, preprečila je služenje z naravnim. Ne zmore videti ironije, da je kaznovana za osvoboditev medveda, medtem ko so bila dejanja gozdne nadzornice zakonita in pozitivno sprejeta, čeprav so bila kruta. Zaradi krhke notranje samopodobe včasih ne zmore uvideti, da večinsko mnenje, mnenje močnega, ni zaradi tega tudi avtomatično bolj pravilno. Lik Najdenke tako posredno odpira tudi vprašanje legalnega in legitimnega: legitimno včasih žal ni legalno in obratno – legalno včasih ni legitimno.

Verjetno bi Najdenka ostala neznatna, negotova in občasno preplavljena s krivdo zaradi tega, kar je, če se ne bi v Puhljevem gozdu pojavil nov obiskovalec – neznan možakar v črni limuzini. Celoten kraj se vznemiri: kaj naj bi prinesel njegov obisk, čemu je prišel? Na odgovor ni treba dolgo čakati. Policist Vili (predstavnik legalnega) kmalu prinese letake, ki prebivalce pozivajo, naj se opredelijo: želijo v Puhljevem gozdu zabaviščni park ali ne? Vsi so ob novici vzhičeni; evforija je celo tako velika, da se niti referendum ne zdi potreben. Vsi trdno verjamejo v to, kar gospod Valjon, lastnik črne limuzine, pove županu: zabaviščni park je “edinstvena priložnost za Puhljev gozd. Prinesel bi koristi vsem prebivalcem. /.../ Kdor mečka, trati čas, in kdor trati čas, zapravlja priložnosti, in kdor izgubi priložnosti, zafrčka denar.” Ob zabaviščnem parku zbledijo vse druge vrednosti Puhljevega gozda; prebivalci verjamejo, da bi šele zabaviščni park postavil kraj na zemljevid sveta; tudi oni bi – tu se njihova usoda prekrije z usodo Najdenke – okrepili samozavest in izboljšali samopodobo, če bi z vrtiljaki, tobogani, vlakci smrti in klovnii vsaj za trenutek postali popek sveta. Podobni so Najdenki, toda prav ona je tista, ki je že odporna na sirenne izboljšanja počutja in napredka ne glede na ceno. Tisto, kar Najdenka ceni bolj kot napredek – tudi če se sama počuti slabše –, sta dostojanstvo

in življenje drugih živih bitij. To velja za neprecenljivo, nič ga ne more ne upravičiti ne poplačati; tako kot to ni bilo mogoče pri ujetem medvedu.

Pred Najdenko je težka naloga: tega ne zmore razumeti ne večina prebivalcev Puhljevega gozda ne grabežljivi gospod Valjon. Slednji je tako prepričan o svojem prav, da pokliče stroje, še preden je izpeljan referendum. Najdenka skuša opozoriti na ceno vsesplošnega uničenja živega, ki ga bo prinesel megalomanski projekt, a zdi se, da ti argumenti ne morejo prepričati nikogar. Puhljeva hosta bo zravna v zemljo, prav tako volja ljudi, če ne bodo glasovali "pravilno". "Prihodnost je zdaj!" se glasi Valjono geslo, ki ne trpi nobenega ugovora, nobenega pomisleka. Niti tihega. V duhu časa, v katerem živimo, ne more razumeti, zakaj bi bil kdo proti napredku, zakaj ne bi smel takojci pripeljati strojev in asfaltirati gozda. To vero v absolutnost napredka, o kateri ni mogoče dvomiti, potrjujejo tudi novinarji, ki pridrvijo, željni senzacije. Nihče od njih ni kritičen do škodljivosti projekta ali načina, kako ga nameravajo zgraditi. Zabaviščni park je preprosto prevelika novica, da bi si lahko privoščili kritične glasove o morebitnih pomanjkljivostih.

In teh ni malo. Ne gre le za vprašanje obstoja narave, za osiromašenje njene raznovrstnosti, projekt bi imel za skupnost pogubne socialne posledice, saj bi povzročil razkol med tistimi, ki bi se opredelili *za*, in tistimi, ki bi projektu nasprotovali, *za* majhen kolektiv, v katerem vsakdo pozna vsakogar, bi bil lahko usoden. Enotnost kraja bi bila uničena, prebivalci pa bi še dolgo ostali na dveh sovražnih bregovih. In tu je priložnost, da Najdenka izpolni svojo usodo – ona je tista, ki se zaveda dragocenosti živega in ki se zmore upreti. Sprva je neodločena, saj se po peripetiji z medvedom ne želi dodatno zameriti večinskemu delu prebivalcev, ki bi glasoval *za*. Toda hkrati si silno želi rešiti gozd pred pogubo. Na pomoč ji nezavedno priskoči – tudi to deluje arhetipsko – njena največja sovražnica – teta Idalika, ki je od vekomaj mahnjena na zabaviščne parke. Tudi ona med prvimi pridrvi v Puhljev gozd, a na srečo s svojim brezobzirnim vedenjem ter neprikritim veseljem do poseka gozda v ljudeh vzbudi sumničavost. Tudi prebivalci, ki bi glasovali *za*, se zdaj zamislijo (žal so prepričani, da glasu ni mogoče spremeniti).

Ko Najdenka izve za prihod svoje tete, ji zaledeni kri v žilah, a tokrat ne zmrzne: da bi jo pregnala, na pomoč pokliče medveda. Ta ji z veseljem vrne uslugo in preseneti teto Idalika s krepkim medvedjim trepljanjem po ramenu. Na smrt prestrašena teta med brezglavim begom pade v reko – na breg prileze šele čez dobre štiri kilometre.

Glasno izrečeni pomisleki Najdenke skupaj z groznim obnašanjem tete Idalik obrodijo sadove: na referendumu je zabaviščni park zavrnen. Gospod Valjon seveda ne želi sprejeti poraza. Ljudski volji navkljub se odloči aktivirati superrovača, pravi simbol kapitala, ki se ne ustavlja ob takih malenkostih, kot je ljudska volja ali protizakonito delovanje (policist Vili, zakoniti zastopnik postave, zaman vpije "Tu se ne smeš zgudet! Ustau se!"). Kdo jih lahko ustavi, če jih ne moreta ne župan, ne policist, ne ljudska volja?

Ustavi ju deklica: Najdenka se pred superrovačema razkorači in prekriža roke. Odločno. Neomajno. Valjonu se to sprva zdi trapasto, a nasmeh mu kmalu izgine z obraza, ko vidi, da sta se ji pridružila dva preklasta fanta. In nato še drugi prebivalci Puhljevega gozda, dokler se ne pojavi sam župan. Valjon ne popušča, superrovačema v besu celo ukaže, naj se ne ustavita pred ljudmi. Zgodila bi se tragedija, če se usmiljenje ne bi prebudilo v obeh voznikih. Množica in Valjon se znajdetata v pat položaju: ne ljudje ne Valjon se nočejo umakniti nit za ped. Znova odločilno vlogo prevzame Najdenka. Nič drugega ji ni treba storiti, kot da prebivalce spomni na tablo, ki stoji pred gozdom in na kateri piše *Zaščiteno območje*. Do srečnega konca je le še nekaj strani ... Dekliški mojzes je izpolnil svojo nalogo. Zgodba se konča tako, kot se začne – arhetipsko. Otrok, ki ga je prinesla voda, (od)reši družbo, v katero je prišel, in postane njen nerazdružljivi del.

Zasnova te kratkočasne in vseskozi duhovite povesti je sicer arhetipska, toda vse drugo je izrazito moderno. Verjetno najbolj samo idejno sporočilo, ki je v sozvočju z idejnimi sporočili sodobne literature; ena izmed prepoznavnih skupnih značilnosti sodobne literature je namreč prav izjemna senzibilnost za vse, kar je izven sebičnega antropocentričnega kroga. Človek ni več samoumeven gospodar narave, ni več faraon, ki mu je vse podrejeno in na voljo, kadar koli in kjer koli si poželi. Če kaj, je tudi v tej povesti načeta antropocentrična ideja; Najdenka najbolj nasprotuje prav ozkemu zornemu kotu, ki vidi le človeka, v mrtvem kotu pa ostajajo vsa druga živa bitja. Njen boj za medveda in gozd je simboličen boj za razširitev tega pogleda na vse živalske in rastlinske vrste, je opozorilo, da smo kot del narave tako zelo soodvisni, da si antropocentričnega solipsizma ne moremo več privoščiti. Pozornost je usmerjena tudi proti vsem drugim oklepom, ki utesnjujejo oziroma zmanjšujejo zmožnosti človekovega duha. Najdenka ponuja rešitev tudi zanje.

Pomembno sporočilo je namenjeno tudi vsem mladim bralcem, ki odraščajo v nasilnem okolju. Nanje bo zgodba skoraj gotovo delovala (biblio)

terapevtsko: soočeni z ozaveščenostjo Najdenke, ki ne obupa in ki ji uspe priti iz začaranega kroga nasilja, se bodo lahko tudi ob tej zgodbi (vsaj delno) opolnomočili in začeli iskati rešitev za izhod iz težkega položaja. Še posebej, ker je nasilje prikazano kot nezastrašujoče, kot tegoba, ki se ji moramo in zmoremo upreti; glavno vlogo pri tem ima duhovit jezikovni izraz, ki pa ne nasilja ne drugih težjih tem ne banalizira. Le razbremenjeni mučnih občutkov, ki hromijo in otežujejo racionalen razmislek.

Jezik v tej lepi pripovedi ni samo gola forma, temveč način, kako najbolje podpreti zahtevno zgodbo s težavnimi temami tako, da jo bodo (mladi) bralci brez večjih težav zmogli prebrati. Jezikovni izraz je tako lahkoten, razgiban, mestoma precej eliptičen, vendar nikoli suhoparen, dolgočasen ali nerazumljiv. V formi je precej podoben ilustracijam, ki krasijo to izdajo: te so na videz sila preproste, skoraj otročje, a hkrati prav zaradi tega zelo kompleksne. Kompleksne tako, kot je nekoč utemeljil Pablo Picasso: "Štiri leta sem porabil, da sem se naučil slikati kot Rafael, in vse življenje, da sem se naučil slikati kot otrok." Nič ni težjega kot enostaven pisni in likovni izraz. In Stefan Boonen, šestinpetdesetletni belgijski avtor več kot osemdesetih knjig, to zmore: tudi njegove druge knjige, prevedene v slovenščino, krasi ta duhovit(ost) in do kompleksnosti poenostavljen jezikovni izraz z močnimi etičnimi sporočili. Veliko zaslug, da je njegov jezikovni izraz ostal gibek, iskriv, duhovit in sočen tudi v slovenščini, ima prevajalka Stana Anželj: v prevodu je ohranila tudi najpomembnejšo sestavino, to je žlahtni, mestoma absurdni humor, ki odločilno pripomore k temu, da se lahko mladi bralci varno srečajo tudi z najtežjimi temami. Prva tako je ohranjena jezikovna karakterizacija literarnih likov, zaradi katerega prebivalci Puhljevega gozda delujejo še bolj svojski (med njimi z narečno zaznamovano govorico izstopa policist Vili).

Lik Najdenke je izjemno pomemben še zaradi nečesa – ženski lik je. V obdobju, ko se trudimo zagotoviti enake možnosti za oba spola, je književnost v posebnem položaju – kakršne koli zunanje intervencije so lahko hitro prepoznane kot problematične, saj se nikoli ni mogoče docela znebiti vtisa, da v polje književnosti prinašajo družbenopolitično angažiranost; literaturi, v ožjem pomenu besede (leposlovju), pa nič ne more biti bolj tuje.

Toliko bolj smo lahko torej veseli vsakega lika, ki to neuravnoteženost odpravlja skozi literaturo samo. O kakšni neuravnoteženosti govorimo, nazorno kažejo številke v članku *Analiza beril za 5. razred osnovne šole* (K. Lah; Slavistična revija 51, št. 4, 2003). Raziskava beril *Slovensko berilo I, Peta čitanka, Peto berilo Srečno, domovina, Pozdravljeno, zeleno drevo ter Kdo*

se skriva v ogledalu je pokazala, da v obdobju med letoma 1950 in 2000 delež avtoric – čeprav je bila družbena ozaveščenost in občutljivost glede vprašanja spolne enakopravnosti takrat že visoka – ostaja še naprej zanemarljiv v primerjavi z deležem avtorjev: povprečni odstotek avtoric je 9,87, moških pa 90,13. Če zaokrožimo, je razmerje 1 : 10. Nič kaj dosti boljje ni, če pogledamo delež med literarnimi liki: delež moških literarnih likov z malenkostnim padcem ohranja povprečni delež 76,47 %, delež ženskih literarnih likov pa se kljub rahlemu dvigu ne dvigne dosti nad povprečje, ki znaša 23,5 %.

Ob teh številkah lahko lažje razumemo, kako dragocen je vsak tak lik, kot je Najdenka: skozi prvovrstno zgodbo v svet, v katerem še vedno prevladujejo moški avtorji in moški literarni liki, prinaša izvirno, nagajivo, domiselno, z dobrim prežeto junakinjo, ki ponuja vsem bralcem izvrstno možnost za pozitivno identifikacijo z izjemnim likom ter dodatno možnost za preizpraševanje preživetih vzorcev patriarhalnega sveta. *Najdenka iz Puhljevega gozda* je namreč arhetipsko zasnovana pripoved s sodobno zgodbo in večnimi sporočili.

Ivana Zajc

Aksinja Kermauner: O miški, ki je oklofutala medveda.

*Ilustrirala Kristina Krhin.
Spremna beseda Mateja Hudoklin.
Dob: Miš, 2022.*

Protagonistka slikanice Aksinje Kermauner *O miški, ki je oklofutala medveda* na naslovni ilustraciji sedi na medvedovem nosu in oba delujeta prav prijateljsko, zato naslov bralca preseneti in tudi pritegne. Na začetku knjige izvemo, da ima miška rojstni dan, zato namerava pojesti poseben, izjemno velik oreh, ki ga je prihranila za to priložnost. Težava je le v tem, da ga sama najverjetneje ne bo mogla streti. Ko vsa v pričakovanju steče v shrambo, presenečena ugotovi, da oreha ni več. Ne samo to, nepojasnjeno so izginila tudi nekatera druga živila. Sprašuje se, kdo je ukradel njen zaklad. Kljub zunanjemu dogajanju pa je osrednji dogodek slikanice notranji, saj je v ospredju to, kako se miška ob vsem tem počuti. Zapletu namreč sledijo slogovno izvrstni opisi njenega telesnega in emocionalnega stanja, ki so izpisani z izjemno subtilnostjo in čutom za podrobnosti tako z vidika pripovedovalca, ki ima vpogled v miškino notranjost (“Miška nenadoma začuti, kot da bi jo nekdo dregnjl v trebušček. Pred očmi se ji začnejo delati rdeči krogi ...”), kot z vidika miške, ki svoja občutja izraža v monologih (“Tristo kosmatih mačk, popenila bom! Izbruhrnila bom kot ognjenik! Moj oreh! Kako si drzneš, mišjak! Grrr!”).

V jezi osrednji lik zgodbe oddrvi k sosedu mišjaku, ki je njen prvi osumljenec, in ker ga ni doma, ga začne iskati v gozdu. Najprej sreča medveda, ki jo radovedno vpraša, kaj se dogaja z njo, in miška mu zaupa, kaj se je zgodilo in kaj ob tem občuti. Pove mu, da bi najraje nekoga oklofotala, medved pa se na to odzove z dobrovoljnim predlogom, naj oklofuta kar njega. Tega skozi svoj kosmati kožuh tako ali tako skoraj ne čuti, "Apčih, miška, veter delaš," se zasmеji. Do živega mu ne pride niti, ko ga miška začne brcati. Ko naposled brcne še bukev, ta odvrne: "Tudi jaz sem kdaj jezna, ampak ne brcam in klofutam kar povprek! Sicer pa takoj nehaj, žgečkaš me!" Zatem skuša miška iz jeze zalučati kamen, ki ga je našla, vendar se ji ta ne pusti kar tako premetavati, vse skupaj pa ustavi vrana, ki je opazovala dogajanje. Miški svetuje, naj, da bo pomirila jezo, šteje od deset nazaj. Formula deluje; miška se vsem opraviči in pojasni, da jo je jeza v trenutku popolnoma prevzela. "En oreh gor ali dol!" zaključí, nato pa sledi preobrat: k miški priroma skupina živalic, ki praznujejo njen rojstni dan. Izkaže se, da je mišek oreh sicer res vzel, a samo zato, da bi ji ga pomagal streti in bi lahko z njim okrasil slastno torto.

Zgodba je pripovedovana z domiselnim in živim izborom besed, ki bralca prepričljivo popeljejo od ene situacije k drugi. Ključni so opisi jeze – problemska tematika je izpeljana brez olepševanja in brez banaliziranja, miškina čustva so predstavljena kot silovita in razdiralna. Pomembno je, da otrokom namenjena dela prikazujejo tudi negativna občutja, saj tako že najmlajšim bralcem ponudijo prostor za njihovo refleksijo in analizo. Ključno sporočilo zgodbe je, da se je miška v veliki jezi zatekla k bitjem v svoji bližini – pri tem se ni pretvarjala, da jeze ne čuti ali da čuti nekaj drugega, ampak jim je iskreno pokazala tudi svoje socialno manj sprejemljivo čustvovanje. Elokventno je izrazila svojo stisko, opisala fizične in duševne spremembe, ki jih je začutila, ter se pri tem samorefleksivno opazovala. Svojo notranjost je torej znala izraziti z besedami tako za svoje lastno razumevanje kot tudi za druge, ki so ji z empatijo prisluhnili in so ji pomagali. Zaplet in vrh dogajanja – občutenje jeze – se razpleteta s prijetnim druženjem ob miškinem rojstnem dnevu. Hrane, ki jo je sprva nameravala ob svojem prazniku užiti v samoti, je zdaj še več in lahko jo deli z vsemi. Iz pripovedi o posamezniku delo preide na pripoved o skupnosti in nakaže povezave med liki, ki slednjim prinašajo zadovoljstvo. Zgodba ima tako izrazito srečen konec – druženje skupnosti, ki se je zaradi stiske posameznika na novo povezala –, s tem pa posreduje prosocialno sporočilo.

Psihologija, ki se tradicionalno ukvarja s področjem čustev, nanje gleda kot na univerzalen, ponovljiv pojav: čustva pisateljev v obdobju romantike

so enaka sodobnim. Po drugi strani sodobne – tako zgodovinske kakor tudi literarnozgodovinske – raziskave izhajajo iz predpostavke, da so čustva neposredno vpeta v različne kontekste, v katere vstopa posameznik v določenem času in kraju, kar pomeni, da so bila čustva v romantiki zgodovinsko pogojena in *drugačna* od podobnih sodobnih. Čustvo je s svojo vsebino in intenzivnostjo odvisno od tega, kdo, kdaj in zakaj ga občuti. V obravnavani slikanici pogrešam prav ta kontekst, saj je karakterizacija tako osrednjega kakor tudi stranskih likov nekoliko skromna. Kdo je miška, kakšne so okoliščine, v katerih živi, kakšen je njen vsakdan in kako ga doživlja, kaj zanjo osebno pomeni jeza; ali jo v življenju pogosto občuti, kako jo navadno doživlja in kakšne okoliščine jo v njej sprožajo? Zanimivo bi bilo izvedeti tudi, kakšni so drugi liki: medved je, tako sklepamo, prijazen in prijateljski, česa več pa o njem ne izvemo. Enako velja za druge like, ki jih miška v zgodbi, zasnovani v obliki potovanja od točke do točke, srečuje. Opisani manko v besedilni karakterizaciji deloma zapolnijo izvrstne ilustracije Kristine Krhin, ki sprva izrišejo prijetno razpoloženo junakinjo, zatem pa učinkovito prikažejo njena negativna čustva z močnimi obraznimi grimasami in uporniško govorico telesa, z dinamičnimi gibi ter aktivnimi spopadi z okolico. Ilustracije miškino osebnost prikažejo z njeno mimiko, gestikulacijo in opravo, izrišejo pa tudi splošno atmosfero, ki po metaforičnem načelu prikazuje notranjost protagonistke. Čeprav gre za živalco, ki na videz deluje nemočno, ilustracije prikažejo, da listje okrog nje kar frči, da se pred njo ustavijo živali, ki so v primerjavi z njeno neznatnostjo ogromne, da se ob njo obregne mogočno drevo. S tem prikažejo, da miška na svoje okolje vpliva, je karizmatična, življenje doživlja z intenzivnimi čustvi, ki jih tudi izraža. Ta njen vpliv na skupnost je lahko tudi izrazito pozitiven: prizori ob koncu zgodbe, ki jih je ilustratorica upodobila z barvitimi potezami in z vitalističnim optimizmom, so čudovita podoba sožitja v skupnosti.

Gaja Kos

Barbara Gregorič Gorenc: Kolibri in tigri.

Ilustrirala Andreja Gregorič.

Hlebce: Zala (Zbirka Mušnica), 2022.

Pesniška zbirka *Kolibri in tigri* je izšla v zbirki Mušnica (v njej najdemo tudi dela nekaj drugih uveljavljenih avtorskih in/ali ilustratorskih imen: *Kosmatice* Milana Šelja in Marte Bartolj, *Ko hiše zaplešejo* Ide Mlakar Črnič in Dunje Jogan, *Darilo* Andreje Gregorič in *Srečkov kovček* Dunje Jogan), ki je povezana z Zalinim natečajem za slovenska izvirna dela. Zala je tako še ena od založb, ki domačo ustvarjalnost spodbujajo z natečaji (enako velja na primer še za Mladinsko knjigo in VigeVageKnjige) in si tako zagotovijo pritok prvopisov, med katerimi lahko izberejo najbolj kakovostne. V zbirki je našlo mesto devetnajst pesmi, ki so vsebinsko smiselno razporejene v dva sklopa: *Kdo sem?* (*Iskalci in misleci*) in *Midva* (*Prve ljubezenske*), ki bržkone že nekoliko nakazujeta, da gre za poezijo, ki nagovarja (mlajše) najstnike.

Sicer raznovrstnim pesmim prvega sklopa je zvečine skupno to, da govorijo o čustvih in občutkih. Pesem *Zakladi* govori o veselju, ki nam ga lahko prinesejo drobni zakladi, dosegljivi vsakomur, ki po svetu hodi z odprtimi očmi, tudi za majhne stvari – izgubljeno pero, štiriperesno deteljo, smešen oblak ... Pisanje Barbare Gregorič Gorenc je pretanjeno

in občuteno, včasih zgolj štirje verzi slikovito opišejo stanje duha: “Ne morem LETETI! / Me duša boli! // Kot bi na krilih / imela uteži ...” Samo to – opišejo ga, a so lahko upesnjeni in postavljeni v knjigo v uteho posamezniku, ki v tistem trenutku občuti podobno; zgolj s tem, da sprevidi, da v občutju ni edini in sam. V pesmi *Tigri* so naslovne živali opisane kot tiste, ki preživijo, renčijo in kradejo energijo, lirski subjekt doživlja strah, tarejo ga skrbi, a na koncu najde tudi pogum. Pesem tako izzveni opogumljajoče, kar je za to poezijo nasploh značilno in kajpada tudi dragoceno. Kolibrija se po drugi strani asociira z nečim prijetnim, kar pomeni, da tigri in kolibri, sopostavljeni v naslov zbirke, nakazujejo večplastnost življenja, ki je enkrat bolj, drugič manj prijetno, udobno in prijazno – a za tigrom vedno lahko pride kolibri, torej za negativnim pozitivno, in tako v (nes)končnost. Pesmi iz pričujoče zbirke so pravzaprav precej sorodne avtoričinim *Negotovim pesmim*, v katerih prav tako najdemo širok razpon čustev in občutkov, a tudi v njih vendarle prevladajo vedrina, spodbuda in pozitivnost. Tako je tudi v pesmi *Včasih*, ki se loti teme odraščanja; lirski subjekt včasih občuti strah pred neznanim in si še po otroško želi, da bi imel ob sebi mamo in očeta, a kdaj drugič je bolj junaški. Tudi ta pesem torej pokaže, da ima vsako bolj zaviralno čustvo (npr. strah) svoj pozitivni protipol. Pesem *Rastem* se rasti dotakne tudi dobesedno, torej rasti rok, nog in prsi (pa tudi misli). Dogajajo se telesne spremembe, ki niso vedno prijetne in včasih priključijo željo po pobegu nazaj v otroštvo ter sprožajo jezo, a dekle ima pri roki precej praktično rešitev – kupila si bo rokavice za boks! O jezi med drugim spregovori pesem *Jeza*, ki se lahko bere kot izbor nasvetov za njeno obvladovanje, na koncu pa ponudi tudi zelo racionalen pogled na življenje: “Ta hip smeh, / naslednji – solze; / vsaka ura / enkrat mine!” Podobno bremo v *Časomerilcih*: “vse pride, vse mine ... / Sekundne drobtine / pobirat hitimo – / zdaj tu smo – živimo!” Nasvet oziroma načrt, kako ravnati, če se ti kaj postavi (pade) na pot, pa bralec lahko dobi tudi v pesmi *Pot*: “Ne obupaj! / Najprej poglej // če lahko splezaš čez. / Greš, varno, kje vmes ...”. V *Solzi* se pesnica nekoliko poigra z jezikom – sprašuje se, če se SOL-za kje morda imenuje kaplja: “Kot kaplja, / ki iz misli oblačnih / kaplja ... // Dokler v očeh / ne uzreš spet / neba!” Tudi iz tega zaključnega obrata je razvidna pozitivna naravnost poezije Barbare Gregorič Gorenc, pa ne samo to, pač pa tudi razumevanje in globoka naklonjenost do bralcev, za katere ustvarja zelo navdihujočo poezijo – za temne dni ali za vsakdan.

Drugi sklop zbirke je osredinjen predvsem na srčne zadeve in tegobe, kar velja tudi za velik del pesmi še ene razmeroma sveže pesniške zbirke, ki nagovarja najstnike – *Romeo in Julija iz sosednje ulice* Vinka Möderndorferja

in Jureta Engelsbergerja. Ker ljubezenske poezije za najstnike ni ravno na pretek, je, sploh, če je kakovostna, seveda več kot dobrodošla. Pesem *Tebi* prevevajo občutki zaljubljenosti, v *Radovedni* se lirski subjekt sprašuje, ali jo je ta, na katerem je vse super (česar pa še ne ve, bi vsekakor rada izvedela!), opazil. Pesem *Vabilo* tematizira zaljubljenko vztrajnost ali optimizem – če punca ni sprejela zimskega vabila, bo pa morda pomladnega! Na lepo ubesedene radostne občutke, ki so deloma umeščeni v naravo – kar se zgodi tudi v nekaterih drugih pesmih –, naletimo v pesmi *Pomladno dekle*: “Vem, da sem končno našla bližino – / sama sem cela / in hkrati – pol para.” Če so prvi sklop zapečatili *Časomerilci*, drugega sklepajo *Srečomerilci*, ki nam polagajo na srce, da so osnovne enote sreče – lepi spomini. Še najmanj posrečena pesem tega sklopa (pravzaprav kar celotne zbirke) je *Začetek*, ki se sicer začne precej “sodobno”, v čakalnici pri ortodontu, konča pa se z verzi, za katere si težko predstavljam, da z izbiro besedišča in načinom izrekanja prepričajo najstnike: “Deklica ljubka, / nežna, prelepa! / V torek odrasel / sem v moža.”

Ilustracija je kolažna, na videz enostavne podobe vzbujajo vtis hitropoteznosti, a prav to jim daje nekakšno frfotavost, mladostno zaletavost in lahkotnost. Slednje v kombinaciji z nekaj prav po otroško izrisanimi drobnimi motivi v kontekstu te poezije deluje ustrezno, saj nakazuje najstništvo kot prehodno fazo iz otroškega v mladostno, pri čemer lahko osnovno intonacijo pesmi največkrat razberemo že z obrazov likov.

Zbirka *Kolibri in tigri*, ki lepo (po)kaže pesničino razumevanje mladih duš, je po mojem mnenju uspel poskus nekoliko bolj eksistencialno (in ljubezensko) obarvane najstniške poezije, ki ji je uspelo najti pravo kombinacijo težkega in bolj igrivega ter temnega in svetlega, pri čemer se mi zdi pomembno, da vendarle “zmaguje” svetlo – toplota, bližina, vedrina, prijaznost, vitalizem, pogum, spravljenost s sabo in svetom. V tem oziru in v teh precej norih in turbulentnih časih, ko svet in sebe v njem težko razumemo in obvladujemo že odrasli, kaj šele najstniki, je knjiga *Kolibri in tigri* sporočilno še posebej dragocena.

Nada Breznik

Slavko Pregl:
Štirinajst o treh.

*Ilustriral Miha Hančič.
Dob: Miš, 2022.*

V svoji najnovejši knjigi za otroke z naslovom *Štirinajst o treh* pisatelj v svojem značilnem hudomušnem, včasih zbadljivem, predvsem pa poučnem tonu niza kratke pripovedi o dogodivščinah treh prijateljev. Nekoliko zagoneten naslov ima čisto preprosto razlago. Knjižica namreč vsebuje 14 zgodb o treh prijateljih, o Tarasu, Galu in Varji. Z eno nogo so še v otroško nedolžnem svetu, a se že spogledujejo s tegobami in radostmi najstništva. Črno-bele stripovsko in humorno zasnovane ilustracije Mihe Hančiča pričarajo simpatično podobo junakov, značajske poteze te vedre in radovedne trojice, ki jo bodo mladi bralci zlahka sprejeli za svojo. V na videz preprostih in minimalističnih potezah ilustracije izrišejo različna prizorišča in spretno ponazarjajo vzdušje zgodb. Skozi prigode in doživljaje Taras, Gal in Varja spontano pridobivajo najrazličnejše veščine, na primer zapeljevanje in osvajanje, srečajo se tudi z zvitostjo, preračunljivostjo in manipulativnostjo, pridobivajo – in v praksi preizkušajo – pa tudi vrednote, kot so držanje besede, pomoč v nesreči, pomoč starejšim in mlajšim od sebe, pogumno zagovarjanje lastnega stališča in ravnanja, tudi pred mnogo večjim in celo grozečim nasprotnikom.

Knjiga je povsem sveža, a vendar se na prvi pogled zdi, da govori o neki drugi generaciji otrok, o otrocih preteklega časa, o otrocih, ki so ne le

brali *Dečke Pavlove ulice*, temveč tudi podobno živeli in odraščali. Veliko so bili zunaj, si izmišljali igre, svoje obrede in praznovanja, se obiskovali in imeli možnost tudi kaj prikriti, narediti čisto po svojih zamislih in zase samostojno izbrati soigralce in zarotnike, dogodivščine so se jim zgodile tako rekoč same od sebe. Danes, ko so otroci pogosto zgolj statisti na zabavah, prirejenih zanje, so vse ideje in domislice prepuščene plačanim ter bolj ali manj večšim animatorjem. Otroci danes v varnem okolju stanovanja, morda celo samo svoje sobe, pogosto čakajo, da se iz službe vrneta starša, da jih lahko razvažata od ene do druge “prostočasne/popoldanske aktivnosti”, in to po tem, ko so imeli že v šoli do zadnje minute načrtovane vse obveznosti. Tako strukturirani dnevi so kot oklep, ki duši sleherno iniciativo. Toda da junaki pričujoče knjige ne živijo v preteklosti, temveč tukaj in zdaj, neizpodbitno dokazujejo najnovejše elektronske naprave, ki jih uporabljajo in se z njihovo pomočjo zatekajo tudi v virtualno resničnost. Še najbolj suhljata Varja, novinka v razredu, ki zavoljo slušalk v ušesih in nenehnega buljenja v svoj pametni telefon spregleda marsikaj iz resničnega sveta. Zato je tukaj sošolec Taras, vztrajen, pa malce zaljubljen vanjo, da jo – tudi s prijateljevo pomočjo – prikliče v svet, ki si ga z Galom že od nekdaj delita. Ko na šolski prireditvi Varja razkrije svoj pevski talent, jo prijatelja še z večjim veseljem sprejmeta v svojo družbo. Ne le Varja, tudi Tina, ki jo z avtom pripelje na obisk njen oče, je tako zazrta v telefon, celo med izstopanjem iz avtomobila, da spričo tega nerodno pade in potem prestrašeno sprašuje Varjo, kaj da se je vendar zgodilo. Taras ji zajedljivo odgovori: “Nič posebnega, iz telefonskih zgodbic si padla na resnična tla. To se je zgodilo.” Čeprav Taras tudi sam uporablja telefon in na njem igra igrice, modro očita Varji: “Pogovarjaš se na daljavo in ves čas mučiš telefon ... Zakaj pa kot ves normalen svet ne rečeš, živijo, kako si, se vidiva jutri ...” In zdi se, da je avtorjev namen prav to; vrniti otrokom živ, neposredni pogovor, jezik, vrniti jih na dvorišča in ulice, k vrstnikom, k nedolžnim pobalinstvom, k potolčenim kolenom, napačnim presojam in tveganim odločitvam na poti v odraslost. K igram, ki jih je poznal sam in jih je poznala njegova generacija, saj so pomenile razvoj kreativnosti in inovativnosti, spodbujale so domišljijo in radoživost ter preizkušale meje mogočega. V otroškem svetu seveda. In prav o tem pripovedujejo zgodbe. Neizčrpen vir Preglovih uspešnic je tudi njegovo lastno otroštvo, ki ga je slikovito popisal v svoji avtobiografiji *Srajca srečnega človeka*. Odraščal je med vrstniki v Šentvidu, tedanjem ljubljanskem predmestju, njihove igre je poganjala živahna domišljija.

V njegovi knjigi *Štirinajst o treh* so oče, mama, babica in dedek v ozadju, prisotni, a ne vsiljivi, pridružijo se igri, se včasih sprenevedajo, da ne vedo, kam pes taco moli, včasih diplomatsko, ob kakšni nerazrešljivi otroški dilemi, ponudijo tudi kakšno rešitev. Tako se na primer Galov dedek ponudi za učitelja ribolova kot darilo vnukovemu prijatelju Tarasu za rojstni dan. "Dedek je v prostem času od vseh stvari na svetu najraje lovil ribe ... Takrat so imele najrazličnejše misli veliko časa, da sorojile tudi po njegovi glavi ... In vsi dedki za svoje vnuke želijo, da bi se kar najbolje naučili vseh stvari, ki gredo tudi njim najbolje od rok. To včasih velja tudi za njihove prijatelje. In Taras je pač Galov prijatelj." Stari starši, ki se v otroke lažje in bolje vživijo in imajo zanje več časa, postavljajo manj pravil in se v igrah v resnici zabavajo in celo malce pootročijo. Toda šalo na stran. Biti otrokom zgled in jih česa naučiti je pravzaprav njihovo naravno poslanstvo. Ko babica na Tarasovo željo skuha slivove cmoke, se dedek takoj pridruži ideji o "svetovnem prvenstvu", tekmovanju, kdo jih bo pojedel več. V Preglovmem svetu odraslih je manj predsodkov, sebičnosti in povzdigovanja prestiža najrazličnejših vrst. Odrasli odprto sprejemajo prijateljice in prijatelje svojih otrok.

Slavko Pregl je izkušen avtor z bogato bero izdanih knjig, ki natanko ve, kaj in kako ponuditi mladim bralcem. Njegove zgodbe so ravno prav dolge, jezik razumljiv, prepreden z besednimi inovacijami, ki strnjeno in zelo posrečeno povzemajo dojemanje otrok in usmerjajo njihovo pozornost. Za ravnateljev govor na obveznih in obrednih šolskih prireditvah tako na primer zapiše, da "je bil malo ravnateljski in malo jesenski", pri čemer zasije prepoznaven "pregljevski" humor.

K bralni kulturi in razširjenosti branja največ pripomorejo dobri avtorji. Slavko Pregl mladih bralcev k branju ni spodbujal le kot pisatelj, temveč tudi kot urednik, založnik in predsednik bralne značke. A bolj kot vse naštetu je pomembno to, da je ohranil iskrivo in radoživo otroško dušo, ki se toliko lažje približa mladi generaciji in se vanjo uspešno vživi. Le zaželi-mo lahko še, da knjiga *Štirinajst o treh* bralcev ne bi le zabavala, temveč jim pokazala pot k lastni avtentičnosti, pristnosti, solidarnosti in zmožnosti, da sami uvidijo lastne napake in pokončno prenesejo neuspehe svojih bolj ali manj posrečenih zamislil. In da jih znajo tudi sami začiniti s humorjem in dobro voljo.

Sabina Burkeljca

Tina Arnuš Pupis: Nad gozdom se nekaj svetlika.

*Ilustrirala Tanja Komadina.
Dob: Miš (Miškolinke), 2022.*

Tina Arnuš Pupis (1982), pisateljica in socialna pedagoginja, je pisateljsko pot začela leta 2016 na literarnem natečaju Spirala. Že njen prvenec, zbirka kratkih zgodb o živalih *Za devetimi drevesi*, se je uvrstil med Bele vrane. Pri založbi Miš sta nato luč sveta ugledali še dve njeni knjigi kratkih zgodb o živalih, *Na gozdni južini* (zlata hruška za leto 2020) ter *Nad gozdom se nekaj svetlika*; vse tri je ilustrirala Tanja Komadina. Pri isti založbi sta izšli še njeni knjigi *Božo in Vili* ter *Zebra v ogledalu*, obe z ilustracijami Marte Bartolj, Celjska Mohorjeva družba pa je letos izdala še knjigo *Podganca Franca iz Podklanca*, ki jo je ilustrirala Evgenija Jarc Zaletel.

Tina Arnuš Pupis piše na neki način klasično, hkrati pa sodobno in prepoznavno drugače. To, kar pisateljico loči od drugih (mladinskih) pisav, se kaže skozi več elementov njenega pisanja; vtakano je v zgodbe na način, da jih prepoznavamo kot izvirne in zanimive, pritegnejo nas k vnovičnemu branju, zajemamo njihovo sporočilnost, posebno preprostost, toplino, humor, domislice in vragolije, predvsem pa medsebojne odnose, ki gradijo (ali pa podirajo) živalski svet. Gotovo bodo zgodbe o živalih, zbrane v knjigah *Za devetimi drevesi*, *Na gozdni južini* ter *Nad gozdom se nekaj svetlika*,

našle svoje mesto tudi pri učiteljih v razredu, saj so na ravno pravšnji način poučne in ponujajo nova spoznanja, hkrati pa ne moralizirajo, so igrive in bralce razbremenjujejo.

Živali so v literaturi (predvsem) za prvo in drugo triletnje zelo pogoste glavne literarne osebe – prek njih se namreč zrcalijo človeški medsebojni odnosi, ki bralcem odstirajo značaje ljudi. Mladi bralci se lahko z njimi identificirajo, razumejo tudi interakcije med njimi. Zaradi pogostega pojavljanja in tudi klišejskosti lahko živalske zgodbe marsikdaj utrjujejo stereotipe in ne prinašajo bistvenih novosti, toda pri Tini Arnuš Pupis ni tako. Že v prvi knjigi *Za devetimi drevesi* njene zgodbe prežemajo izvirnost, toplina, poseben optimizem, zelo naklonjen odnos do narave, zdrava poučnost, jezikovna gibkost, pa tudi igrivost (v knjigo *Na gozdni južini* pisateljica posrečeno vključi tudi narečje in sleng). Izvirnost in aktualizacija se v knjigi *Za devetimi drevesi* na primer kažeta tudi takole: “Na tej veji je, z glavo navzdol, visel zajec in doživel razsvetljenje. Poizkusite še sami. Zajec vam to izkušnjo toplo priporoča.” V tretjem razredu smo na začetku šolskega leta prebrali zgodbo *Lesička se nauči pisati*, ki otrokom sporoča, da besede niso zgolj besede, pač pa mnogo več. Z eno samo besedo/črko se lahko rešimo iz jame. Lisica na lastnih napakah spozna, kakšna je razlika med *pomahajte* in *pomagajte*, saj ji sprva nihče ne pomaga iz jame, vsi ji le mahajo. Otroci, ki se bodo v tretjem razredu do konca opismenili in usvojili tekočnost branja in razumevanja (literarnega) besedila, so s pomočjo dobrega primera razumeli, kaj pomeni zamenjava ene same črke. Zgodbo so nadgradili še z risanjem luknje, v katero je padla lisička, in jo tako še bolj ponotranjili – njihov besedno-vizualni spomin na zgodbo je zagotovljen.

V drugo knjigo *Na gozdni južini* pisateljica bralca vpelje z radiem Gozd 1 – izvemo, da je “zajec vse bolj pogumen, lisička še bolj zvita, a tudi preudarna, sova bolj učena in medvedu je pognalo nekaj sivih dlak”. Zgodbe gozdnih živali se torej smiselno nadaljujejo oziroma nadgrajujejo, čeprav je vsaka tudi zaključena enota, medtem ko je zadnja knjiga *Nad gozdom se nekaj svetlika* členjena na sedem poglavij s skupno zgodbo. Pisateljica vanjo vpelje še živali, ki pridejo z Gozdnega planeta; te imajo posebna imena (Zvita Li, Hitri Za in Veliki Me), smrčki jim rdeče (in boleče) utripajo. Mlade bralke in bralce ta element izredno pritegne, sprašujejo se, kdo so te vljudne živali (zelo lepo se namreč predstavijo). Medved prišlekom odzdravi: “Pozdravljeni. To je naš gozd. In jaz sem medved, največji medved.” Rdečenosi medved Veliki Me se na to in na druge trditve odziva s preprostim vprašanjem “Zakaj?”, ki na bralce vpliva različno. Meni je najprej deloval humorno, in ko sem brala tretješolcem, so se muzali in

čudili. Če se vprašamo, zakaj pravzaprav medved trdi, da je *največji* in da je to *njihov* gozd, lahko odgovorimo, da pisateljica bralcu nastavi ogledalo. Gozd je namreč od vseh, da pa je medved največji – no, to je kar (pre) velika samozavest.

Živali z Gozdnega planeta so na skrivni misiji. Iz druženja lisičke in Zvite Li izvemo, da živita na zelo različnih planetih; večino življenja na Gozdnem planetu urejajo zakoni in predpisi, že z obrazci je veliko dela, pove Li, lisice, na primer, pa večino dneva nabirajo hrano za prepelice. Lisice na Gozdnem planetu so torej nabiralke, kar je skregano z njihovo naravo – postale so nekdo drug, niso več plenilke. Njihova nprav je torej zatrta. Izkáže se, da na tujem planetu sicer živijo precej lagodno, a so omejeni na predpise in zakone, ki jih oddaljujejo od življenja in od njih samih. Ježem je na primer prepovedano imeti bodice in medved mora obvezno spati od 15. novembra do 15. februarja, *“če se medved slučajno zbudi prej, potem mora izpolniti obrazec, ga odnesti sovi in lahko koristi preostanek dni v naslednjem letu. Če spi preveč, je pa naslednje leto v minusu.”* Li skoraj ponosno večkrat ponovi, da je vse to le v njihovo dobro.

Tudi v zajčevi družini je postalo zelo pestro: njihov rdečenosi gost Hitri Za ves čas nervozno šviga naokrog in v družino vnaša napeto razpoloženje. Vso noč se prebujata v obupanih vzklikih in v šapah stiska fotografijo prikupnega polha. Veliki Me, ki s svojim vedno istim vprašanjem “Zakaj?” v bralcih sproža ugibanja, čudenje, v medvedjo družino prav tako kot preostali prebivalci z drugega planeta vnaša nemir. Njegov nenehni “Zakaj?” nima prav veliko opraviti s komunikacijo v sedanosti, ampak je povezan z nečim, kar se je medvedu zgodilo v preteklosti, je pravzaprav izraz bolečine. Očitno so živali z Gozdnega planeta doživele neko travmatično stvar, ki jim ne pusti živeti in dihati v sedanosti. Velikega Meja nazadnje peljejo k sovi, češ da bo ona že vedela, kako in kaj. A tudi sovi se nazadnje povesi kljun in Meja označil za “brezupen primer”. Pisateljica zelo dobro napne pripovedni lok, zdi se, da se ves čas zaveda prisotnosti mladega bralca, ki ga mora dovolj motivirati, da bo sledil zgodbi in si želel brati naprej.

V poglavju, podnaslovljenem *Resnica skazica*, se vse živali zberejo pri lisički: *“No, sedaj pa že izkašljaj tisto vašo skrivnost in nehaj tarnati. Saj te bo drugače še požrlo ...”* Skrivnosti, travmatična doživetja/občutja je zares treba izreči, podeliti, jih nasloviti, da se sploh lahko začnejo reševati. Mentorji branja se na tem mestu lahko z otroki pogovorimo, kaj pomeni, da spregovorimo o lastnih težavah. In zvita Li pove zgodbo prebivalcev Gozdnega planeta ... Poseben razlog tiči za njihovimi rdečimi smrčki, presenetljivo pa se Li zaveda, da je tisti, ki nasilje opazuje, enako odgovoren in sokriv,

saj ni naredil nič, da bi ga preprečil. Tudi to je izhodišče za pomemben in gotovo potreben pogovor z mladimi.

Zanimivo je tudi zadnje poglavje *V pričakovanju pomladi (ali medvedovo razsvetljenje)*. Medved se zbudi iz zimskega spanja mokrih lic in hiti preverit, kako so jazbec, jež in polh. Vsi se čudijo, od kod njegova skrb – je medved obiskovalce z Gozdnega planeta le sanjal? Pravzaprav pa to ni tako pomembno – pomembno je, da cenimo življenje, kot je. Medvedu se namreč gole drevesne krošnje naenkrat zazdijo čudovite in morda je, kot pravi pisateljica, le našel odgovor na tisti neskončni “Zakaj?”.

Ilustratorica Tanja Komadina je vse tri knjige ilustrirala v jesenskih barvah, ki zažarijo kot pisano jesensko listje (oranžna, zelena in rjava naslovnica). Radovedne oči mladih bralcev bodo srkale toplino krasnih podob, ki bodo skupaj s pripovedjo Tine Arnuš Pupis ogrele srce in dušo tudi starejšim.

Sprehodi po knjižnem trgu

Foto: Roman Špičič

Žiga Valetič

Katarina Šeme: Sumatra: Leto na tropskem otoku.

Ljubljana: Zavod VigeVageKnjige
(Risoromani), 2022.

Na marsikaterem področju se Slovenija šele z nekajletnim zamikom priključuje svetovnim trendom. Pri stripu je v danem trenutku to vlogo prevzela knjiga Katarine Šeme *Sumatra: Leto na tropskem otoku*, ki jo je založba VigeVageKnjige izbrala na letnem natečaju za izvorni risoroman. Tu vsekakor lahko govorimo o risoromanu, saj gre za zgodbo z romanesknim zamahom in obsegom, ki je daljši od novele, črtice, kratke zgodbe ali kar je še drugih kratkih form. Izraz risoroman se je zaradi vztrajnega plasmaja s strani založbe, ki je besedo izumila, v širši javnosti dobro prijel, celo tako dobro, da ga včasih zmotno uporabljamo kar namesto besede strip. Italijani imenujejo stripe *fumetti* (dimni oblački), Francozi *bande dessinées* (risani trakovi), Američani in Britanci pa *comics* (smešnice), kar pomeni, da imajo s stripovskim izrazoslovjem težave povsod po svetu. Že konec sedemdesetih let prejšnjega stoletja je na pomoč prišel izraz *graphic novel* (grafični roman), toda izrabili so ga producenti stripov o superjunakih. Glavne značilnosti zvrsti, ki ji pri nas rečemo roman, so obsežnost, kompleksnost likov in zajem daljšega časovnega obdobja, najbolj natančen izraz za strip pa je sicer “likovna sekvenčna umetnost” – za splošno rabo seveda prezahtevno.

Sumatra je pristen risoroman, toda za naš prostor je prelomen zaradi osebnoizpovednega pristopa. Avtobiografski stripi v zadnjem desetletju doživljajo neverjeten razcvet, razlog za to pa je, kot ugotavljajo številne teoretske študije, da zelo uspešno predelujejo ... travmo. To jim marsikdaj uspeva celo bolje kot filmom, ki znajo biti čutno agresivni, medtem ko nas stripi – kljub likovni prijaznosti ali pa ravno zaradi nje – v bolečino potegnejo hitreje, iz nje pa nas po navadi naplavijo na obalo cele, v enem kosu.

Avtobiografskost s podzvrstjo avtofikcije je slovenski prozi prinesla številna kanonska dela, začenši pri Cankarju, Kocbeku, Kovačiču, Rožancu, Flisarju, vztraja pa tudi danes, na primer z Miho Mazzinijem in Dijano Matković, medtem ko pri stripu v celotni zgodovini panoge komaj lahko izbrskamo peščico tovrstnih del: Matej Kocjan je ustvaril *Pagatovo izpoved* (2005), Andreja Kocjan povezane kratke zgodbe *Mikser* (2008), Samira Kentrić pa likovno novelo *Balkanalijske: Odraščanje v času tranzicij* (2015). In to je nekako to, čeprav so lastne izkušnje v izmišljene zgodbe subtilno vpletali tudi Tomaž Lavrič (*Rdeči alarm*), Iztok Sitar (*Dnevnik Ane Tank*) in drugi. Okvir je bil vedno prehod v odraslost, kar je nasploh značilno za velik del avtobiografskih stripov. Ni torej naključje, da je dokončna iniciacija v odraslost tudi osrednji motiv stripa *Sumatra*, ki se odvija med avtoričinim študijem tradicionalnih umetnosti in kulture v Indoneziji. Zveni nedolžno, skoraj sterilno, varno in urejeno, toda izkušnja se je, kot beremo, hitro sprevrgla v surov eksistencialni izziv, po kakršnih bralke in bralci seveda najbolj hlepimo.

Kulturni šok iz prvih dni, ko se študenti z vsega sveta polni upanja in pričakovanj zberejo v Džakarti, nato pa se razpršijo po bivališčih in kampusih, kjer so ločeni po spolu, brez tople vode, tušev, WC-školjk in WC-papirja, preraste v resen kulturni trk, saj morajo dekleta nositi rute, same naj sploh ne bi nikamor potovale. V deželi, kjer so telesni stiki na javnih krajih prepovedani, fantje in moški smatrajo vsa dekleta, ki ne nosijo rut, za lahke ptičice, zato jih k odnosom nagovarjajo brez kakršnega koli občutka za sočloveka. Če se to v prvem delu romana, ko se protagonistka sooči z uslužbencem imigracijskega urada, ki naj bi takšne punce priskrbel šefu, še zdi redek eksces ali malo verjetna posplošitev, se do konca knjige pokaže, da je to standard, h kateremu se zatekajo tudi bolj prijazni mladeniči.

Katarina se kmalu po prihodu v tujo deželo poveže s Čehinjo Ivono, ki je po značaju precej bolj razposajena od striparke, toda čeprav sta različni in se tudi spreta, je njuna dobrobit odvisna od sodelovanja. Če kaj, sta odločeni, da je treba prekršiti nekaj pravil. Pridobitev motorističnega izpita je bila del priprav na enoletni študij na "eksotičnem otoku", življenje, strogo

omejeno na bivališče in kampus, pa bi bilo skoraj zaporniško. Skrivaj si kupita motor in se ob prostih dnevih začneta voziti na pustolovske izlete, medtem ko Katarino potegne vase učenje jezika, kar ji v interakcijah z okoljem pride še kako prav. Ko jo po več mesecih odrezanosti obiše fant iz domovine, se napetosti sprostijo do točke, ko skupaj končno postaneta običajna turista, vzporedno pa knjiga začne nizati didaktične orise zgodovine, kulture ter narave. Po fantovem odhodu se še trikrat pokaže, da je v islamski družbi ženska brez moškega podvržena mnogim nevarnostim, toda ključna nevarnost so pravzaprav le moški.

Čeprav stripovski roman obravnava teme, ki bi bile v prozi mogoče zanimive šele srednješolcem, se zaradi dostopne risbe, ki jo napaja prijazen duh, bralska starostna lestvica zniža na zadnjo triado osnovne šole. In obenem risoroman uspešno nagovarja tudi odrasle.

Sodeč po ostalih izdelkih diplomantke Akademije za likovno umetnost in oblikovanje, ki so dostopni na spletu – ilustracije in kratki barvni stripi v slogu najpomembnejše izraelske striparke Rutu Modan –, Šeme še ni pokazala vsega. Pravzaprav jo šele spoznavamo, kljub temu pa je likovna smer, ki jo je razgrnila v *Sumatri*, dorečena. Nizanje okvirčkov je fluidno, prilagojeno dogodkom in etapam v zgodbi (posebej dobro se to kaže v trenutkih osamljenosti, bolezni in nesreče), besedna naracija je odmerjena in dopušča, da še več povedo risbe, dialogi so dovolj prostodušni, da mehčajo zbornost, nikoli pa niso vulgarni ali pretirano banalni. Pravzaprav daje že prvi stik s knjigo občutek, da gre za nadaljevanje striparjenja za mlade, kot ga je Američan Craig Thompson predstavil v prelomnih *Odejah* (2003). Tudi tisto je subtilna zgodba o odnosih, odraščanju, ljubezni in družbenih napetostih in tudi tam mehke in čutno prikupne risbe blažijo velika življenjska vprašanja na pragu odraslosti. Ali z besedami, s katerimi je knjigo pospremila recenzija v reviji *Time*: “Tako lepo, da boli.” Tri leta pozneje je Thompson ustvaril potopis o potovanju po Evropi in Maroku *Carnet de Voyage*, zaradi česar lahko delo Katarine Šeme v tem trenutku še bolj povežemo z njegovim. Sorodno risbo najdemo tudi v risoromanih Jeffa Lemireja (*Essex County*, 2007), Frederika Peetersa (*Oleg*, 2021) ali Keum Suk Gendry-Kim (*Grass*, 2019), toda vsebina teh je drugačna. Edina skupna točka je čutna črno-bela risba, ki tem izdelkom vdahne močnega krajevnega duha, najsi gre za ameriško in korejsko podeželje ali za velemesto.

Iz tega sledi, da je druga prelomna značilnost risoromana *Sumatra* za slovenski prostor potopisna dokumentarnost in zvestoba lokalnemu, ki v redkih trenutkih prestopi celo v novinarstvo. Azijske države so bile v stripih največkrat prikazane v zgodbah o migracijah (na Zahod), o družbe-

nih nemirih in vojnah (Kitajska, Japonska, Vietnam), Indija pa še posebej v okoljevarstvenih pričevanjih. Potopisov z mehkim, latentnim kolonializmom v podtonu najdemo v tem delu sveta neprimerno manj in vsaj zame bo precejšnje presenečenje, če bomo tako univerzalno in kulturno odprto delo na koncu lahko brali le v slovenščini.

Sumatra je tudi uredniško in tehnično zgleden primer. Če bi vseeno moral iskati dlako v jajcu, bi izpostavil dvorezno naivnost: tako protagonistke, ko pride v zelo drugačno civilizacijo, kot vizualnega, ki vsebino na široko odpira vsakomur. Ob soočenju s težje razumljivimi kulturnimi normami bodo osnovnošolci verjetno ostali malce zmedeni, navsezadnje so vajeni, da jim stripi prinašajo več zabavnosti, po drugi strani pa se bo branje pri srednješolkah in srednješolcih grenko-sladko nalepilo na njihove vse bolj budne hormone. S tem pa *Sumatra* kot eden redkih domačih primerov polni res veliko nišo, ki zeva med stripovskimi romani, ki so namenjeni otrokom, in tistimi, ki so narejeni za odrasle.

Maja Murnik

Festival *Lutke* 2022: sodobno gledališče animiranih form

Septembra je v Ljubljani potekal 16. mednarodni festival sodobne lutkovne umetnosti, ki ga je organiziralo Lutkovno gledališče Ljubljana, sodelovala pa sta tudi Cankarjev dom in Center urbane kulture Kino Šiška. Predstavljenih je bilo 19 različnih uprizoritev in pripravljenih pet spremljevalnih dogodkov (okrogla miza, razstava, koncert, delavnica ...). Večina uprizoritev je prihajala iz tujine, iz Španije, Litve, Mehike, Kanade, Izraela, Francije, Italije, Avstrije, Belgije, Češke, nekaj jih je bilo tudi iz Slovenije. Seznam predstav skupaj z opisi je mogoče najti na spletni strani: <http://www.lgl.si/si/festivali-in-dogodki/festival-lutke/program>.

Za nepretencioznim nazivom festivala, ki sicer poteka na dve leti, se skriva marsikaj. Lutke smo nekoč povezovali zlasti z lutkovnim gledališčem za otroke, pa z odrsko prakso, v središču katere je animacija lutke. Toda festival že nekaj let predstavlja sodobnejši koncept tovrstnega gledališča, ki se vse bolj odpira najrazličnejšim izraznim oblikam in postopkom. V takem gledališču lutka pogosto ni več v ospredju; skozi nekonvencionalne pristope ustvarjalci raziskujejo odnos med človekom in objekti, uporabljajo igro, ples, video, zvok, digitalne tehnologije, ples, performans. Srečujemo se z izrazito sodobnim konceptom uprizoritvenih praks, s prehajanjem meja in žanrov; pri nas se v zvezi s tovrstnim gledališčem včasih uporablja poimenovanje gledališče animiranih form.

Umetniška vodja festivala Ajda Rooss je zapisala, da so predstave letošnjega festivala “na stičišču intermedialnosti in sodobne vizualne umetnosti, ki navdihuje forme vizualnega in snovnega gledališča, gledališča objekta in senc”. Poudarja, da letošnje *Lutke* še posebej kažejo na “simbiozo sodobnega lutkarstva z abstraktnim eksperimentiranjem” vizualnih umetnosti.

Večina predstav na letošnjem festivalu je bila namenjena odraslim ali vsaj mladini od 14. leta naprej. Predstavljena je bila izredno raznovrstna gledališka produkcija: od senčnega gledališča, gledališča objekta, kabareta, plesne predstave do performansa in multimedijske predstave. Gledalci so se tako srečali z razširjenim konceptom lutkovnega gledališča: z animacijo neživega (pri čemer je lutka pogosto služila le kot ena od vstopnih strategij), pa tudi živega, performerjevega telesa. Takšno razumevanje lutkovnih uprizoritvenih praks seže daleč v eksperimentalno polje, v katerem je mogoče najti marsikaj inovativnega in umetniško polnega, tako da je res škoda, da je festival v slovenskih medijih kar nekako marginaliziran. Festival *Lutke 2022* je bil namreč vsekakor sveže in čarobno druženje z nekaterimi vrhunci sodobnega lutkarskega ustvarjanja iz tujine in Slovenije.

V nadaljevanju natančneje pišem o nekaterih uprizoritvah, ki bodisi prikazujejo katero od glavnih tematskih linij festivala bodisi so me osebno nagovorile. Izbor je zelo subjektiven in ne pomeni, da druge uprizoritve niso upoštevanja vredne ali da so umetniško manj prepričljive.

Raziskovanje spomina

Glavna tema več uprizoritev na festivalu so bile spomin in taktike njegovega evociranja, predstavljanja ter interpretiranja. Čeprav uprizoritve k temu seveda pristopajo vsaka na svoj način, je tovrstno raziskovanje preteklosti vselej povezano z vzpostavljanjem subjektivnosti – ali natančneje, spomini so tisti, ki gradijo posameznikovo, v teh primerih izvajalčevo identiteto.

V predstavi *Carte Blanche* izraelske gledališke ustvarjalke Michal Svironi se srečamo z žanrom t. i. slikarskega gledališča ali *paint-theatre*, kot ga imenuje avtorica. Gre za kombinacijo gledališča in slikanja na odru; dodajmo, da ima predstava elemente monodrame in performansa. Lahko bi celo zapisali – če nekoliko drzno uporabimo sintagmo ameriške teoretičarke body arta Amelie Jones –, da gre v nekem smislu za uprizarjanje avtoričinega jaza.

Naslov predstave, *Carte Blanche* oziroma *Nepopisan list*, je seveda ironičen, avtorica ni nepopisan list, še kako jo definirajo družinski odnosi in

osebna ter družinska zgodovina. Ta simpatična osebnoizpovedna predstava-performans, v kateri je veliko elementov slikanja v živo, izhaja iz tragičnega zavedanja človeške minljivosti, iz želje, da bi ohranila spomine na družino – predvsem na mamo in očeta, pa tudi na sorodnike. “Oživiti” jih želi, tako da pripoveduje o njih in o svojem odnosu z njimi, karakterizira jih s hitrimi in natančnimi potezami čopiča in jezika, pogosto na humoren, tudi (samo)ironičen način.

To je predstava o tesnobi ločitve od družine, od staršev, ter o smrti kot ultimativni ločitvi. Kljub resnobni tematiki pa predstava ves čas ohranja lahkotnejši ton. S pomočjo barv Michal Svironi animira spomine in pripoveduje zgodbo o sebi, na spreten način interaktivno pristopa k občinstvu. Predstava se zaključuje z javno dražbo njenih slik.

Z oblikovanjem spomina na družino se ukvarja tudi predstava **M.A.R.**, ki te spomine dobesedno gradi – kot hišo. Avtorica in izvajalka Andrea Díaz Reboredo, španska režiserka, scenografka in vizualna umetnica, v svojem solo performansu spregovori o tem, kako arhitektura oblikuje naša življenja. Prek zgodbe o svoji družini, ki jo pripoveduje prekinjeno s poetičnimi elipsami, obenem ponudi tudi filozofsko-tehnični razmislek o prostorih in pomenih, ki jih nosijo. Andrea Reboredo med pripovedovanjem na veliki mizi iz ploskev sestavlja hišo svoje družine – projekt petih generacij, ki so skozi čas različno razumevale prostor svojega bivanja, s tem pa mesto svoje družine in samega sebe v svetu. Spet imajo ključno vlogo spomini.

Ta precizna in domišljena uprizoritev pokaže, kako je spomin zmeraj uprstorjen, vselej se torej navezuje na neki prostor, na njegovo specifično občutenje.

Raziskovanje spomina je tudi v samem jedru **Turistične melanholije** (*La melancolía del turista*) špansko-mehiškega kolektiva Oligor y Microscopía. Avtorja in animatorja Jomi Oligor in Shaday Larios v tesnem ambientalnem prostoru Tunela LGL občinstvo povabita na dokumentarno melanholično popotovanje po turističnih krajih, ki so sčasoma postali mitski. Osredotočita se na kubansko Havano in na mehiški Acapulco. Raziskujeta predmete, trenutke in občutke, ki so določeni kraj v naši domišljiji spremenili v podobo (izgubljenega) raja. Pred gledalce postavljata koreografijo drobnih predmetov, starih razglednic, igrač, zaprašenih risb in zbledelih fotografij; nekatere oživljata z že pozabljenimi analognimi tehničnimi napravami, kot je diaproyektor, druge postavita na miniaturni vrteči se oder, da v pridušeni svetlobi in ob vonju prižgane cigare vznikajo pred našimi očmi.

Čudovite podobe z razglednic in zgibank, ki s svojo zaprašenostjo in obledelostjo pravzaprav ustvarjajo nejasno hrepenenje po teh krajih, stopajo v nasprotje z dejanskim življenjem domačinov. Tako so v predstavi na primer predstavljeni poklicni skakalci v vodo, ki poletijo s klifov La Quebrada v Acapulcu, mestu, katerega rajska podoba iz štiridesetih in petdesetih let, ko so ga obiskovale hollywoodske zvezde, je v zadnjem desetletju poniknila pod naraščajočim valom kriminala in obračunov med narkokarteli.

Predstava na izredno subtilen in domišljen način oživlja spomine, predmete, ljudi in kraje, na katerih se je desetletja nabiral prah. A kar je še posebej dragoceno – ne ukvarja se z nekakšnimi vase zaverovanimi spomini na turističen obisk eksotičnih krajev niti zgolj ne raziskuje, kako nastaja varljiva podoba turističnega raja. Avtorja namreč vanjo spretno vpleteta družbeno tematiko: predstavita domačine, ki so s svojo pojavnostjo (Havana) ali z delom (Acapulco) prispevali h gradnji mita in spominov. Življenje, ki so ga vdahnili v fotografije, je s turisti potovalo po svetu, četudi so sami ostali v domačem kraju. *Turistična melanholiija* namreč govori tudi o skupnosti, o izginevanju in oživljanju. Ta zelo čutna in intenzivna predstava je bila zagotovo eden od umetniških vrhuncev festivala.

*

***Temnica.* Režija, adaptacija in glasba: Matija Solce. Igrajo: Asja Kahrimanović Babnik, Gašper Malnar, Miha Arh, Filip Šebšajević. Sodelujejo: Tončica Knez, Klemen Kovačič, Tajda Lipicer, Sara Šoukal, Helena Šukljan. Produkcija: Lutkovno gledališče Ljubljana. Prizorišče: Kulturnica LGL. Lutkovni kabaret.**

Vzpostavljanje začasne skupnosti med igralci in gledalci v tem predmetnoglasbenem kabaretu se začne že na ulici pred vhodom, se pravi na Židovski stezi pred Kulturnico LGL. Mladi animatorji prikažejo nekaj kratkih prizorov iz njene zgodovine in obiskovalcu podelijo droben predmet (npr. vžigalico), ki služi za vstop v dvorano. Tja se pride po hodniku, polnem nakopičenih čudaških starinskih predmetov (ki se navezujejo na Andersenovo pravljico, ki je podlaga uprizoritvi), in strogi igralci obiskovalca nič kaj prijazno posedejo na prost sedež. Temačno vzdušje in nelagodje, seveda namerno ustvarjena, se nadaljujeta tudi po tem, ko ugasnejo luči. Smo namreč v temnici, tako fotografski, se pravi ustvarjalni, kot tisti bolj metaforični, temnici duha. Scenografijo večinoma sestavljajo veliki leseni

okvirji in delovne površine s koriti za razvijanje analognih fotografij, pozornost pa vzbuja tudi velikansko povečevalno steklo (pod scenografijo se podpisujeta Tomáš Žižka in Nerea Cuesta Garcia). Vse skupaj je videti nekoliko bizarno, prekrito s patino nekega preteklega časa.

Temačen je tudi svet pravljice, ki služi za motivno podlago uprizoritvi. Gre za Andersenovega *Stanovitnega kositrnega vojaka*, ki pripoveduje o enem izmed 25 kositrnih vojakov v škatli z igračami, ki so bili vsi narejeni iz istega kosa kositra, za zadnjega pa je zmanjkalo materiala, zato ima le eno nogo. Pravljičica pripoveduje o tem, kako svet igrač ponoči oživi. Vojak brez noge se zaljubi v papirnato plesalko, hudobni škrat pa poskrbi, da pade z okenske police na cesto, kjer ga dva dečka posadita na papirnato ladjico in spustita po odtočnem kanalu. Po razburkani plovbi in srečanju s podgano enonovega vojaka pogoltne riba. Ulovljeno ribo razrežejo prav na krožniku v že znani sobi z začetka pravljice. Vojaček, ki ga najdejo v njenem trebuhu, konča v peči, v ognju, z njim pa tudi papirnata plesalka.

Štirje igralci-animatorji, oblečeni v temna oblačila in opremljeni z usjnjenimi predpasniki ter zaščitnimi očali, animirajo različne predmete, ki se asociativno navezujejo na svet Andersenove pravljice, na primer kovinsko žlico, pločevinko, vrtavko. V več prizorih na domiselni, tudi duhoviti način raziskujejo njihove lastnosti ter potencial, ne le materialnih, temveč tudi muzikalične. V ospredje tako stopi materialna elementarnost teh predmetov – njihov kovinski zven, njihova interakcija z drugimi predmeti in z ljudmi, njihova primarna fizikalnost. Nastopajoči s svojimi telesi, tudi z uporabo elementov igre, aktivno sodelujejo pri tem. Asja Kahrmanović Babnik na primer v enem od prizorov pritiska svoj obraz ob velikansko povečevalno steklo, obrobjeno s starinskimi zakovicami, ki spominja na podvodno okno, tako da se v ritmičnih premorih večkrat zarosi. Okno omogoča preizkušanje obrazne mimike igralke in njenih dlani, vzbuja asociacije na igrivost in raziskovanje, a tudi na ujetost v brezizhodno situacijo. Seveda korespondira tudi z Andersenovo pravljico, z odlomkom, v katerem vojaček v ribjem trebuhu potuje po reki.

V predstavi je veliko glasbe in petja; predmeti so oživljeni tudi kot glasbeni inštrumenti, uporabljeni pa so tudi običajni glasbeni inštrumenti (npr. harmonika) in mešalna miza (avtorja glasbe sta Matija Solce in Filip Šebšajevič). Poudarjeni so ponavljanje, izklicavanje, ritem ...

Ena ključnih metafor predstave, temnica, ki služi za razvijanje in izdelavo fotografij, nosi v sebi tudi asociacije na kopijo, na ponovitev, na svet, v katerem izvirnik ne obstaja, svet, v katerem vladajo zamenljivost,

industrijskost, celo tekoči trak. To potrdijo tudi strogo odmerjeni in skrajno racionalizirani gibi igralcev v enem od prizorov.

Ob ogledu predstave se zastavlja vprašanje, ali se vse te hermetične in na fascinaciji z modernizmom zgrajene podobe in prizori uspejo združiti v neko celovitost, povezati bodisi v "pripoved" bodisi v *statement* o svetu ali vsaj njegovem delu? Kakšna je "izjava" tega gledališča objekta, kombiniranega z glasbo in kabaretom? Nekaj zaokroženosti in ostre resnobe ji sicer dajejo na vojno nanašajoči se motivi in metafore, recimo kositrni vojaki, industrijska zamenljivost, veliko se uporablja kovinske predmete, vzdušje je temačno, zasičeno. Zgovorna je pesem "Oj, le naprej, vojaček moj, bojev, groba se ne boj ...", pa tudi "Vojaček, vstani, pojdi v boj (za njo) ..." Tu je tudi eksplicitna navezava na vojno v Ukrajini, kajti igralci ob koncu zapojejo ukrajinsko narodno pesem. Toda – zdi se, da bi se dalo narediti več. Kljub nekaterim sugestivnim domislicam, ekspresivnim prizorom, odličnim igralcem ter zanimivi ideji ostaja predstava kot celota precej razdrobljena, mestoma celo dolgočasna, samonanašalna. Posamezne ideje so odlične, toda zdi se, da so povezave med prizori preohlapne, končni cilj pa preslabo definiran. Srečujemo se z raziskavami materialnosti predmetov, hkrati pa s poskusom družbene izjave, protivojnega sporočila; tu so raziskave objektivnosti objektov, obenem pa se zdi, da navezava na Andersenovo pravljico ustvarjalce preveč zavezuje ... Nasprotujočih si intenc je v predstavi kar nekaj, posledično pa ta kot celota ne more zaživet v polnosti; ne doseže zaokroženosti, ne posreči se ji mogočen odzven uprizorjenega sveta.

*

***Nekaj se sprosti (Quelque chose s'attendrit)*. Koncept, besedilo in režija: Renaud Herbin. Produkcija: TJP CDN Strasbourg, Grand Est Paris (Francija). Prizorišče: Kino Šiška. Vizualna poezija.**

Ene od predstav Renauda Herbina, tega izrazito samosvojega francoskega ustvarjalca, se spomnim iz ljubljanskega Lutkovnega gledališča, kjer je pred petimi leti pripravil intermedijsko predstavo *Misterij sove* (priredba Poccijeve zgodbe). Inteligentna in vizualno izredno sugestivna uprizoritev (nastala je v koprodukciji s TJP – Centre Dramatique National d'Alsace, Strasbourg), katere jedro so predstavljale miniaturne lutke iz zapuščine lutkovnega pionirja Milana Klemenčiča (iz predstave *Sovji grad* iz leta 1936), je odprla teme, za katere se zdi, da jih klasično lutkovno gledališče

po navadi ne odpira, čeprav so dejansko vpisane v samo njegovo naravo: predstava se je ves čas poigrala s perspektivami gledalčevega pogleda, odpirala pa je tudi vprašanja igre videzov, iluzij, pretvarjanj – vprašanja torej, ki sodijo v imanentno jedro gledališkega.

Poigravanje z različnimi koti gledalčevega pogleda in prefinjeno mešanje uprizoritvenih ravni sta značilni tudi za miniaturno študijo *Nekaj se sprosti*, ki je bila na festivalu *Lutke* izvedena v manjšem prostoru Kina Šiška. Večino te kratke, polurne predstave, poimenovane tudi “vizualna pesem”, predstavlja abstraktni ples miniaturne lutke skozi njena “nevarna” razmerja do različnih plasti svetlobe.

Vajeni smo, da se z marioneto upravlja od zgoraj, toda Herbinova predstava k temu pristopi drugače. Odreče se asociacijam upravljanja in nadzorovanja, ki jih vnaša klasičen način rokovanja z marioneto, in stvari postavi dobesedno na glavo. Animatorica H  l  ne Barreau ima lutko kar v dlaneh, nežno jo priklicuje v   vljenje, jo bo  a, raziskuje njen potencial, ko jo zoperstavlja projekcijam svetlobnih stožcev.

Drobna marioneta, ki jo subtilno oživlja animatorica, se kobaca v krajih, kjer so doma le svetloba in sence; vleče jo navzgor, proti abstraktnemu robu, sledeč sili, ki je nasprotje gravitacije. To je krhki, eksistencialni ples pajacka na ozadju svetlobe in senc, pajacka, ki je sam del vsega tega in sam narejen “iz iste snovi”. Opraviti imamo namreč z več ravnmi te poetične predstave, ki so obenem tudi različne perspektive gledalčevega pogleda. Sede  ev v prostoru ni; gledalec si sam izbira mesto svojega pogleda, med predstavo pa ga lahko tudi zamenja. Tako del občinstva (zdi se, da večina) dogajanje opazuje kot senčno gledali  e, nekateri opazujejo animatoriko, katere dlani vdihujejo   vljenje, tretji se premikajo sem in tja, opazujoč tudi mašinerijo tega dogodka, ki ni prav nič skrita, kajti pri Herbinu je vse na voljo kot del dogodka.

Atmosfera nadzemeljskega in eksistencialnega dopolnjuje prostor, v katerem visita dve vrsti črno-belih projiciranih podob. Elementarne oblike na njih spominjajo na fotografije povr  ij neznanih planetov in zvezd, narejenih z mo  nimi teleskopi. To je pogled, ki ga skromno in neopremljeno človeško oko samo na sebi ne more izkusiti, svet torej, ki nam ga lahko posreduje le visoko razvita tehnologija. Pesniški recital ob spremljavi iz  i  enih zvokov instrumentalne glasbe obiskovalce   e močneje prestavi v nesnovni prostor “mrzlega vetra astralnih tokov”, v prostor onstran gravitacije.

Nekaj se sprosti je gotovo eden od vrhuncev letošnjega festivala. Je subtilno raziskovanje uprizoritvenih možnosti z minimalnimi sredstvi, ki pa so uporabljena tako učinkovito, da ti zastaja dih, ko zasluti   vračanje “v naše

prvo brezno”, kot pravi besedilo, recitirano na predstavi. Gibi drobcenega človeka, ki se prekopicuje v stožcih svetlobe, ta velika tema tako vesolja kot religije, tako poezije kot fizike, nosijo v sebi občutje emancipatornosti, pa tudi bivanjske elementarnosti.

*

Agrupación Señor Serrano: *The Mountain*. Režija: Àlex Serrano, Pau Palacios, Ferran Dordal. Izvedba: Anna Pérez Moya, Àlex Serrano, Pau Palacios, David Muñiz. Barcelona, Španija. Prizorišče: Kino Šiška. Multimedijška predstava.

Predstava se ukvarja z aktualnim vprašanjem resnice in laži, medijsko konstruirane realnosti in lažnih novic. K tematiki pristopa na multimedijški način – z rabo videa, (računalniške) animacije in vizualnih podob, tudi z miksanjem posnetkov, ki jih v živo naredi dron; vse to kombinira z igralsko-performerskimi nastopi, razpravljanjem in nagovori publike.

Kaj nam zagotavlja, da se je nekaj res zgodilo, kaj nam torej služi kot dokaz oziroma kako se dokopljemo do resničnega, so vprašanja, ki si jih zastavljajo ustvarjalci predstave. Pri tem se navezujejo na metaforo gore. Vzpon na goro je v zgodovini idej in verovanj pogosto simboliziral vzpon k resnici; stati na vrhu gore se je zdelo stati v sami srži resnice, v njenem najsvetejšem. Toda vrha gore ni tako lahko doseči, pogled z nje pa je pogosto zastrt. Pridevnika, kot sta “čist” in “jasen”, se z resnico povezujeta povsem neupravičeno, kajti ta je po svojem bistvu vselej kompleksna in kontradiktorna; je pravzaprav “motna”.

To je intelektualno ogrožje predstave, ki mu ustvarjalci dodajo potrebno meso – britansko odpravo na Everest leta 1924, glede katere ostaja nejasno, ali je dosegla vrh gore ali ne, kajti pri poskusu vzpona sta se smrtno ponesrečila njena člana Mallory in Irvine. Tudi najdba Malloryjevega trupla leta 1999 ni razrešila te uganke in za prvopristopnika še zmeraj veljata Edmund Hillary in Tenzing Norgay, ki sta vrh osvojila leta 1953.

Predstava se osredotoča na Georgea Malloryja (na njegovega soplezalca Irvina povsem pozabi). Z navajanjem izsekov iz pisem, ki jih je Malloryjeva žena pisala možu, skuša ne le vnesti dvom o naši predstavi o Malloryjevem neuspešnem vzponu, temveč skuša dejstvom dodati tesnobno občutje žalostne usode “osvajalca nekoristnega sveta” ter obenem arhetipa, pri čemer si ustvarjalci pomagajo s sugestivno kombinacijo medijskih podob ter “živih slik”.

Ustvarjalci razpravo širijo tudi na vprašanje, kdo in kaj je garant resnice; kdo zagotavlja resničnost, komu ali čemu verjamemo? Spomnijo nas na znamenito radijsko igro Orsona Wellesa *Vojna svetov*, ki je leta 1938 povzročila nepričakovan panični odziv poslušalcev, ki so bili prepričani, da se resnično odvija invazija Marsovcev na ZDA. Čemu verjamemo, je odsev nas samih, zatrjuje Welles v poznejšem intervjuju. V nadaljevanju ustvarjalci uporabijo tudi lik Vladimirja Putina, simbol lažnih novic in spletnih manipulacij.

The Mountain opozarja na pomen konstruiranosti resničnosti, se pravi na to, da resnica nikoli ne obstaja sama na sebi, kar je v humanistiki in družbenih vedah opozarjal že poststrukturalizem; zdi se, da je to zavedanje v širšo zavest prodrlo šele nedavno, ob covidni krizi. Šele v zadnjem času so se ljudje tudi v vsakdanjem življenju zavedeli (sicer pretežno intuitivno in prek bega v teorije zarote ter zanikanje), da je resnica izrazito kompleksna in da je pot do nje težavna – tako kot je težavna pot na goro, saj te med vzponom čakajo raznolika doživetja in spoznanja, vrh je le eno izmed njih.

Da se predstava loteva tako kompleksne tematike in da to počne s pomočjo široke palete medijskih znakov, je njena velika prednost. A lahko ji očitamo tudi preveliko zapletenost v vzporejanje dejstev kot v kaki poljudnoznanstveni dokumentarni oddaji, pri čemer ji pri prodornosti in filozofskem zrenju resnice kar precej zmanjka. Ujeta ostaja v obzorje vzročno-posledičnega mišljenja, ki je le droben in pogosto kritiziran delček znotraj mozaika spoznavne teorije. Sugestivne podobe in situacije v območju gledališkega ter čutnega imajo še kar nekaj potenciala in moči – te bi morala še nadgraditi, kajti zdaj ostajajo na pol poti.

Peter Svetina

Tri reči za zgodbo

Igra o pripovedovanju z dodatkom zgodb

Dramske osebe:

Gregec, smetar

Manuel, brezdomec

Vincencija, kuharica

Žaklina, kuharica

Glas, ta nastopa v Prologu in v 12. prizoru (naj ne bo kateri od glasov nastopajočih)

Prizorišče:

Trg, pravzaprav spodnji del trga. Tam imata Vincencija in Žaklina malo gostilnico, za vogalom pa ima Manuel rezidenco na vrečah, polnih reči, ki jih je nabral sam ali so mu jih prinesli drugi. Dvorana z gledalci je večji del trga. Po njem se giblje Gregec s svojo smetišnico na dolgem ročaju, metlo in kanto za smeti na kolesčkih.

Besedilo je nastalo po naročilu Vodnikove domačije in Slovenskega mladinskega gledališča ter je bilo izhodišče za predstavo *Razcuřane zgodbe* v režiji Maruše Fink, ki je premiero doživela v Slovenskem mladinskem gledališču v okviru Bobrov marca 2022.

Dogajanje:

Vse skupaj se godi od jutra do večera, pravzaprav od jutra do poznega popoldneva po siesti.

Še zadnja uvodna opomba:

Ideja igre je preprosta: če sveta nihče ne pripoveduje, se razleti na sestavne dele, s pripovedovanjem se vzpostavlja nazaj, pripovedovalci in pripovedovalke ga s svojimi zgodbami znova in znova šivajo v celoto. Ponoči in med popoldansko siesto, ko mesto in naši štirje počivajo, trg/svet razpada; ko so budni, si pripovedujejo zgodbe (in jih pripovedujejo publiki), s tem svet sestavljajo nazaj. Tisto, kar je pri vsem pomembno: nastopajoči štirje *ne* vedo, da s pripovedovanjem sestavljajo svet, ujeli smo jih kar tako, sredi njihovih običajnih dnevnih opravil, eden čisti trg, drugi sestavlja križanke, dve osebi kuhata in strežeta v svoji gostilnici, pripovedovanje zgodb med tem je njihovo vsakodnevno in samoumevno početje. Del besedila so dialogi: z njimi se vzpostavlja odnos med dramskimi osebami. Del besedila so zgodbe: te pripovedujejo dramske osebe druga drugi in zlasti seveda publiki. Tretji del besedila so pesmi in songi: gre za drugačen tip pripovedovanja (podprt z melodijo in glasbo), po eni strani pa tudi za komentar dogajanja v času, ko sveta nihče ne pripoveduje, ko naši štirje počivajo ali jih na trgu ni. Prizori si večkrat sledijo, kot bi si dramske osebe podajale besede.

Prolog ali predprizor

Glas (isti kot v 12. prizoru):

Trg ...

Trg je tisti mestni del,
ki se je pretegnil,
ki se je razpel
od hiš na levi
do hiš na desni,
od hiš pred nosom
do hiš za hrbtom.

Song o trgu

Trg je trg za večne čase,
vse je tam in ves čas rase,
spi, zbudi se in menjava,
če je prazen, čezenj tava
blag spomin in težek čas.
Trg je vedno okrog nas.

Vsak trg je dnevna soba mesta:

čez trg se sprehodi,
na njem se poseda
in kava se pije
in časopis gleda

in tramvaj pelje čez
in cesta pelje skoz,
lahko greš peš po njem
pa spredaj nosiš nos.

Trg je dnevna soba mesta
in še spalnica za silo,
če je koga pač življenje
prav nerodno spotaknilo.

Trg je trg za večne čase,
vse je tam in ves čas rase,
spi, zbudi se in menjava,
če je prazen, čezenj tava
blag spomin in težek čas.
Trg je vedno okrog nas.

Okrog in vse okrog,
povsod ob robu trga pa:

trgovinice,
kavarnice,
čistilnice,
postajice,
gostilnice

in v njih gospe, gospodje, fantje in dekleta
prodajajo kar češ na kilo in na grame,
natakajo džus, rum in literce kofeta,
operejo ti hude sanje, štumfe in pižame,
postrežejo za južino krompir pa pol polpeta
in tam stojiš in čakaš bus, ki pelje te do mame.

Na trgu se srečuje,
na trgu se kupuje,
na trgu se posluša
in tam se pogovarja,
na trgu se poseda
in miže v sonce gleda.

Trg je trg za večne čase,
vse je tam in ves čas rase,
spi, zbudi se in menjava,
če je prazen, čezenj tava
blag spomin in težek čas.
Trg je vedno okrog nas.

Vsak trg ima vratarja,
vsak trg ima smetarja,

vsak trg ima brezdomca
in smisel in dva konca.

Trg je trg za večne čase,
vse je tam in ves čas rase,
spi, zbudi se in menjava,
če je prazen, čezenj tava
blag spomin in težek čas.
Trg je vedno okrog nas.

1. prizor

Gregec:

O, lej, veslo! Kaj je *njega* sem prineslo?
In jezik od čevlja brez čevlja!
Pa šopek rož je nekdo odvrigel v koš!

Ta naš trg je res uganka.
Vsako jutro, vsako noč,
ko se kraje po nebu sanko
in ko senca kot obroč
trg objame, po njem tanca,
se dogajajo zasede,
da te zjutraj vse skup zmede:
zjutraj, ko pometam tlak
in ko zračim mestni zrak,
najdem toliko reči,
ki ne sodijo v smeti,
da si pravim: Lej ga, spaka,
je še sreča, da kdo glave
ni odložil sredi tlaka!

2. prizor

Gregec:

Dobro jutro, Manuel! Zajtrk ti prinašam!
Ročka od lučke. Brez bučke in brez žarnice.

Manuel:

Darilo za zajtrk! To se je pa res začel dan! Ja hvala, hvala! A veš, kaj bom naredil iz tega? Raztezno roko, da bom lahko kar od tule spod nadstreška pošlatal, a pada dež al ne pada. A boš kavo?

Gregec:

Ti povem, dans pa zgleda, kot da bi bil ponoči tule na trgu sejem. Pa ne moreš verjet, kaj vse se zjutraj tule najde! Lej, veslo! Pa jezik od čevlja. Pa cel šopek rož je bil v košu za smeti!

Manuel:

Tega boš lahko poklonil Žaklini. Ma rada rože. Veslo pa jezik bom pa jaz v križanko vtaknil. Ampak sem te prekinil, oprosti. Daj, pripoveduj.

Gregec:

A bi zgodbo za zajtrk?

Manuel:

Zajtrk si mi že prinesel, tole ročko od lučke. Zgodbo bi za *malco*, za katero je ravno zdajle najbolj ta pravi čas. Samo prej še, a boš kavo?

Gregec:

Prosim, pa bi jo, ja.

Manuel:

Ekola, še mal cukra, izvoli.

Gregec:

Hvala, hvala. No, zdaj pa takole. Aha, ja. Imamo torej veslo pa jezik od čevlja brez čevlja in šopek rož. Prav. Še to: a bi žalostno al bi veselo, al poetično, al razmetano, al zaljubljeno? Zgodbo, mislim.

Manuel:

Razmetano.

Gregec:

Prav. Naslov je *Ruska karavana*.

So se iz Pekinga odpravili na pot k ruski cesarici. Cela karavana. Kamele pa uzdarji pa nalagači pa razlagači. Uzdarji so vodili kamele za uzde. Nalagači so na kamele natovorili čaj, take velike bale, no, pakete čaja. Razlagači so jih pa razlagali. To so spotoma trenirali, ker se niso hotli osramotiti pred rusko cesarico. In so imeli s sabo še enega nosača, ki je zanjo nosil šopek. In potem so imeli s sabo tudi še eno punčaro, eno tako bistro, ki je rekla: Nujno vzeti s sabo tudi veslo in jezik od čevlja brez čevlja. Zakaj ti bo pa to? so rekli uzdarji in nalagači in razlagači. Nosač je tudi to isto vprašal, samo se ga izza šopka ni slišal. A veš, pa bi morali pravzaprav vprašati: Čemu bi to pa to, ne *zakaj*. Ampak ta punčara je bila bistra in ni popravljala vsake slovnične napake. Je samo rekla: To moramo vzeti sabo. In so vzeli.

Na eno kamelo so naložili veslo pa jezik od čevlja brez čevlja. Kamela gor, kamela dol, itak jih je cela karavana, so rekli, pa so se odpravili. Jaz bom šla s kamelo spredaj, da bom rezala zrak, je rekla punčara. Aja, pa vodo so imeli tud s sabo, jasno, nekaj vode, ker so šli čez puščavo Gobi pa čez širne ruske stepe. In so potoval, dolgo so potoval. Cika-coka, cika-coka. Kamele so stegoval jezik. Uzdarji so stegovali jezik, nalagači so stegovali jezik, razlagači so stegovali jezik. Tud nosač ga je stegoval, amapk se ni vidlo, ker je bil za šopkom. Tako so bili žejni. Samo punčara ga ni stegovala, ker je bila na kameli in je bila ta prva. Zdaj bo čas, je rekla punčara. Lejte, takole, je rekla vsem dol s kamele. Tale jezik od čevlja brez čevlja se bo stegoval namesto vaših jezikov. Vam jih ni več treba, bo to prevzel on. Poka! Vsi so pospravili jezik, popil je vsak malo čaja in šli so naprej. In res! Se je zdaj stegoval jezik od čevlja brez čevlja namesto njihovih. Vleku se je in se je vleku po tleh. In je bil problem, ker so kamele tacale po njem pa se spotikale. So postavili kamelo s punčaro in z jezikom čisto na konc karavane. Samo zdaj je bil pa problem, ker kamela in punčara nista več rezali zraka ostalim. So vzeli nožke pa žk! žk! žk! so porezal zrak, da je šlo lažje. Ker a veš, zrak je v puščavi Gobi pa na širnih ruskih stepah tako vroč, da je gost kot zoc od kave. No, so rezali zrak, ampak je šlo počasi, počasi. Čakite! je rekla punčara. Mamo veslo! In so nainštiral enega razlagača. So ga prešolal, da bo veslač. So ga posadil na kamelo spredaj in je veslal po zraku. To je šlo zdaj še hitrejš, kot če bi zrak rezal. So kar tekli ostali zadaj. Spredaj veslač z veslom, zadaj punčara z jezikom iz čevlja brez čevlja, vmes pa karavana. Pa še rože v šopku so v lahnem pišu vetriča ostajale lepo frišne. In pridejo do Moskeve. Trara! Trara! Vsi jih čakajo, vsi jih pozdravljajo, cesarica jim pride naprot. In razlagači uigrano razložijo čaj. Ni čudno, ker so bili n-trenirani. Aplavz! In potem vpraša cesarica: Čemu pa mate veslo in jezik od čevlja brez čevlja? Ji razložijo, da namesto da bi zrak na poti rezali, so ga odveslaval. In namesto da bi kamele pa uzdarji pa razlagači pa nalagači pa nosač stegovali jezik, ga je namesto njih stegoval jezik od čevlja brez čevlja. Se ozrejo. In vidijo, da se je jezik od čevlja brez čevlja raztegnil do Pekinga, da je naredil skoz puščavo Gobi in skoz širne ruske stepe eno tako pot, en kolovoz. To bo zdaj cesta, reče kraljica. In od takrat je bila to cesta, po kateri so tovorli čaj pa svilo pa kurkumo pa podkve za kamele. Punčara je ostala na dvoru in je ratala cesarica, ker una cesarica je bila že stara in je rekla: Če je tole dekletce tako bistro, bo dobro vladalo. In nosač šopka, ki zadaj za njim ni čist dobro vidu, komu mora šopek dat, ga je dal punčari. In punčari je bil šopek všeč. Všeč ji je bil pa tudi nosač, zato sta se poročila. Uzdarji in nalagači in razlagači so od takrat naprej z lahkoto odveslaval

zrak, kadar so bili na poti, in za njimi se je plazil jezik od čevlja brez čevlja. Samo njega ni pa noben vprašal, če je s tem zadovoljen.

Manuel:

Dobra, dobra. A boš še kavo?

3. prizor

Žaklina:

Najprej kavo.

Vincencija:

Glej, kaj se nama je nocoj prikotalikalo semle pod mize. Zaboječek rib! Pa glava zelja. Pa pomaranča. Še ena. In vse to listje! Od kod je vse to odpadlo listje? Za celo vrečo ga bo!

Žaklina:

Daj, pridi najprej na kavo.

Vincencija:

Zeljna glava s pomarančo,
to bo za solato!
To bo za solato!

Rezanci pa malo česna,
to bo za prikuho!
To bo za prikuho!

Za ta glavno bo pa riba.
Riba, ki po trgu šiba.
Riba, riba, ki po trgu šiba!

Žaklina:

Pa fejest koriandra čez! Danes si bodo polizali vse prste!
Ampak, daj, pridi najprej na kavo! Sedi, da ti povem.

Vincencija:

Pripoveduj. A se ti je že navsezgodaj kaj zgodilo?

Žaklina:

Ni se meni, jaz sem samo videla. Pintov barček poznaš, a ne? Tam ob križišču, na tisti strani, kjer pelje cesta proti štadionu. No, lej. Sem zračila, sem položila blazino na stol ob oknu. Pa tole vidim: soseda, tista iz bloka čez cesto, ne more prečkat prehoda. Stoji tam pa ne gre čez. Ne gre pa ne gre, kot da je postala kip. Ampak začelo se je pa takole.

“Ej, posodi mi brke, hitro!” je vzkliknila Bonaca Nunu. Bonaca je bila psička, majhna, kosmata. Nuno je bil njen gospodar, okrogel, brkat in z očali. Vsako jutro sta šla v Pintov barček ob glavni cesti. Nuno je pil kavo in kazal Pintu fotografije, ki jih je posnel dan prej, Bonaca se je sprehajala na ulico in nazaj v barček in spet na ulico in tako naprej. Je gledala, če je vse v redu.

Zdaj ni bilo.

Stara soseda, gospa Filantropa, si ni upala čez cesto. Sicer je bil tam prehod za pešce. Ampak brez semaforja. So se avtomobili tudi ustavljali, da bi jo spustili čez, ampak gospa Filantropa je imela dve vrečki in palico pod eno pazduho in zaprt dežnik pod drugo. Se ni mogla odločit, kdaj naj stopi na cesto. Pa so avtomobili odpeljavali naprej. Ona je pa obstala na pločniku.

“Ej, posodi mi brke, hitro!”

Bonaca si je pritrdila brke na smrček in stekla na cesto.

“Ustavit, lepo prosim! Stop, stop!”

Je stopicnila h gospe Filantropi in z njo prečkala cesto.

“Brki pomagajo,” je namignila sosedi.

“Kavo, prosim, in še eno šilce,” je naročila gospa Filantropa Pintu, “tole me je zdelalo. Tale negotovost me zmeraj zdela.” In je izpraznila šilce. “Še dobro, da je prišla Bonaca. Zlata psička.”

Medtem si je Nuno brke že namestil nazaj pod nos.

“Vidim, da se z brki da vse skomandirat,” se je oglasil dečko v delavskem kombinezonu, ki je stal v kotu ob točilnem pultu in srkal kavo. “A bi mi jih posodili?”

“Ja, izvolite, prosim, prosim,” je rekel Nuno in si jih spet snel.

Dečko, ime mu je bilo Aristofan, je odšel z brki v park in se postavil pod platano, ki se pred zimo edina še ni otresla. Liste je odmetavala tako počasi, da je moral Aristofan prav vsak dan grabiti pod njo. Pa vsak dan samo za smetišnico listja.

“Alo! Zdaj pa vsi dol! Gremo!”

Se je usulo listje s platane, kot bi pritisnil na gumb.

Tri vreče ga je nagrabil. In odnesel brke nazaj Nunu. Vreče pa postavil ob vhod v barček.

Pijejo kavo. Zdaj v miru pijejo kavo, Nuno, Filantropa in Aristofan. Bonaca pa špancira na ulico pa nazaj.

“Nuno, hitro! Posodi mi brke!” vzklikne zdaj Filantropa.

Po ulici dol prihaja sosed Fuentes. Čeden dečko, istih let kot sosed. Že dolgo sta sosed, ampak možak Filantrope sploh ne opazi.

Hitro brke gor.

Stopi Filantropa k vratom in gleda po ulici.

Sosed se bliža. Opazi njene brke. Opazi njo. Končno jo opazi!

Bumf!

Ni bil pazljiv pa je padel čez vreče z listjem. Čeznje pa mednje. Poln listja je kot medved spomladi.

“Bi kavo?” vpraša Filantropa.

Bi.

No, saj zgodba gre še naprej, ampak zdajle nimava več časa. Morava kosilo pripraviti, ob dvanajstih bodo prvi gostje tule. Ampak samo še tole, ker

to je pa pomembno: sosed je pomagal Filantropi odnesti vrečke domov. Spotoma ji je namignil, da je brez brkov še lepša.

Listje je bilo treba pograbit na novo.

Tisti dan Nuno brkov ni več posojal. Do večera jih je neprekinjeno nosil pod nosom. Zdaj najbrž še spi, brki pa počivajo na nočni omarici.

Vincencija:

He, he! Brk brkati, brki v črki, brki v omaki, v brk se piši, v križanko zapiši!

4. prizor

Gregec:

Ej, kaj je narobe z brki?

No, samo tolko, lej, kdo stanuje tule?

Brknar. Brkinar. Brkveš. Brkec. Brkič. Brkvar.

Sami brki!

In križanka! Ta je pa itak taglavna! Ta-glav-na!

Samo Manuela je treba vprašat.

No, Manuel, a je križanka taglavna?

5. prizor

Manuel:

Križanka je križišče besed.

Ene pristajajo, druge se pripravljajo
na polet.

Križanka je katalog zgodb.

Rdeče so in oranžne

in temne in svetle in iz samih pik

in vsakršnih podob.

Ene so srečne do oblakov,
druge so stisnjene od stisk.
Posebne zgodbe so odete
v belo belino.

Zgodbe tacajo okrog,
dokler se ne usedejo
v srce.
Tja pridejo, ko smo otroci, in ostanejo,
ko nam posivijo
lasje.

Zgodbe tavajo okrog, dokler jih kdo
ne najde, ker ne gre samo
mimo.
In jih pove ta pravim ušesom.
Takim, ki ne slišijo samo glasu,
ampak tudi tišino.

Tako je to s križanko. Točno tako.

Ampak prej je bil brk, pred križanko je bil BRK! Takole. Gre v križanko. Kaj
je pod nosom in ti gre v nos? B-R-K. Besede so bile pred križanko. In črke so
bile pred besedami. No, če že ne črke, glasovi pa. Recimo K! BrK. Kompot.
KompliKacija. KožuščeK. Klaftra. KotličkeK. Komet. Krajec. Kneginja. Kava.
Koš. Križanka. Kralj. DedeK.

Hm. Dedek ...

Eno zgodbo o dedku poznam.
Ampak je ... tako ... malo žalostna.
Ja ... malo žalostna.

6. prizor

*Neopazno pride Vincencija s kosilom za Manuela, ampak ko sliši, da pripoveduje,
se usede in posluša.*

Manuel:

Nekoč je živel dedek. Ni živel sam, sploh ne. Živel je z babico. Vsako sredo sta se oblekla in se odpravila v mesto v kavarnico, kjer sta si naročila kavo. Saj bi si jo lahko skuhala doma, ampak že leta in leta, še od takrat, ko sta hodila še v službo, sta ob sredah dopoldne skupaj pila kavo v kavarnici. Tako sta bila med vsemi opravki čisto malo bliže skupaj.

Dedek je živel tudi s psičko. Bela je bila in dolgodlaka, da ji je rep kot zastava vihral, kadar je po travnikih tekla k njemu, ko jo je poklical.

In z vnučkom in vnučko se je igral. Dolge ure jima je pripovedoval pravljice in gledal bagre in hodil po gozdu in raziskoval šture in mah pod smrekami in suho listje, skozi katero so si naredili hudourni potočki svoja pota. Ampak zdaj sta bila že velika, v gimnazijo sta hodila. In prihajala na obisk, so kaj pojedli, se pogovarjali.

Nekoč se je zgodilo, da je bila babica prezaposlena. Brat je morala in pisat. Pa ni imela časa, da bi v sredo odšla z njim v kavarnico.

“Pa tudi jaz ne bom šel,” si je rekel dedek, “saj razumem. Nima časa.”

Ampak tudi naslednjo sredo ni imela časa. Šele tretjo sredo sta šla spet v kavarnico.

“Saj bova kmalu nazaj, a ne?” je vprašala. “Potem moram še nekaj prebrat. Ampak kaj pa, če bi si kavo skuhala kar doma?”

“Pa si jo skuhajva kar doma,” je rekel dedek.

Od takrat sta si kavo ob sredah kuhala doma.

Včasih sta sedela za mizo v kuhinji, včasih si jo je babica vzela kar v delovno sobo.

Neko sredo dedek babice ni več spomnil na njuno kavo. Mogoče ji pa ne paše takole posedat, je pomislil. Babica se tudi ni spomnila nanjo.

“Saj razumem,” si je mislil dedek, “delo ima.” In je odšel s psičko na sprehod.

Vnučka in vnuček, ki bi morala biti že vnuk pa vnukinja, ker sta bila že tako velika, sta včasih prišla na kosilo. Včasih sta pa, ker sta imela tudi pri dedku in babici vsak svojo sobo, ostala tudi več dni.

Tokrat tudi.

“Kosilo!” je poklical dedek.

Posedli so, pojedli. Potem so vstali, vnučka in vnuček sta pospravila pa odšla vsak v svojo sobo. Babica tudi.

“Bom šel pa na sprehod,” si je rekel dedek, “delo imajo. Saj razumem.”

Naslednji dan so pripeljali drva. Dedek jih je zlagal. Počasi jih je zlagal. Vnuček in vnučka sta prišla iz šole in veselo pozdravila. Pa odšla vsak v svojo sobo. Babica je prišla ven in mu pomagala na koncu pobrati trske, ki so še ostale po dvorišču.

Potem je dedek skuhal kosilo.

Pojedli so. Po kosilu so pospravili za sabo.

Sreda je bila.

“Eh,” si je mislil dedek, “kavo z babico tako zelo pogrešam. Ampak saj razumem, nima časa. Pa malo bi tudi pokramljal z vnučkom in vnučko. Ampak šola je pač šola. In onadva tudi odraščata. Svoje skrbi imata. Vsak ima svoje skrbi.”

Pa se je oblekel in odšel s psičko na sprehod.

Tudi po kosilu naslednjega dne.

Hodil je, malo zamišljen, psička pa je tekala okrog njega in mahala s svojim repom kot z zastavo. Hodila sta, dolgo sta hodila. Veliko dlje kot po navadi.

“A, sta že nazaj?” je vzkliknila babica, ko sta se vrnila. V delovni sobi je pravkar ugasnila luč. “Boš poslušal z mano dnevnik?”

“Hm, niti ne vem,” je rekel dedek.

Še dan kasneje so se po zajtrku odpravili kot običajno vsak po svoje: dedek na sprehod, babica v delovno sobo, vnuček in vnučka v šolo.

Megla je bila. Gosta mlečna megla. In vse okrog še sneg. Vse ena sama belina.

In je minilo poldne.

Vnuček in vnučka sta se vrnila iz šole.

Je bilo že pozno popoldne.

“Ej, a danes ne bo kosila?” se je spomnila vnučka. Res je bilo že pozno za kosilo.

“Saj res, kje pa je sploh dedek?” se je oglasil iz svoje sobe vnuček.

“A ga ni doma?” se je začudila babica in vstala izza delovne mize.

Ni ga bilo. Tudi psičke ni bilo.

“A ni šel zjutraj skupaj z vama od doma?”

“Ja, je šel,” je rekla vnučka. “Pa zavil spodaj na cesti levo kot po navadi. Midva sva šla pa na avtobusno postajo.”

Oblekli so se in se odpravili ven.

“Čudno,” je rekla babica.

Megla je še kar vztrajala. Gosta mlečna megla.

“Da nista zašla?” je zaskrbelo vnučko.

“Pa ne bi s psičko zašla,” je odvrnil vnuček. “Psička ne bi zašla, saj pozna vsako pot.”

Hodili so in našli v snegu sledove dedkovih čevljev in psičkinih tac.

Skoraj stekli so, da bi čim prej našli oba.

Sledovi so se vlekli po kolovozu in čez travnik.

Sredi travnika jih je zmanjkalo.

Babica, vnuček in vnučka so obstali.

Vse okrog njih je bila megla. Sama mlečna megla. In sneg, bel do meglene neba. Ena sama belina.

“Kam gredo pa naprej?” je vprašal vnuček.

“Dedek! Dedek!” je klicala vnučka.

“Dedek! Dedek!” je klicala babica.

Vnuček pa je tekkel naprej in iskal, kje se sledovi spet pojavijo. Tekal je naprej in okrog, ampak zmeraj je naletel le na sledi lastnih čevljev.

“Nič!” je zasopel rekel, ko se je vrnil. “Tu se končajo!”

“Dedek! Dedek!”

“Dedek! Dedek!”

Prišli so reševalci s psi in policisti. In iskali in iskali, ampak niso našli ne dedka ne psičke.

“Lejte,” je pojasnjeval glavni policist. “Tele zadnje sledi so bolj vdrte. Lahko, da sta tukaj dalj časa oba stala. Ampak prej bi rekel, da sta se odrinila, skupaj odrinila. Prednji deli odtisov so globlji.”

Kam sta se odrinila? Kam sta zginila?

Dedek in psička se nista več vrnila. Včasih se je vrnila samo megla. Gosta mlečna megla. Vsa bela. Prebela.

Vincencija:

Ta je žalostna.

Manuel se zdrzne; ni vedel, da ga Vincencija posluša.

Vincencija:

A si ga poznal?

Manuel:

Koga?

Vincencija:

Dedka.

Manuel:

Hm.

Vincencija:

Manuel, kosilo sem ti prinesla, če boš.

Manuel:

Ti si zlata. Kneginja zlata plemenita Vincencija.

7. prizor

Gregec:

Žaklina, šopek sem ti prinesel.

Žaklina:

O, pa kako čeden!

Gregec:

Kdo, a šopek al jaz?

Žaklina:

Se ve, se ve. Odnesi, prosim, tole kralju. Mogoče mu bo prišlo prav za križanke. Toliko črk pometem zadnje čase, da je čudno.

8. prizor

Gregec:

Žaklina ti pošilja kup črk za križanko.

Manuel:

Hvala.

Gregec:

Si pa redkobeseden. Kaj pa je?

Manuel:

Nič. Samo ene zelo žalostne zgodbe sem se spomnil.

Gregec:

A mi jo boš povedal?

Manuel:

Ne bom. Je preveč žalostna, da bi jo še enkrat.

Gregec:

No, potem te bom raje malo razvedril. Zvonc.

Ej, daj, no! Zvonc.

Manuel:

Cimper.

Gregec:

Ropotarna.

Manuel:

Anatolijin.

Gregec:

Narobesvet.

Manuel:

Tempelj.

Gregec:

Jutri.

Manuel:

Intihar.

Gregec:

Zgubu si!

Manuel:

Eh, saj ti pravim, nisem v formi. Po žalostnih zgodbah nisem v formi.

9. prizor

Žaklina:

Kaj se pa gresta?

Gregec:

Z besedami tekmujeva črke.

Žaklina:

In kako se to gre?

Gregec:

Zadnja črka ene besede mora bit prva črka naslednje. Pa končna se ne sme ponovit.

Žaklina:

A takole? *Šopek kumina ametist teči iščem minutko okrog grm mežik klobasa.*

Gregec:

Konc, zgubila si, a se ti je ponovil.

10. prizor

Vincencija:

Ej, čakajte, čakajte! A si rekel klobasa, Gregec? A vam povem eno zgodbo s klobaso?

Žaklina:

Lahko.

Gregec:

Ja, daj.

Manuel:

Pripoveduj.

Vincencija:

Naslov je *Klobasa v rajskem vrtu*.

Bila je mlada gospa Amelie. Domačini so ji rekli Amelija. Imela je svoj Rajski vrt. Tako se je imenovala cvetličarna, ki jo je imela. Domačini iz tiste mestne četrti so tja hodili kupovat rože, naročali so cvetlične aranžmaje, ikebane, vse take reči. Pa seveda so k njej nosili tudi zavijate darila. Knjige pa nogavice pa kakšen dežnik pa škatlice z igračami.

In tudi kakšno torto, ki je bila lepo zapakirana v škatlo. Ali kakšno škatlo piškotov. Če je gospa Amelija zavijala takšno darilo ravno v času kosila, jo je silno mikalo, da bi kaj tistega sladkega čisto malo pokusila. Je bila sladkosnedna.

No, prinesel ji je pa nekoč en starejši gospod iz soseske, gospod Antonio, zavite tudi klobaso. Čisto navadno in preprosto klobaso za skuhat. Če jo lahko zavije za rojstni dan, prosim. Popoldne se bo pa oglasil.

Ni težko zavite take majhne reči same po sebi. Ampak klobaso je pa težko zavite, ker je mastna. In če je mastna, se na ovojnem papirju takoj pojavijo madeži maščobe. Tako zavitega darila pa ne more dat iz rok!

Je šla gospa Amelija v zadnji prostor iskat kakšno lepo celofanasto ali polivinilasto vrečko, da bo klobaso dala noter pa jo šele potem zavila.

Vrata v cvetličarno so bila pa odprta. Seveda. Toplo je bilo, taka lepa pozna pomlad, sonce.

In medtem ko je gospa Amelija iskala vrečko v prostoru zadaj za cvetličarno, je klobaso zaduhala psička. Ne vemo, kako ji je ime, ker je bila potepuška, iz zavetišča je ušla.

No, je ta psička zavohala klobaso skoz odprta vrata in je pritekla v cvetličarno in skočila na pult in mljask! mljask! Je ravno končevala drugo polovico, ko se je vrnila gospa Amelija.

“Ej!” je zaklicala.

Psička je dvignila glavo in hitro skočila na tla pa k vratom.

Pa se je ustavila.

“Kaj naj zdaj samo s tem koščkom?” je rekla gospa Amelija. “Na, pojej jo zdaj do konca, če si jo že začela.”

In ji je odnesla zadnji košček klobase.

Psička se je usedla lepo na spodvito zadnjo taco pa jo gledala.

Ji je bilo čudno, da ni vzela metle pa jo napodila in da ni kričala nanjo.

Pojedla je zadnji grižljaj.

“Čigava pa si?” jo je vprašala gospa Amalija.

Se je izkazalo, da ni od nikogar. Ni imela ovratnice.

Hajdi z njo k veterinarke, še sreča, na isti ulici je bila.

Je vzela napravo in z njo prebrala čip.

“Iz zavetišča je, od nikogar ni, že nekaj mesecev jo imajo tam,” je rekla veterinarke.

In kaj zdaj?

Hm.

Popoldne je prišlo. In z njim gospod Antonio, ki je prinesel zavit klobaso.

“Dober dan, pa sem se oglasil,” je rekel.

“Dober dan,” je odzdravila Amelija izza pulta. Pa kar stala.

“Po klobaso sem prišel,” je rekel gospod Antonio.

“Ja,” je odvrnila Amelija.

Pa je kar stala za pultom.

“Za rojstni dan je bila, a ne?” je vprašala potem.

“Ja, tako, tako, ja.”

“Za koga pa, če smem vprašati?”

Gospod Antonio se je zazrl vanjo. Pa je molčal.

“Zame, veste,” je končno odvrnil. “Nikogar več nimam, da bi mi voščil za rojstni dan, pa si prinesem sam svoje darilo k vam zavito in si ga potem poklonim ... Takole rata, ko si star.”

Gospa Amelija ga je gledala in tehtala.

Potem je odšla v prostor zadaj.

In se čez hip vrnila.

S psičko. Okrog vratu ji je zavezala mašnico.

Je gledal, stari gospod, Amelijo. Je gledal psičko. Nič mu ni bilo jasno.

“Tale psička je pojedla vašo klobaso, ko sem šla zadaj, da bi našla kakšno vrečko. Brez vrečke bi bil ves papir masten. ... A bi ... mislim ... ne bi bili več tako sami.”

Gospod Antonio je še kar strmел v njo pa v psičko. Potem se je usedel na stol, ki je stal v kotu cvetličarne.

In psička se mu je približala, se dvignila na zadnje tačke in se s prednjima naslonila na njegovo koleno. Pa ga je gledala s temnimi vdanimi očmi.

Saj danes ji ne bo treba nič več dat za večerjo, je pomislila Amelija. Rekla pa tega ni.

Gospod Antonio ni zdržal pritiska pasjega pogleda. Še sreča, da ga ni. Ko je bilo to že jasno, je Amelija stopila k njemu in rekla: “Vse najboljše za vaš rojstni dan.” Pa ga objela.

Potem so vse uredili. Gospod Antonio je iz zavetišča posvojil psičko. Amelija ji je kupila povodec in ovratnico. Veterinarka ji je dala prvo škatlo hrane.

Od takrat sta vsak dan prihajala mimo cvetličarne. Gospod je pozdravil Amelijo, psička pa je stekla noter, ker je vedela, da jo pri Ameliji čaka piškot. In od tistega časa naprej je gospod za svoj rojstni dan zmeraj kupil klobaso za psičko. In kos torte za gospo Amelijo. Odnesej ji ga je v času kosila.

Manuel:

Mi smo ga pa že pojedli. Odlično je bilo, puncj, odlično! Posebej še tista zeljna solata s pomarančo!

Žaklina:

Pomaranča je kot sonce.

Vincencija:

Pomaranča je sonce.

Gregec:

Sonce je, ki ga nosiš v sebi.
Sonce je, ki je gor na nebu.
Sonce je, ki ga maš v rokah.

Vincencija:

Temu, ki ga imaš v rokah, se reče pomaranča.

Manuel:

Jaz bom s svojim soncem zdaj malo zadremal.

Vincencija:

Na, še pomarančo.

Gregec:

Mi pa tudi vsak po svoje. Vedve prideta proti večeru, a ne?

Žaklina:

Zdajle po kosilu je pavza. Je siesta. Saj je tudi tale naš trg utihnil.

12. prizor

(Mislim, da je bolje, če tega ne poje katera od dramskih oseb v živo, ampak je posneto. Vsi štirje so namreč v času, ko gre trg na kose, tako ali drugače odsotni: spijo, dremajo ali jih ni na trgu. Skratka: ne vedo, kaj se na trgu dogaja tačas in zato o tem tudi ne morejo govoriti/peti. Na začetku se dvorana nekoliko osvetli, da postane trg, lahko pade čeznjo tudi svetlobna mreža, kot bi bila križanka. Med songom naj se po dvorani razpiha liste/lističe, na katerih so napisane samo črke ali cele besede: VRAN, PERO, LASULJA, ŠTOR, KIHNIL, ZAJEMALKA, ŠTUMF, MIŠJI DREKEC, MREŽA ...)

Glas:

Trg zaspal je. Trgec drema.
Naj bo noč in naj bo siesta,
ko vse utihne sredi mesta
pa le tu in tam še
kdo čez trg zapelje:
tovornjak, ki vozi zelje,

kombi, ki prevažata ribe,
tramvaj, ki se sencu ogiba ...

... Takrat se godijo,
kot bi stopil v čarovnijo,
čudne, čudne, čudne
in še enkrat čudne

reči.

Sicer vse je tiho,
nihče ne poslušata,
nihče ne pripoveduje.

Nihče ne poslušata.
Nihče ne pripoveduje.

Dragi moji, to je ...
to je tisto čudno.
To je tisto hudó čudno.
Hudó čudno, čudnohudo.
Čudnohudo, hudohuje!

Takrat sence so kot noži,
ki zarežejo po koži
vsega, kar se skup drži ...

Vsega, kar se skup drži!

Drugi song o trgu ali Song o rezanju in šivanju

Zeljne glave in korenje,
senca reže, sonce seka,
jutri huda bo pripeka!
Kamion, ki pelje ribe,
in tramvaj, ki gre v garažo,
vse bo šlo na pol in v franže!

Kdor čez trg gre,
kar čez trg gre,
bo na kose šlo!

Vse razpade, svet razpade
na koščice, na komade,
da je sama žolca!
Sam razcuf in direndaj,
vse počez, gor, dol in vkraj,
kdor to vidi, se mu kolca!

Kdor čez trg gre,
kar čez trg gre,
bo na kose šlo!

Ena sama je arcnija,
ki vse to nazaj povija,
ki vse to nazaj sešije.
Eno samo je zdravilo,
ki bo vse to zacelilo,
ki vse spet nazaj sešije.

Več imen ima ta reč:
zgodba, pesem, pravljica.
In en gumb: Pripoveduj!
Pripoveduj!
Pripoveduj!
Pripoveduj!

Vse razpade, svet razpade
na koščice, na komade,
da je sama žolca!
Sam razcuf in direndaj,
vse počez, gor, dol in vkraj,
kdor to vidi, se mu kolca!

Kdor čez trg gre,
kar čez trg gre,
bo na kose šlo!

Ena sama je arcnija,
ki vse to nazaj sešije,
eno samo je zdravilo,
ki bo vse to zacelilo:
Pripoveduj!
Pripoveduj!
Pripoveduj!

13. prizor

Gregec:

Ne moreš verjet! Ne moreš verjet! Kot da zjutraj ne bi nič pospravil! Kot da zjutraj ne bi nič v red dal! Vranovo pero. Pa veliko skoraj kot krilo. In mreža. Ribiška mreža v košu za smeti! In mišji drekec. No, vsaj ta je nekaj običajnega na trgu.

Manuel:

Ej, Gregec, slišim, da imamo nekaj novega. Kaj imamo? Sedi, pripoveduj!

14. prizor

Žaklina:

Kavo, Vincencija, boš kavo?

Vincencija:

Artičoka!

Žaklina:

Kaj?

Vincencija:

Popoldne nama je prikotalilo artičoko pa še eno.

Žaklina:

Za večerno juho. No, ampak a boš kavo?

Vincencija:

Bom, bom, prosim. Pa nekaj ti moram povedat.

Žaklina:

A bo zgodba?

Vincencija:

Več kot zgodba.

Žaklina:

Sedi. Pripoveduj.

15. prizor

Vincencija, Gregec (hkrati):

Torej. Takole je bilo ...

Luč ugasne. Konec.

DODATEK ZGODB*za pripovedovat, seveda***Vran željá**

Čisto na vrhu stolpnice, na strehi, je bila majhna soba. Včasih je imela snažilka tam shranjeno metlo in vedro pa flaše s čistili. Ampak odkar so blok čistili zaposleni iz mestnega čistilnega servisa, je ta soba samevala.

No, bi samevala, če ne bi Ulrika in Svit nagovorila mame in očeta, da sta jo najela od hišnega sveta. Vse popoldneve sta preživela tam. Velika okna je imela in vrata na teraso. Ampak vrata so bila zaklenjena, da ne bi onadva hodila ven in se sklanjala čez ograjo. Zelo visoko je bilo, zelo visoko. Sta pa lahko odprla okna in veter jima je pihal skozi lase in za majico.

Včasih, kadar je na mesto legla megla, se je zdelo, da je njuna soba kot luč svetilnika, ki kuka ven.

“Ej, tamle spodaj je morje!” je rekel Svit. “Kako lepo bi bilo letet nad morjem.”

“Morje je,” je ponovila Ulrika, “pa če je morje, a ne bi razprostrla ribiške mreže? Mogoče bova pa kaj ujela.”

Sta jo razprostrla, staro ribiško mrežo, ki jima jo je lani na morju poklonil star ribič.

Nista mislila čisto zares, da bi se kaj ujelo v mrežo, saj ribe po zraku ne letajo, a ne?

Ampak nista pa mislila, da se lahko v mrežo ujame ptič.

In se je. Velik črn vran se je ujel v mrežo.

“Ojoj,” je rekla Ulrika.

“Ojoj,” je rekel Svit, “tega pa nisva hotela.”

Osvobodila sta vrana, poletel ni, ampak ni se zdelo, da bi imel poškodovano perut.

Sta mu postlala v sobi in pustila okno toliko odprto, da bo lahko odletel, ko bo hotel.

Zvečer ga ni bilo več.

Ampak zjutraj, preden sta šla v šolo, je bil spet v gnezdu, ki sta mu ga pripravila.

“Hm,” je rekla Ulrika.

Ampak zvečer ga spet ni bilo.

Zjutraj pa spet.

“Čudno,” je rekel Svit. “Zakaj bi se vran vračal v sobo, ko ima pa vse nebo pa vsa drevesa pa vse strehe pa vse napušče na razpolago?”

V bloku se je pa začelo dogajati nekaj nenavadnega.

Prvo noč je miška pobrala vse zobe, ki so izpadli otrokom dan prej. Da je bila miška, so vedeli, ker je na hodniku ostal mišji drekec.

Naslednjo noč se je v stanovanju gospe Fride pojavil zajec z velikimi ušesi. Sedel je v dnevni sobi in jo poslušal. Samo poslušal jo je.

Še naslednjo noč je gospod Kovač, ki je prihajal zelo zgodaj z nočne izmene, videl žirafa, ki je z jezikom čistila okna najvišjih stanovanj.

In še naslednjo noč je moral kakšen nilski konj hoditi sem in tja pred blokom, kjer je bilo neurejeno peščeno parkirišče zdaj steptano in ravno, da ni bilo več luž.

“Ej, vran,” je rekel Svit v soboto zjutraj, ko sta ga z Ulriko našla spet v sobi v gnezdu, “a so vse te reči povezane s tabo?”

No, vprašal ga je, ni pa seveda pričakoval odgovora. Ker vrani itak ne govorijo.

“Pa so, ja,” je odgovoril vran.

“A,” je rekla Ulrika.

“Lahko se spreminjam v druge živali,” je rekel.

“Kako, da si se sploh ujel v mrežo?” ga je vprašala Ulrika.

“Zanalašč,” je odvrnil vran.

Ulrika in Svit sta začutila, da se soba guga.

Pa ni bil potres.

Samo vran se je spremenil v velikega kondorja in je vzletel. Letel je po zraku, letel je nad morjem oblakov s teraso in sobo in Ulriko in Svitom na hrbtu.

“To je vran, ki izpolnjuje želje,” je rekla Ulrika čez dolgo časa in čisto potih.

“Vran željá,” jo je popravil vran in pristal.

Drugi dan ga ni bilo več. Odletel je naprej.

Pravljica o treh ventilatorjih

Bili so trije bratje ventilatorji. Prvi je bil Silni. Drugi je bil Močni. Tretji je bil Janko. Ta je bil najmlajši, najmanjši in najšibkejši.

Oče ventilator, ki je bil že star, jih je poklical k sebi in jim rekel: “Ne bom več dolgo. Kmalu bom dokončno izpihnil. Pojdite po svetu. Kdor bo našel čudežno stikalo, tistemu bom prepustil kraljestvo.”

So šli.

Gre Silni in piha, piha, vse pred sabo spiha. "Je čuden tale svet," si misli. "Nikjer nikogar." Ampak zagleda tam eno bundo, ki se z obema rokavoma drži za cestno svetilko in vriska.

"Juhu! Juhu! Končno nekaj vetriča! Vetriča, da mi ni vroče v tejle bundi!"

"Ta bo prava," si misli Silni in pristopi.

"A si ti ta prava?"

"Kako ta prava?" vpraša bundica.

"Ta prava, da bi bila skupaj," pojasni Silni.

"To pa, vetriček moj, to pa!" vzklikne bundica in ga objame.

Sta ostala skupaj.

Konec.

Mislím, konec iskanja čudežnega stikala za Silnega.

No, gre po svetu Močni. Ta je bil tako močan kot Silni ali pa še malo bolj, ker je na skrivaj treniral.

Gre, gre in piha, piha, vse spiha pred sabo.

"Je čuden ta svet," si misli. "Nikjer nikogar."

Pa zagleda avionček, ki se muči in muči, vzleta in vzleta, ampak vzleteti ne more. Meglena odeja je predebela, on pa nobene moči, nobenega poguma, da bi letel skoznjo.

Pihne Močni.

"Juhu!" zakliče avionček. Požene ga kvišku, kar poskoči in je že onstran in že leti čez prostranstvo oblakov svojemu cilju naproti.

“Juhu!” vzklikne pa tudi meglena odeja. “To pa dobro vzplapolava in me tanjša!” vzklikne.

Močni piha in piha in piše, da je veselje.

In reče meglena odeja: “Ej, ti, meni je tole všeč, da me vetrič tanjša. Sem taka šlank in potem vsa čedna. A sva midva za skupaj?”

“Kako za skupaj?” vpraša Močni.

“No, tako, ti pihaš, jaz se tanjšam,” odvrne meglena odeja.

“Ja lahko, lahko.” Mu je bila takoj všeč ta meglena odeja, Močnemu, ko ga je tako lepo in prijetno ovila.

Konec iskanja čudežnega stikala za Močnega. Pif!

Itak vemo, da potem tretji zmagaja, da izpolni nalogo, pride do rešitve.

Ni tukaj čisto nič drugače.

Janko je šel po svetu. In je hodil in je hodil. Pa je malo pihljaj, ker zelo močno ni mogel pihati. Je bil pač najmlajši in najmanjši in najšibkejši. Malo je upogibal rožice, malo je upogibal najtanjše vejice dreves, malo, čisto malo je mršil lase.

No, je hodil pa se je vmes tako tu pa tam malo usedel. Pa si malo pihljaj predse.

Je prišel tako do potočka, po katerem so otroci spuščali ladjice. Take male ladjice iz orehovit lupin z majhnimi jadrca iz zobotrebec in bukovit listov.

“Ej, preveč piha, ladjice nam prevrača,” zakličejo otroci od potoka gor tistim, ki gledajo. Pa je čisto narahlo pihljačkalo. “A lahko kdo izklopi ventilator?”

Pritisne Janina na stikalo ventilatorja. Ck!

Nič več ne piha. Janko sedi gor z otroki pa gleda ladjice. Zdaj se ne prevračajo več.

Se vrne počasi Janko domov.

“Vidim, sine, ti si našel čudežno stikalo,” mu reče oče ventilator.

“Hja, nisem ga jaz, otroci so me izklopili,” reče Janko pa se popraska po vetrnici.

“Vseeno. Tebi predajam kraljestvo. Na.” Tako reče oče ventilator in mu da kraljestvo.

Od takrat naprej včasih piha, včasih pa ne piha.

O stolu, ki je postal prestol

Na balkonu sosednje hiše, tiste nasproti čez Trg svete Barbare, je v drugem nadstropju stal stol. Že mesece je stal tam, pa se ni nihče usedel nanj. Mrzlo je bilo, pihalo je tudi. V takem še človeka zazebe, pa ne bo stola!

Najprej ga je zazeblo v noge, potem v sedalo, potem v naslonjalo, potem pa še pri srcu.

“Pa tule se itak nihče ne briga zame,” si reče in gre.

Gre pa gre.

Se usede nanj muc.

Pa skoči dol.

Se usede nanj vrana.

Pa odleti.

Se usede nanj gospod Stipančič, ki gre iz trgovine.

“Super, da kar takole malo kje kam postavijo kak stol,” sopne in si odpočije.

Pa gre naprej.

Se usede nanj Agata, ko gre iz šole.

In se ji v naročje usede Blanka.

In njej Šime.

In njemu Branko.

In njemu Janica.

Preveč naenkrat jih je. Padejo po tleh. S torbicami vred.

Pa gredo naprej.

Pride stol v pristanišče. V marino pride. Zamišljen, zamišljen. Skoraj je že kdo obsedel na meni. Ampak ni.

Na pomol stopi tako zamišljen, zamišljen, na pomol, ki se maje. No, nekaj kamnitih plošč na pomolu se maje.

Stopi zamišljen, zamišljen na eno tako ploščo pa čof! pade v morje.

Še ni konec.

Ga morski tokovi odnesejo na prostrano morje.

Ga potegnejo iz morja na jadrnico. Ven ga potegne nekdo. Se ne ve čisto natančno, ali je potapljačka ali potapljač.

Ko sname na jadrnici masko, se izkaže, da je potapljačka.

Marina Plavnik. Vsi časopisi pišejo, da je jadralka, potapljačka in kraljica morij.

Je zadovoljna, končno ima na jadrnici en normalen stol.

Se usede gor.

Stol postane prestol. Pač, na njem sedi kraljica: Marina Plavnik, kraljica morij.

O človeku, ki je hitro bral

Bil je človek, ki je tako hitro bral, da mu je samo burja lahko dovolj hitro obračala liste v knjigi.

Spodaj ob tržnici pri morju je bila kavarnica, v katero je prihajal, tam je še posebej pihalo. Najraje pozimi, ko je burja najbolj vlekla. Vsako jutro s kovčkom knjig.

“Vi ste res pogumni,” mu je rekla natakarica. Burja bi jo skoraj loputnila z vrati, ko je stopila ven z njegovo kavo.

“Lepo vam je tu,” je pokomentirala čez čas gospa, ki je stopila iz kavarnice. “Lepo zračno je.” Burja ji je skoraj odnesla debelo kapo, s katero se je pokrivala.

Se je razvedelo, da ta človek hitro bere.

Prihajali so ljudje, mu prinašali knjige.

“A mi lahko samo na hitro poveste, kakšna je zgodba?”

Frrrrrrrrrr! je burja odlistala liste. In je človek, ki je hitro bral, lahko v par stavkih obnovil zgodbo.

Prihajali so tudi študentke pa študentje. S študijsko literaturo. Frrrrrrrr! Jim je na hitro povedal, katere reči so najpomembnejše, in so lažje študirali.

So prihajali tudi otroci. Z debelimi knjigami pravljic.

Frrrrrrrr! je burja odlistala knjigo.

Potem je začel mož, ki je hitro bral, pripovedovati, počasi pripovedovati. Pravljičico za pravljico je pripovedoval.

“Ampak tukaj res piha,” so rekli očetje in mame, ki so prišli z otroki.

“Kaj hočemo, kaj hočemo,” je rekel človek, ki je hitro bral. “Tako je.”

Otrok ni motilo. Zavili so se v bunde in kape in s seboj so prinesli odeje in so posedli okrog po stolih in po klopeh in so se malo stisnili in so poslušali.

A veste, zgodb ni nikoli zmanjkalo. Otrok tudi ne. Včasih je zmanjkalo samo burje. Takrat so bili *samo* starši srečni, presrečni, ker jim ni bilo treba zmrzovati zunaj na vetru.